

ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਪਰਦੇਸ

ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਪਰਦੇਸ

ਹਰਜੀਤ ਦੌਧਰੀਆ

Imprint owned by Unistar Books Pvt. Ltd.

All rights are reserved. No Part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior written permission of the publisher & author

**Harjit Daudharia
11014-83 Avenue
Delta, B.C.
Canada
V4C 2G2
Tel: (604) 543-7179**

Apna Pind Pardesh by Harjit Daudharia

Title Photo by : Tej Partap Singh Sandhu
Edition : 2002
Price : 100/-
Published by : Lokgeet Parkashan
S.C.O. 2427-28, Sector 22-C,
Chandigarh - 160022
Ph. 714237, 712969
Type Setting : PCIS, Chandigarh
Printed at : Jai offset Printers, Chandigarh
PH:658126

ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ,
ਸਿਆਸਤ ਤੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਰਹਿਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ!

ਤਤਕਰਾ

- ਰਸੋਂਤ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ
- ਸੰਵਾਦ
- ਸਭ ਹੱਥ ਰਾਖਵੇਂ
- ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ
- ਕੁਝ ਸਵਾਲ
- ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮੋਈ
- ਉਹ ਵੀ ਦਿਨ ਸਨ
- ਨਾਟੀਆਂ
- ਦਿਹਾੜੀਏ ਨੂੰ
- ਸੰਗਤ
- ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਨੂੰ
- ਸੋਚ ਨੂੰ
- ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਫੈਕਟਰੀ!
- ਕਾਲ-ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ
- ਵਤਨ-ਫੇਰੀ
- ਧੀਆਂ ਭਾਰਤ ਮਾਂ ਦੀਆਂ
- ਲੋਹੜੀ
- ਚੁਕੰਨੇ ਰਹਿਉ
- ਦਾਰੀ ਦਾ ਹਸ਼ਰ
- ਸਪੀਕਰਜ਼ ਕਾਰਨਰ
- ਵੀਅਤਨਾਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਨਾਮ
- ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਾਰੀਏ
- ਨਵਾਂ ਸਾਲ
- ਦਿਉ ਉੱਤਰ
- ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਗੁਆਚੀ
- ਅਸਮਾਨ ਖੰਧੀਏਂ
- ਲੋਕ ਸਰਜਰੀ
- ਸੰਸਾਰ ਮੰਡੀ
- ਸ਼ਰਤੀਆ ਇਲਾਜ
- ਕਤੂਰੇ
- ਪੜਚੋਲ
- ਸ਼ਰਾਰਤ ਹੋਣੋਂ ਬਚ ਗਈ
- ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ
- ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹਾਂ
- ਸਭੇ ਥਾਈਂ ਸਿਆਸਤ ਹੈ
- ਨੰਗੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ
- ਸਮਕਾਲੀ ਅਦੀਬਾਂ ਨੂੰ

- ਓਸ ਵਤਨੋਂ ਦੂਰ
- ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ
- ਪਹਿਚਾਣ
- ਨਵਾਂ ਕਾਰ ਮੁਖਤਿਆਰ
- ਕਾਲੀ ਮਾਈ ਦੀ ਤਾੜਨਾ
- ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਾਂਗਾ
- ਨਵਾਂ ਸਾਲ/ਨਵੀਂ ਘਾਲਣਾ
- ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
- ਪੈਰ
- ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ
- ਕਿਹੜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ?
- ਮੰਦੇ ਕੰਮੀਂ.....
- ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ
- ਪਰਿਵਰਤਨ
- ਅਖੌਤੀ ਵੋਟ- ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਂ
- ਜ਼ਰਾ ਨੇੜਿਉਂ ਹੋ ਕੇ
- ਇੰਜ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ
- ਹਸ਼ਰ
- ਕਿਆਸ ਕਰੀਂ
- ਖਰੀਆਂ ਪਰ ਕੌੜੀਆਂ
- ਕੁੜੀੜ
- ਭਾਖਿਆ
- ਬਿੜਕ ਰੱਖਿਉ !
- ਬੂਰਾ ਝੋਟਾ
- ਵੀਰ ਬਚਨਿਆਂ !
- ਤੂੰ ਸੋਚਦਾ ਹੋਵੇਗਾ
- ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ
- ਸੱਜਣ ਠੱਗੀਆਂ
- ਯਾਦਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ
- ਕੱਚੇ ਚੂਏਂ
- ਨਿਆਸਰੀਆਂ ਆਸਾਂ
- ਨਾਂਹ ਤੇ ਹਾਂ—
- ਇਸ਼ਕ ਹਉਕਾ !
- ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਜਨਾਬ ਦਾ
- ਸਦਕੇ
- ਪੇਸ਼ਕਸ਼
- ਸਮਝ
- ਹੱਕ
- ਭਾਲ
- ਨਵੀਆਂ ਰੁੱਤਾਂ ਵਿੱਚ
- ਰੁੱਤੇ ਫਲ
- ਵਿਚਲੀ ਗੱਲ

- ਜੋੜ-ਕਜੋੜ
- ਫੁਕਰੇ ਯਾਰ ਨੂੰ
- ਇੱਲਤ
- ਦੇ ਹੀਰੇ
- ਹੋਣਹਾਰ
- ਜਦੋਂ ਅਣਖ ਜਾਗੇ
- ਹੋਸੀ ਵੀ ਸੱਚ.....
- ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ
- ਅਸੀਂ ਕਾਮੇ
- ਉਹ ਕੌਣ ਲੋਕ ਨੇ?
- ਹੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ!
- ਏਥੇ ਵੀ
- ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਾਲਤ
- ਕਵਿਤਾ
- ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ
- ਸਾੜ
- ਸੱਜਰਾਪਣ
- ਡਾਕੇ ਪੈਣ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ
- ਅੱਖ ਪੁੱਟੇ

ਰਸੋਤ ਦੀ ਗੁੜਤੀ

ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸੰਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਹਰਜੀਤ ਦੋਧਰੀਆ ਇਕ 'ਅਣਗੌਲਿਆ' ਕਵੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਦੋ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ-‘ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਚਲਦਿਆਂ’ (1977) ਅਤੇ ‘ਹੈ ਭੀ ਸੱਚ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸੱਚ’ (1984) ਛਪੇ, ਪਰ ਕਸਬੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਧਨੰਤਰ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਸਕੇ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਉਸਦਾ ਪਰਵਾਸੀ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਉਸਦਾ ਸੰਗਾਊ ਤੇ ਘੋਲੀ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਵਹਿਣ ਤੋਂ ਅਸਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਤੇਵਰ ਸੀ। ਹਰਜੀਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਫ਼ਾ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਸੁਚੇਤ ਰਾਜਸੀ ਕਾਰਕੁਨ ਹੈ। ਸਰਗਰਮ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਉਸਦੇ ਚਿੰਤਨ-ਮਨਨ ਦਾ ਖੇਤਰ ਰਾਜਨੀਤਕ-ਆਰਥਿਕਤਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਸਰਲ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਉਸ ਤੱਕ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਪਹੁੰਚਦੀ ਰਹੀ। 1967 ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਸੈਂਟਰ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪੇਂਡੂ ਵਸੋਂ ਨਾਲ ਨਿੱਤ ਦਾ ਅਤੇ ਨੇੜਲਾ ਵਾਹ ਸੀ। ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੇਂਡੂ ਨਿਮਨ ਕਿਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਧੱਕੇ ਬਾਰੇ ਅਕਸਰ ਬੇਵਾਕ ਤੇ ਤੱਤੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਨੋਂ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ। ਮਹਿਕਮਾ ਤੇ ਘੜਮ-ਚੌਧਰੀ ਦੋਹੋਂ ਧਿਰਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਔਖੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਰਾਜਸੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਅੰਗੜਾਈ ਲੈਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਸੂਝ ਹੋਰ ਨਿੱਖਰੀ। ਉਪਜੀਵਕਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਲਹਿਰ 'ਚ ਸਰਗਰਮੀ ਉਸਦਾ ਧਰਮ ਬਣ ਗਿਆ। ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਭਾ (IWA, G.B.) ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ, ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਆਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਰਿਹਾ। ਅੱਜਕੱਲ ਉਹ ਕਨੇਡਾ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸੈਂਟਰਲ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਆਲਟਰਨੇਟ ਮੈਂਬਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ—“ਰਾਜਨੀਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਜੀਭ, ਅੱਖ, ਕੰਨ, ਨੱਕ ਤੇ ਹੱਥ ਹੁੰਦੇ ਐ— ਸ਼ਾਹਿਦ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਚੋਣਾ ਪੈਂਦਾ

ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਖਿਆਲ ਲੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ”

ਹਰਜੀਤ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਵਡਾ ਆਦਰਸ਼ਕ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਨਾਲ ਹੈ। ਉਹ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਵਡੇਰੇ ਮਾਨਵੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਇਆ ਮਨੁੱਖ ਹੈ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮਹਿਕਮੇ 'ਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਕ ਨਾ ਮਾਰਿਆ, ਨਾ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਧਨੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਮਾਰਨ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਵਧੀਆ ਕਾਰ-ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਾਲਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੀ, ਪਰ ਧਨੀ-ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੜਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੁਭਾਅ ਵਜੋਂ ਇਨਸਾਫ਼-ਪਸੰਦ, ਧੁਨ ਦਾ ਪੱਕਾ ਅਤੇ ਮੜਕ ਨਾਲ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਗੈਰਤਮੰਦ ਇਨਸਾਨ ਹੈ। ਨਿੱਤ ਦੀ ਟੋਕਾ-ਟਾਕੀ ਤੋਂ ਅੱਕੇ ਹੋਏ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਮਾਰਿਆ। ਆਪਣੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤਨਗਰ ਬਾਰੇ ਉਸਦੇ ਕੁਝ ਭਰਮ ਟੁੱਟੇ। ਇਥੇ ਉਸਦਾ ਵਾਹ ਕਾਮਰੇਡ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਟਪਿਆਲਾ ਨਾਲ ਵੀ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ 'ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ' ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਨਗਰ ਜਾ ਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰਨਾ ਹਰਜੀਤ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਹਰਜੀਤ ਦੇ ਮੋਹ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦੀ ਇਕ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁੰਝਲ ਵੀ ਪਈ ਹੈ। ਹਰਜੀਤ ਖੁਦ ਇਸ ਗੁੰਝਲ ਬਾਰੇ ਸੁਚੇਤ ਹੈ। ਹਰਜੀਤ ਦਾ ਜਨਮ ਤਰਖਾਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਮਾਜਕ ਦਰਜੇਬੰਦੀ ਵਾਲੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਜਾਤ ਦੇ ਨੀਵੀਂ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਦਿੱਖ ਵਾਲਾ ਉਸਦਾ ਮਾਸਟਰ ਹਰਜੀਤ ਤੇ ਉਸ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਈ, ਛੀਂਬੇ, ਝਿਉਰ ਕਹਿ ਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰਦਾ। ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਹਰਜੀਤ ਦੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਮੋਹ-ਭੰਗ ਹੋਣ ਪਿੱਛੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਕਥਿਤ 'ਧਰਮੀ' ਮਾਸਟਰ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਵਧੇਰੇ ਹੋਵੇ। ਹਰਜੀਤ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸ. ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਜੱਦੀ-ਪੁਸ਼ਤੀ ਕਿੱਤਾ(ਤਰਖਾਣਾ ਕੰਮ) ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹਰਜੀਤ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਰੀਝ ਰਹੀ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਰੀਝ ਸ਼ਾਇਦ

ਨਿਮਨ-ਜਾਤੀ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਮਨੋ-ਗੁੰਝਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸਨੇ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਦੀ ਥਾਂ ਬੀ. ਐੱਸ. ਸੀ. ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ।

ਕਵੀ ਹਰਜੀਤ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੇਚਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਹਰਜੀਤ ਉਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸਦੀ ਮਾਤਾ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਅਸਾਧਾਰਨ, ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸੰਗਰਾਮੀਏ ਬਾਬਾ ਰੂੜ ਸਿੰਘ (ਚੂਹੜਚੱਕ) ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਗ ਲੱਗ ਗਈ। ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਨਿੱਡਰ ਅਤੇ ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਧੜੱਲੇ ਨਾਲ ਵਿਚਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਤਕ ਉਹ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਖਰੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਰਜੀਤ ਵੀ ਮੂੰਹ-ਰੱਖਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਅੰਦਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਇਕ ਅਮੋੜ ਬਾਗੀ ਹੈ, ਬੜਬੋਲਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਖਮੋਸ ਬਾਗੀ। ਹਰਜੀਤ ਨੂੰ ਵੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ 'ਸਾਊ ਗਊ ਬਣਕੇ' ਤੁਰਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ। ਹਰਜੀਤ ਦਾ ਇਕ ਮਾਮਾ 'ਅਮਰਤਾ' ਆਪਣੇ ਵੇਲੇ ਦਾ ਨਾਮੀ ਡਾਕੂ ਸੀ, ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਮਰਤਾ (ਚੂਹੜਚੱਕ), ਅਰਜਨ (ਦੌਧਰ) ਅਤੇ ਗਾਜੀਆਣੀਏ ਕੁੰਢੇ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਮਨ ਦੇ ਸਤਾਏ ਹੋਏ ਹੀ ਡਾਕੂ ਬਣੇ ਹੋਣਗੇ। ਦਮਨ ਤੋਂ ਰੋਸ ਜਾਂ ਵਿਦਰੋਹ ਹੀ ਕਈ ਵਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ 'ਡਾਕੂ' ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਤੀ ਅਭਿਆਨ 'ਚ ਗ੍ਰੇਸ਼ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੇ ਧੱਕੇ ਤੋਂ ਸਤ ਕੇ ਹਰਜੀਤ ਨੇ ਵੀ ਬਚਪਨ 'ਚ ਕਈ ਵਾਰੀ 'ਅਮਰਤਾ' (ਡਾਕੂ) ਬਣਨਾ ਚਾਹਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਸਿਦਕਵਾਨ ਮਾਂ ਦੀ ਬਾਜ਼-ਅੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹੇ-ਵਿਦਰੋਹ ਦੇ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਉਂਗਲੀ ਲਾ ਕੇ ਸਕੂਲ ਲੈ ਵੜੀ। ਨਾਨਕਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹਰਜੀਤ ਦੇ ਦਾਦਕਿਆਂ ਦੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਉਘੇ ਸੁਤੰਤਰ ਸੰਗਰਾਮੀਏ ਕਾਮਰੇਡ ਗੋਂਦਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘਰ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਛਾਪਾ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਹਰਜੀਤ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਲੁਕਾ ਜਾਂਦਾ। ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਹਰਜੀਤ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਨਕੇ ਤੇ ਦਾਦਕੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਚੋਂ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਪਾਹੁਲ ਨੇ ਹੀ ਹਰਜੀਤ ਨੂੰ ਮੜਕ ਨਾਲ ਤੁਰਨਾ ਅਤੇ

ਆਪਣੇ ਅਕੀਦੇ ਤੇ ਦਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਸਿਖਾਇਆ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਪੈੜ 'ਚ ਪੈਰ ਧਰਕੇ ਤੁਰਨ ਨੂੰ ਉਹ ਗੁਨਾਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ 35-40 ਸਾਲ ਪੱਛਮ 'ਚ ਵਸ ਕੇ ਵੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰਬੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਗੁਆਈ। ਪੱਛਮ ਅਤੇ ਮਹਾਂਨਗਰੀ ਗਲੈਮਰ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਚੁੰਧਿਆਈਆਂ। ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਖੋਹ-ਖੱਸ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਜਿਉੜਾ ਨਹੀਂ ਡੋਲਿਆ।

ਕਾਵਿ-ਸਿਰਜਣਾ ਹਰਜੀਤ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਸਰਗਰਮੀ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਕੀੜੇ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਵਿਤਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਿਰੋਲ ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਉਸਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਸਰੋਤ ਬਣੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਉਪਰ ਹੁੰਦੇ ਦਮਨ ਬਾਰੇ ਸੁਚੇਤ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਤਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ ਕਵਿਤਾ ਉਸਦੀ ਲੋੜ ਬਣਦੀ ਗਈ। ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਬੀਜ ਲੈਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਰੁਮਾਂਸ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਫੁੱਟਿਆ। ਉਸਨੇ ਜਾਤ-ਜਮਾਤ ਦੀਆਂ ਮਾਰੂ ਵਲਗਣਾਂ ਵਾਲੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਤੰਦੂਏ-ਜਾਲ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਰਾਹ ਚੁਣਿਆ:—

ਜਦੋਂ ਅਹਿਸਾਸ ਜਾਗਣ ਲੱਗਾ

ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਖੀਏ ਦੀ

ਅੱਖ 'ਚ ਰੜਕਣ ਲੱਗਾ

ਥਾਣੇ ਦੀ ਵੀ ਗਹਿਰੀ ਅੱਖ ਸੀ

ਉਤੋਂ ਵਗਾਰ ਦੀ ਭਾਰੀ ਛੱਟ ਸੀ

ਚੁਫੇਰੇ ਜਾਤ ਅਤੇ ਜਮਾਤ ਦੀ

ਦੁਹਰੀ ਕੰਡਿਆਲੀ ਵਾੜ ਸੀ।

ਕਵਿਤਾ, ਹਰਜੀਤ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਮਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ-ਪੱਖੀ ਕਵਿਤਾ ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ 'ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਘਨ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਥਾਪਤੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਕਾਰਿੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਰੜਕਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ 'ਦਾਬੂ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹਲੂਣਨ' ਲਈ ਕਵਿਤਾ/ਕਲਾ ਕਾਰਗਰ ਸਾਧਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਮਾਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹਰ ਧਿਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਸੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਧਿਰ ਨਾਲ ਹੋ? ਇਸ ਦੀ ਸਮਝ ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਜੀ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਰਾਜਸੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਚੇਤੰਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹਰਜੀਤ ਆਪਣੇ ਸਮਕਾਲੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੇ ਬਗਾਨੇ, ਦੋਸਤ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜਾਂ ਸੱਚ ਤੇ ਕੁਫਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ

ਹੈ। ਉਸਦਾ ਸੰਵਾਦ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਕਾਗਜ਼ ਕਾਲੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰੀਤ-ਪਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹਉਂ ਜਾਂ ਲਾਲਚ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ। ਉਹ ਲੀਹੋਂ-ਲੱਥੇ ਅਦੀਬਾਂ ਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ‘ਬਾਂਦਰ-ਨੀਤੇ ਨਾਇਕ’ ਜਾਂ ‘ਕੂਹਣੀ ਮਾਰ ਲਫੰਗੇ’ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ‘ਨਾਟੀਆ’, ‘ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਨੂੰ’, ‘ਕਤੂਰੇ’, ‘ਪਹਿਚਾਣ’ , ‘ਸਮਕਾਲੀ ਅਦੀਬਾਂ ਨੂੰ’ ਅਤੇ ‘ਉਹ ਕੌਣ ਲੋਕ ਨੇ?’ ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਬੁਰਜੁਆ ਸੁਹਜ-ਸੁਆਦ ਦੇ ਆਦੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰੜੇ ਹੱਥੀਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਜਟਿਲ ਤੇ ਸੂਖਮ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲ ‘ਚ ਕੁੱਢੇ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਥਕ ਕਵਿਤਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ‘ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ’ ਨਾਮੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਉਹ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਪੈਲੀਆਂ ‘ਚੋਂ ਬਰੂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ/ਖੇਤ ਦੀ ਵੱਟ ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।” ਫ਼ਸਲਾਂ ‘ਚੋਂ ਨਦੀਨ ਮਾਰਨ ਲਈ ਨਦੀਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਅਮਲ ਦੋਵੇਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਵੀ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ:

ਮਹਾਂ ‘ਚ ਕੋਕੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਣੇ
ਮਹਾਂ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਵਰਗੇ ਲਗਦੇ ਨੇ
ਪਤਾ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ
ਜਦੋਂ ਜਾੜ੍ਹਾਂ ਥੱਲੇ ਕਰੀਚਦੇ ਨੇ..
ਮੱਕੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ‘ਚ ਖੱਸੀ ਟਾਂਡੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਫੋਲਣ ਤੇ
ਸੁਆਹ ਵਰਗੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਿਕਲਦੀ ਏ।

ਹਰਜੀਤ ਇਸ ਗਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੁਚੇਤ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਧਿਰ (ਜਮਾਤ) ਦੇ ਸੱਚ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਧਿਰ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ‘ਰਾਜਕਰਣੀ’ (ਸਥਾਪਤ ਜਮਾਤ) ਆਪਣੇ ਹਿਤ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰਦੀ ਹੈ। ਅਚੇਤ ਲੋਕਾਈ ਜਾਂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੱਸ ਕਾਬਜ਼ ਧਿਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪੈਂਤੜੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਿਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਅਪਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਕਾਬਜ਼ ਜਮਾਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੈਂਤੜੇ ਨੂੰ ‘ਲੋਕ ਸਭਿਆਚਾਰ’ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰਜੀਤ ਦੀ

ਰਾਜਸੀ ਸਮਝ ਮੁਤਾਬਕ ਕਾਬਜ਼ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਛੱਟ ਲਾਹੇ ਬਿਨਾ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਉਹ 'ਚੁਕੰਨੇ ਰਹਿਓ', 'ਬਿੜਕ ਰੱਖਿਓ' ਅਤੇ 'ਅੱਖ ਪੁੱਟੋ' ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਮਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਰਜ਼ੁਆਜ਼ੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਦਲਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲੁੰਬੜਚਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

ਉਹ ਸੁਲਾਹ-ਸਲਾਹੁਤਾ ਦੇ
ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣਗੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਵੀਹ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਲਬ ਨਿਕਲਣਗੇ
ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਦੀ
ਪਰਤੀਤ ਨਾ ਕਰਿਓ
ਚੇਤੇ ਰੱਖਿਓ।
ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ
ਜੰਗ ਸਦਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ
ਅਵੇਸਲੇ ਨਾ ਹੋਇਓ!

ਕਿਰਤੀ ਵਰਗ ਦੇ ਮਨਾਂ ਉਤੋਂ ਕਾਬਜ਼ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪੈਂਤੜੇ ਦੀ ਧੂੜ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ (ਕਵੀਆਂ/ਕਲਾਕਾਰਾਂ) ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬੁਰਜ਼ੁਆਜ਼ੀ ਸੁਹਜ-ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਪੁੱਟੋ ਬਿਨਾਂ ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਸੁਹਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕੰਮ ਜੁਝਾਰਵਾਦੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਸ਼ ਬੁਰਜ਼ੁਆਜ਼ੀ ਦੇ 'ਚਗਲੇ ਹੋਏ ਸੁਆਦਾਂ' ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਐਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰਜੀਤ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੈਂਤੜੇ ਦੇ ਸੰਵਾਹਕ ਸਭ ਮੁੱਲਾਂ ਉਤੇ ਲਕੀਰ ਫੇਰਨ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪੈਂਤੜੇ ਦੀ 'ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਲੀੜਿਆਂ ਦੇ ਬੇਕਿਰਕ ਹੋ ਕੇ ਪਾੜਣ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।' ਹਰਜੀਤ ਨੇ 'ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ', 'ਸਮਕਾਲੀ ਅਦੀਬਾਂ ਨੂੰ' ਅਤੇ 'ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਾਂਗਾ,' ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ ਦੇ ਸੁਹਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਨੂੰ ਮੁੱਢੋਂ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਕਲਾ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਨਵਾਂ-ਵਿਧਾਨ ਸਿਰਜਿਆ, ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:-

ਅਸੀਂ ਠੱਠੀਆਂ, ਕੂਚਿਆਂ ਮਹੱਲਿਆਂ 'ਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ

ਆਪਣੇ ਟੱਬਰਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਵਾਕ ਲੋੜਦੇ ਹਾਂ।
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਰੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ
 ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਚੁਕੀ ਫਿਰਨੋ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਇਬਾਰਤਾਂ
 ਪੀੜਾਂ, ਚੀਕਾਂ ਤੇ ਨੰਗੇਜਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀਆਂ।
 ਸਾਨੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ
 ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਕਰਾਂ, ਖਰਕਿਆਂ ਤੇ ਝਾੜੂਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।...
 ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਦਲਾਲੀ ਕਰਨ 'ਚ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ
 ਕਲਮਾਂ ਨੂੰ ਕਲਫ਼ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਤੇ ਲੱਚਰ ਨਿੱਬਾਂ ਤੋਂ
 ਸਾਨੂੰ ਸਖਤ ਨਫ਼ਰਤ ਹੈ
 ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਣਜਾਰਿਓ!
 ਸਾਨੂੰ ਘਸੇ ਪਿਟੇ, ਜੂਠੇ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ।

ਹਰਜੀਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸੰਵਾਦ 'ਨਫ਼ਿਆਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ' ਨਾਲ ਵੀ
 ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਭੁੱਲੜ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਭਾਰੇ-ਭਰਕਮ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ
 ਕਿੱਲ੍ਹ ਕਿੱਲ੍ਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਟਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਭ ਵੱਸ ਕੁਲੀਨ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ
 ਕਰਲ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪਾਲਤੂ ਕਤੂਰੇ, ਵੱਢ-ਖਾਣੇ ਭੌਂਕੇ (ਕਤੂਰੇ), ਸ਼ਿੰਗਾਰੇ
 ਹੋਵੇ ਨਾਟੀਆਂ ਵਾਲੇ ਉਠ (ਨਾਟੀਆਂ), ਲੁੱਚ-ਨੀਤੀਆਂ ਬਾਘੜ-ਬਿੱਲੀਆਂ, ਫੰਡਰ
 ਜ਼ਮੀਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਜਰਪੁਣੇ ਦੇ ਦਲਾਲ, ਮਾਰੂ ਨਦੀਨ, ਰਿਸਦੇ ਫੋੜੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀ
 ਕੁੱਤੇ-ਮੱਖੀਆਂ (ਉਹ ਕੌਣ ਲੋਕ ਨੇ) ਜਿਹੇ ਲਕਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮ
 ਰਾਜਸੀ ਵਿਚਾਰਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹਰਜੀਤ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲ ਉਹਨਾਂ
 ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਰਲ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਸਮਝਾਈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਵਤਾ ਦੇ ਰੋਹਬ
 ਖਾਤਰ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹ 'ਬਿਗਾਨਿਆਂ ਦੀ
 ਖੁਸਰਾ ਤੋਰ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਫ਼ੈਸ਼ਨ-ਪ੍ਰਸਤ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਉਸਦੀ
 ਕਵਿਤਾ- 'ਦਿਉ ਜਵਾਬ' ਪੜ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ:

ਜਨਾਬ! ਲਿਖਦੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ
 ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ 'ਚ ਈ ਹੋ
 ਪਰ ਭਾਰੇ ਭਾਰੇ ਚੀੜੇ ਚੀੜੇ
 ਚਿੱਪ ਚਿੱਪ ਕਰਦੇ ਫਿਕਰੇ

ਐਨੇ ਬੋਝਲ ਕਿ ਚੁੱਕਣੇ ਔਖੇ...
 ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨਾ ਮਸੇਰਾਂ ਲਈ ਲਿਖਦੇ ਹੋ?
 ਮਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਔਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ...
 ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਨੇ
 ਨਵੀਂ ਭਿੱਤੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਏ?...
 ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹੋਏ ਪਏ ਹੋ
 ਸਗੋਂ ਸਾਨੂੰ ਖੁੰਗਲ ਕਰਕੇ
 ਸਾਡੇ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਹੱਥਲ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ
 ਜਿਹੜੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਬਾਹਰੋਂ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋ
 ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ
 ਅੰਦਰੋਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕੂਚਿਆਂ ਮਹੱਲਿਆਂ 'ਚੋਂ
 ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਸ਼ਬਦ?...
 ਐਨੇ ਫ਼ੈਸ਼ਨ'ਪ੍ਰਸਤ ਕਿਉਂ ਬਣ ਗਏ?
 ਦੇਸੀ ਦੀ ਥਾਂ ਦਸੌਰੀ ਭਾਲਦੇ ਹੋ
 ਆਪਣੀ ਮੜਕ ਛੱਡ ਕੇ
 ਬਿਗਾਨਿਆਂ ਦੀ ਖੁਸਰਾ ਤੌਰ ਤੁਰਦੇ ਹੋ।

ਹਰਜੀਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਨਿਵੇਕਲਾਪਣ ਉਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵੱਖਰਤਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਭਾਸ਼ਕ-ਅਨੁਭਵ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਠੇਠ ਟਕਸਾਲੀ ਪੇਂਡੂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਕਾਰਨ ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਅਜੇਹੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਵੇਂ ਪੌਚ ਨੂੰ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਠੇਠ, ਮੌਲਿਕ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਅਣਘੜ (rustic) ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਕਾਵਿ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਜੀ-ਫ਼ਬੀ ਸ਼ਹਿਰਨ ਵਾਲਾ ਨਜ਼ਾਕਤੀ ਸਲੀਕਾ ਨਹੀਂ, ਪੇਂਡੂ ਰਕਾਨ ਵਾਲਾ ਸਾਦ-ਮੁਰਾਦਾ ਨਖਰਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਰਸੌਤ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਵਰਗੀ ਹੈ।

ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰੇ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਕੱਚ-ਘਰੜ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਕਹਿ ਕੇ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਅਸਲੋਂ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪ੍ਰਗਟਾ-ਵਿਧੀ ਵਾਲਾ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਹੈ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਸੁਚੇਤ ਰਾਜਸੀ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲਿਖੀ ਗਈ ਕਵਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਸੁਚੇਤ

ਰਾਜਸੀ ਮਨੋਰਥ ਤੋਂ ਅੱਲਗ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰੋਲ ਸੁਹਜ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਜਸੀ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਕੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਭਾਅ ਸਮੇਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਇਸਤਰੀ ਦਿਵਸ ਅਤੇ ਮਈ ਦਿਨ ਦੇ ਜਸ਼ਨਾਂ ਸਮੇਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ-‘ਅਸਮਾਨ ਝੁੰਮੀਏ’ ਅਤੇ ‘ਅਸੀਂ ਕਾਮੇ’ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ‘ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮੁਖਤਾਬਿ ਹਾਂ,’ ‘ਸਦਕੇ’, ‘ਸਮਝ’, ‘ਭਾਲ’ ਅਤੇ ‘ਹੱਕ’ ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਪਿਆਰ-ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਰਜੀਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਮੁਖ ਸੁਰ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦੀ ਹੈ। ‘ਗਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮੋਈ’, ਅਸਮਾਨ ਝੁੰਮੀਏ’, ‘ਅਸੀਂ ਕਾਮੇ’ ਅਤੇ ‘ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮੁਖਤਾਬਿ ਹਾਂ’ ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਕਾਵਿ-ਉਚਾਰ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹਨ। ਸਿੱਧੇ-ਸਾਦੇ ਕਿਰਤੀ ਵਰਗ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਾਵੇਂ ਹਰਜੀਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਗਟਾ-ਵਿਧੀ ਸਿੱਧੇ ਸੰਬੋਧਨ ਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁੱਝੀ ਮਸ਼ਕਰੀ ਜਾਂ ਸਿੱਠ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ-ਸੰਰਚਨਾ ‘ਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹਰਜੀਤ ਕਿਰਤੀ ਵਰਗ ਨੂੰ ਮਹਿਮਾ-ਮੰਡਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਆਤਮ-ਚਿੰਤਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ‘ਅੱਧੇ ਹਿੱਸੇ’ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੀ ਮਦਦ ਦੀ ਟੇਕ ਦੀ ਥਾਂ ਸਵੈ-ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ।

ਨਿਰੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤਕਰੀਰਾਂ

ਤੁਹਫ਼ੇ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਮਦਦਾਂ

ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ

ਬਿਗਾਨੀਆਂ ਤੁਲ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਝਲਣਾ

ਆਪਣੀ ਹੀ ਅੰਦਰੂਲੀ ਪਕਿਆਈ ਲਈ

ਕਸਮ ਖਾਈਏ

ਆਓ ਸਖੀਓ ਸਹੇਲੀਓ!

ਅੱਧਾ ਅਸਮਾਨ ਆਪਾਂ ਰਲ ਕੇ ਝੁੰਮੀਏਂ

ਜੋ ਥੰਮ ਸਕਦੀਆਂ ਹਾਂ

ਅੱਧਾ ਅਸਮਾਨ ਮਰਦ ਥੰਮ੍ਹਣ

ਜੋ ਥੰਮ੍ਹ ਸਕਦੇ ਨੇ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਹਰਜੀਤ ਨਾਲ ਵਾਪਰੀ ਇਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗਲ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਤੀਹ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਾਅਦ 1997 ਈ. 'ਚ ਹਰਜੀਤ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇਕ ਰਾਤ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਘਰੋਂ ਮੁੜਦਿਆਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਘਰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ 'ਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪਿੰਡ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹਰਜੀਤ ਨੂੰ ਘਰ ਦਾ ਰਾਹ ਨਾ ਲੱਭੇ। ਉਹਨੇ ਇਕ ਜੁਗਤ ਵਰਤੀ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਵੱਡੀ ਹਲਟੀ ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਦੇਰ ਤਕ ਬੈਠ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉੱਠਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਦੋ ਮੁੰਡੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਆਪਣਾ ਬਾਈ ਹਰਜੀਤ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਹੈ, ਚਲੋ ਇਹਨੂੰ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਈਏ। ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਹਰਜੀਤ ਨੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ 'ਬਾਈਆਂ' ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਪਰਵਾਸ ਨੇ ਹਰਜੀਤ ਨੂੰ 'ਆਪਣੇ ਘਰ' ਦੇ ਨਕਸ਼ ਤਾਂ ਭੁਲਾ ਦਿਤੇ, ਪਰ ਉਹ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉਹ 'ਦੋਧਰੀਆ' ਲਿਖਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਪਿੰਡ ਭੂਗੋਲਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਮਨ ਦੇ ਹੋਰ ਨੇੜੇ। ਪਿੰਡ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਚੇਤਨਾ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਮੋਹ ਫਿੱਕਾ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਾਠਕ ਤੇ ਗਰਾਈਂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ

'ਸਿਰਸਾ'

ਪੰਜਾਬ

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ।

12 ਅਪਰੈਲ 2002

ਸੰਵਾਦ

ਕੁਝ ਜਣੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਜਣੇ

- ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰੀਏ।
- ਹਾਂ, ਕੁਝ ਸਾਂਝ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ।
- ਆਹੋ! ਕੁਝ ਤਾਂ ਕਰੀਏ। ਨਾਲੇ ਕੀਤਿਆਂ ਈਂ ਸਰਨੈਂ।
- ਜਿੱਧਰ ਤੱਕੋ ਏਕਤਾ ਚੋਂ ਅਨੇਕਤਾ ਈ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਧਾਰ ਰਹੀ ਐ।
- ਥੋਡਾ ਮਤਲਬ ਐ ਬਈ ਤਕਸੀਮਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਨੇ।
- ਏਕਤਾ ਜਨਮਦੀ ਐ ਅਨੇਕਤਾ 'ਚੋਂ।
- ਤੇ ਅਨੇਕਤਾ ਹੁੰਦੀ ਐ ਏਕਤਾ 'ਚੋਂ।
- ਏਹ ਤਾਂ ਦੁਵੱਲਾ ਜੇਹਾ ਅਮਲ ਹੋਇਆ ਫੇਰ।
- ਵੈਸੇ ਏਕਤਾ ਅਜ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣੀ ਖੜ੍ਹੀ ਐ।
- ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਤਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਪਹਾੜ ਬਣ ਖੜੋਤੀ ਐ।
- ਧੜੇ 'ਚ ਧੜੇਬੰਦੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਐ ਤੇ ਔਧ ਵੀ। ਔਧ ਅਕੀਦਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭੁਗਤਣੀ ਪੈਂਦੀ ਐ।
- ਅਕੀਦੇ ਚੰਗੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਐ ਮੰਦੇ ਵੀ। ਯਾਨੀ ਜਮ੍ਹਾਂ, ਮਨਫੀਆਂ ਜ਼ਰਬਾਂ ਤੇ ਤਕਸੀਮਾਂ ਵੀ।
- ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੇ।
- ਸੋਚਣ ਤੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵੀ।
- ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਤੇ ਉੱਪੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼੍ਰੈ ਅਲੋਚਨਾ ਦੀ ਫੌਰੀ ਲੋੜ ਐ।
- ਤੁਹਾਡਾ ਭਾਵ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਪੀਹੜੀ ਹੇਠਾਂ ਸੋਟਾ ਫੇਰਨ ਤੋਂ ਐ।
- ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਬਦਨੀਤੀ ਹਾਣ ਲਾਭ ਨੂੰ ਟੋਹ ਲੈਣ ਤੋਂ।
- ਕਿਤੇ ਮੰਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਥੱਲੇ ਨਾ ਦੜੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਹੋਣ।
- ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਅਲੋਚਨਾ ਸਾਬਣ ਲਾ ਕੇ ਮੈਲ ਦੇ ਕੱਢਣ ਵਾਂਗੂ ਹੁੰਦੀ ਐ।

- ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਲੀੜਿਆਂ ਦੇ ਬੇਕਿਰਕ ਹੋ ਕੇ ਪਾੜਨ ਵਾਂਗੂ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਐ।
- ਤੇ ਗੰਢ- ਤੁੱਪ ਕੇ ਟਾਕੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਂਗੂ ਵੀ।
- ਹਾਂ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਰਾਏ ਬਹਾਦਰੀਆਂ ਅਜੇ ਵੀ ਪੱਸਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਨੇ।
- ਇਹ ਭੂਤ ਹੁੰਦੀ ਐ ਯਾਨੀ ਪਿਛਾਖੜ
- ਆਪਣੇ ਜਣੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧਰੋਂਦੀਆਂ ਨੀਂ।
- ਵਿਚੋਂ ਉੱਜ ਹੁਣ ਖੋਖਲੀਆਂ ਵੀ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਨੇ।
- ਤੁਹਾਡਾ ਮਤਲਬ ਘੁਣ ਲਗੇ ਸ਼ਤੀਰ ਵਾਂਗੂ।
- ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਲੱਛਣ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਐ।
- ਉਹ ਕੀ?
- ਮਾੜੇ ਅੱਗੇ ਬੜਕ ਮਾਰਨਾ, ਖੌਰੂ ਪਾਉਣਾ।
- ਤਕੜੇ ਅਗੇ ਮੋਕ ਮਾਰਨਾ, ਰਾਹ ਛੱਡ ਜਾਣਾ।
- ਸ਼ਹਿ ਲਾਕੇ ਵੀ ਬਹਿ ਜਾਣਾ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਾੜ 'ਚ।
- ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੂਠਾਂ 'ਚ ਰੰਘੜਊ ਵੀ ਹੁੰਦੈ।
- ਚਲਦੀ ਚੱਕੀ ਦੇ ਪੁੜ 'ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਧਰਨ ਵਾਂਗੂ।
- ਨਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਗੰਡ ਵੀ ਚੱਟੀ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਅੰਨ੍ਹੇ ਜੋ ਪੀਂਹਦੇ ਹੋਏ!.....
- ਥਾਂ ਥਾਂ ਭਰਮ ਭਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਢਿੱਡ ਹੋਈ ਫਿਰਦੇ ਐ!
- ਵਹਿਮ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
- ਹੁੰਦੈ।
- ਹਾਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਜ਼ਖੀਸ਼ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲਵੇ।
- ਯਾਨੀ ਇਲਾਮਤ ਲੱਭ ਲਵੇ।
- ਫੇਰ ਕਾਰਨ।
- ਕਾਰਨ ਲੱਭਿਆਂ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਨਿੱਕਲ ਔਂਦੈ।
- ਕਾਰਨ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਓ ਕੰਡੇ ਦੇ ਕੱਢਣ ਵਾਂਗੂ।
- ਦਰਅਸਲ ਸੰਪਰਕ ਦੀ ਵੀ ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ ਐ।
- ਪਰਸਪਰ ਸਮਝ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਦੀ ਘਾਟ ਵੀ।
- ਸਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤੰਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਹਲਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਨੇ।
- ਕਈ ਵੇਰ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦੈ ਨੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।
- ਕਈ ਵੇਰ ਨੀਤ ਹੁੰਦੀ ਐ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

- ਉਹਦੇ ਕਹਿਣ ਵਾਂਗੂ, “ਦਿਲੋਂ ਕੀ ਉਲਝਨੇਂ ਬੜਤੀ ਰਹੇਗੀ ਅਗਰ ਕੁਛ ਮਸ਼ਵਰੇ ਬਾਹਮ ਨਾ ਹੋਗੇ।”
- ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਐ, ਕੱਚੇ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਭਠੀ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਸਾਣ 'ਤੇ ਨਾ ਲਾ ਸਕਣ ਦੀ ਬੇਹਿੰਮਤੀ।
- ਤੇ ਅਰਾਧਨਾ ਦੀ ਘੋਲ ਦਾ ਫੈਲਦੇ ਰਹਿਣਾ।
- ਤੁਹਾਡਾ ਮਤਲਬ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਅਕੀਦਿਆਂ ਦੀ ਚੀਰ ਫਾੜ ਕਰਨ ਦੀ ਘਾਟ।
- ਹਾਂ, ਨੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਤੈਹਾਂ ਤਾਈਂ ਨਾ ਉੱਪੜਨ ਦਾ ਦਲਿੱਦਰਪੁਣਾ।
- ਅੰਤਰ ਵਿਰੋਧੀ ਅੱਖੋਂ ਕਿਵੇਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਸਕਦੈ?
- ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਮੰਨੋਂ।
- ਫੇਰ ਗੱਲ ਦੀ ਗੁੰਝਲ ਖੋਲ੍ਹੋ।
- ਕਈ ਵੇਰ ਅੰਤਰ ਵਧ ਜਾਂਦੈ।
- ਇਕ ਤੋਂ ਦੋ ਤੇ ਦੋ ਤੋਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਹੋਰ.....
- ਅੜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਐ।
- ਧੂ ਘਸੀਟ ਵੀ।
- ਹਿੰਡ 'ਚ ਆਕੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਕੰਧ ਹੋਰ ਉਸਾਰਕੇ ਅੱਡੋ-ਫਾਟੀ ਹੋ ਜਾਈਦੈ।
- ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਈ ਚੱਕਰ ਨੇ।
- ਸਿਆਸੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।
- ਆਖ਼ਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਈ ਨਾਲ ਨਿਭਦੀ ਐ।
- ਬੰਦਾ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦਾ ਮੱਜਸਮਾਂ ਹੁੰਦੈ ਯਾਨੀ ਪੁਤਲਾ।
- ਹਰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਨੀਤ ਹੁੰਦੀ ਐ।
- ਨੀਤੀ 'ਚ ਕਰਾਰ ਹੁੰਦੈ।
- ਤੇ ਮਕਸਦ ਦਾ ਰਸ ਵੀ।
- ਜਿਹੜਾ ਆਖੇ, ਬਈ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਆਸਤ 'ਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨੀ।
- ਉਹ ਵੀ ਇਕ ਸਿਆਸਤ ਹੁੰਦੀ ਐ।
- ਜਾਂ ਉਹਦਾ ਸਿੱਧੜਪੁਣਾ।

- ਜਾਂ 'ਮੈਨੂੰ ਕੀ' ਵਾਲਾ ਰਵੱਈਆ।
- ਯਾਨੀ ਮਨਮਤੀਆ।
- ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਵੀ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਐ।
- ਜਾਂ ਏਧਰ ਜਾਂ ਉਧਰ।
- ਵਿਚ ਵਿਚਾਲੇ ਵਾਲੇ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤੇ ਹਾਦਸੇ ਕਰਦੇ ਐ।
- ਰਾਜਨੀਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਜੀਭ ਅੱਖ ਕੰਨ ਨੱਕ ਤੇ ਹੱਥ ਹੁੰਦੇ ਐ।
- ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਵਹਿਣ ਐ।
- ਪਾਣੀ ਸਦਾ ਨਿਵਾਣ ਵੱਲ ਵਹਿੰਦੈ।
- ਇਹ ਆਪਣੀ ਸੱਤਹ ਯਾਨੀ ਲੈਵਲ ਹਮਵਾਰ ਪੱਧਰਾ ਰਖਦੈ।
- ਹਰ ਉਚਾਈ 'ਚ ਇਕ ਨਿਵਾਣ ਵੀ।
- ਠੰਡਿਆਂ ਤੌਤਿਆਂ, ਸੱਜਿਆਂ- ਖੱਬਿਆਂ, ਚਿੱਟਿਆਂ- ਲਾਲ- ਪੀਲਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲੱਛਣ ਹੁੰਦੇ ਐ।
- ਹਰ ਸੱਜੇ ਦਾ ਖੱਬਾ ਪਾਸਾ ਵੀ ਹੁੰਦੈ।
- ਹਰ ਖੱਬੇ ਦਾ ਸੱਜਾ ਵੀ।
- ਨਿਰਾ ਮੜੱਪਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
- ਨਿਰੋਲ ਚੰਗਿਆਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਐ।
- ਜਿਹੜੀ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਈ ਉਹਦਾ ਈ ਬੋਲ ਬਾਲਾ।
- ਪਰ ਜਿੱਤ ਤਾਂ ਆਖਰ ਹੱਕ- ਸੱਚ ਦੀ ਈ ਹੁੰਦੀ ਐ।
- ਮਾੜਿਆਂ 'ਚ ਚੰਗੇ ਵੀ ਜੰਮ ਪੈਂਦੇ ਐ।
- ਤੇ ਚੰਗਿਆਂ 'ਚ ਮੰਦੇ ਵੀ।
- ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਐ। ਮਕਸਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਵੀ।
- ਜਿਵੇਂ ਵੇਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਐ।
- ਲੋੜ ਦਾ ਵੇਲਾ ਵੀ।
- ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਸ਼ਰਤ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਐ।
- ਯਾਨੀ ਪਰਸਪਰ ਹਿੱਤਾਂ ਨਾਲ।
- ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਦੋਸਤੀ ਹੁੰਦੀ ਐ
- ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਟਕਰਾਅ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੋਈ।
- ਲੜਾਈ 'ਚੋਂ ਅਮਨ ਜੰਮ ਪੈਂਦੈ।

- ਤੇ ਅਮਨ 'ਚੋਂ ਜੰਗ ਵੀ।
- ਬੁੜਾਂ 'ਚੋਂ ਬਰਕਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਐ।
- ਜਿਥੇ ਦੁੱਖ ਐ ਉਥੇ ਦਾਰੂ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਐ।
- ਹਾਂ, 'ਦੁੱਖ ਦਾਰੂ ਸੁੱਖ ਰੋਗ ਭਇਆ' ਵਾਂਗੂ।
- ਅਕਸਰ ਅਸਲੀਅਤ 'ਤੇ ਭਾਵਿਕਤਾ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਐ।
- ਯਥਾਰਥ ਢੱਕਿਆ ਜਾਂਦੈ।
- ਮਹਿਜ਼ ਵਲਵਲਿਆਂ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੈ।
- ਕਈ ਵੇਰ ਇਕ ਦਮ ਉੱਬਲ ਜਾਈਦੈ।
- ਕਈ ਵੇਰ ਠਰ ਵੀ ਜਾਈਦੈ।
- ਮਨ ਦੀ ਅਵੱਸਥਾ ਸਦਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਨੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।
- ਅਕਸਰ ਇਖਲਾਕ ਦੀ ਕਚਿਆਈ ਹੁੰਦੀ ਐ।
- ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਝਿਜਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੇ ਉਣਤਾਈ।
- ਕਈਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਅਸੂਲ ਈ ਇਹ ਹੁੰਦੈ ਕਿ
- ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸੂਲ ਈ ਨੀਂ ਹੁੰਦਾ।
- ਜਿਵੇਂ ਕਈਆਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਈ ਇਹ ਹੁੰਦੈ ਕਿ
- ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਈ ਨੀਂ ਹੁੰਦਾ।
- ਘਰੇ ਬੈਠਿਆਂ ਸੁਣ ਸੁਣਾ ਕੇ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਅਫ਼ਰੇਵੇਂ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੇ ਐ।
- ਇਹ ਕੰਨ ਰਸ ਵੀ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦੈ।
- ਐਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਿੜਕਣ ਵਾਂਗੂ।
- ਗੱਲ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਆ ਈ ਜਾਂਦੀ ਐ।
- ਪਰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ।
- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੋਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਐਂ
- ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾੜੀਆਂ 'ਚ ਤਿਣਕੇ ਹੁੰਦੇ ਐ।
- ਤੇ ਜੇ ਦਾੜੀਆਂ ਮੁੰਨੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ?
- ਮੁੰਨੀ ਠੋਡੀ ਵੱਲ ਵੀ ਹੱਥ ਚਲਿਆ ਈ ਜਾਂਦੈ।
- ਜੇ ਦਿਲ 'ਚ ਮੈਲ ਐ ਤਾਂ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਐ।
- ਮੱਥਾ ਵੀ ਤਾਂ ਮੀਟਰ ਹੁੰਦੈ ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ।
- ਗੱਲ ਤੁਰਨ ਦੀ ਐ ਜਾਂ ਖੜੋਣ ਦੀ।

- ਲਿੱਚ ਗੜਿੱਚੀਆਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਵੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਐ।
- ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਾਗੂੰ?
- ਕਈ ਵੇਰ ਲੋਹੇ 'ਤੇ ਲਕੀਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਐ।
- ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਖਿੱਚੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਅਮਿੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀਐਂ।
- ਘੋਂਸ ਘੋਂਸ 'ਚੋਂ ਵੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਿਕਲ ਈ ਔਂਦੈ।
- ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਗੱਲ ਛਾਣ ਪੁਣ ਕੇ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ।
- ਸ਼ਹਿਦ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਈ ਚੋਣਾ ਪੈਂਦੈ।
- ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਖਿਆਲ ਲੜ ਜਾਂਦੈ।
- ਪਿੰਜੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਪਿੰਜੀ ਜਾਣਾ ਛੋਟੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਛੋਟਣਾ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਨਾਸ ਮਾਰਨਾ ਹੁੰਦੈ।
- ਤਾਂ ਫਿਰ ਏਕਤਾ ਦੀ ਐਨੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੀ ਜਿੰਨੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਐ।
- ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਮੰਗਦੀਆਂ ਨੇ।
- ਕਿਹੜੀ ਮੁੱਖ ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਸਾਧਾਰਨ?
- ਫੇਰ ਤਰਜੀਹ ਦੀ ਗੱਲ ਔਂਦੀ ਐ।
- ਯਾਨੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਫੇਰ ਛੋਟੀ ਨੂੰ।
- ਕਈ ਵੇਰ ਮੁਖ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਨਿੱਕਿਆਂ ਨਿੱਕਿਆਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦਾ ਵਿੱਚੋਂ ਈ ਭੁਗਤਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦੈ।
- ਇਹ ਚੱਕਰ ਐ ਵਿਰੋਧ ਵਿਕਾਸ ਦਾ।
- ਤੁਹਾਡਾ ਮਤਲਬ ਸੱਚ ਝੂਠ, ਜੰਮਣ ਮਰਨ, ਗਮੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਤੱਤੇ ਠੰਡੇ ਵਾਂਗੂੰ।
- ਚੱਕਰ 'ਚ ਵੀ ਚੱਕਰ ਹੁੰਦੈ।
- ਚੱਕਰ ਲਗਾਤਾਰ ਗਿੜੀ ਜਾਂਦੈ ਸਮੇਂ ਦਾ।
- ਇਹ ਪੁੱਠਾ ਨੀਂ ਗੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ।
- ਇਹ ਛਿਨ ਪਲ ਫੇਰ ਮੁੜਕੇ ਨੀਂ ਆਉਂਦਾ।
- ਉਂਜ ਮਿੰਟ ਘੰਟੇ ਦਿਨ ਮਹੀਨੇ ਸਾਲ ਸਦੀਆਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀਐਂ।
- ਵਾਰ ਤਿਹਵਾਰ ਔਂਦੇ ਰਹਿਣੇ ਐਂ।
- ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਥੁੱਕਿਆਂ ਥੁੱਕ ਮੂੰਹ 'ਚ ਈ ਡਿਗਦੈ।

- ਫੇਰ ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾਵੇ?
- ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਐ।
- ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਪਛਾਣ।
- ਸਥਿਤੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਚ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
- ਰਵੱਈਆ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇ।
- ਖਿਆਲ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਬਦਲੇ ਜਾਣ।
- ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਬਦਲੀਆਂ ਜਾਣ।
- ਆਤਮਕ ਰੂਹਾਨੀ ਜਿਸਮਾਨੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਣ।
- ਕੌਣ ਕਰੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ?
- ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀ।
- ਲੋਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ।
- ਤੁਹਾਡਾ ਭਾਵ ਐ ਸਮੁੱਚੀ ਤਬਦੀਲੀ ਤੋਂ।
- ਹਾਂ।
- ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਜੁਗਤ ਨਾਲ।
- ਵਚਨਬੱਧ ਇਨਕਲਾਬ।
- ਸਰਬਪੱਖੀ ਤਬਦੀਲੀ।
- ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਤੱਕ।
- ਸਭਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ 'ਚ।
- ਏਧਰ ਤੋਂ ਓਧਰ ਤਕ।
- ਸਭਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ 'ਚ।
- ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਦੀ ਉਚਿਆਈ।
- ਤੇ ਅਮਲਾਂ ਦੀ ਪਕਿਆਈ।
- ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਠੋ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ।

●

ਸਭ ਹੱਥ ਰਾਖਵੇਂ

ਡਿਕਟੇਟਰੋ!

ਟੁੱਕ-ਟੇਰੋ!!

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ
ਆਪਣਾ ਵਿਰਸਾ ਸਾਂਭਣਾ
ਹਨੇਰੇ 'ਚ ਦੀਵਾ ਜਗਾਣਾ
ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਬੰਧ 'ਚ ਵਿਘਨ ਏ
ਤਾਂ ਪਿਆ ਹੋਵੇ,
ਦੇਸ਼-ਧਰੋਹੀ ਜਾਂ
ਬਾਹਰਲੇ ਏਜੰਟਾਂ ਦੀਆਂ
ਊਂਚਾਂ ਲਾਵੇ
ਤਾਂ ਪਏ ਭੌਂਕੇ
ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਅਤੇ
ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੇ ਏਜੰਟ
ਤਾਂ ਲਿਮਟਿਡ ਕੰਪਨੀਆਂ
ਸਭ ਹੱਥ ਰਾਖਵੇਂ
ਤੇ ਜਗੀਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ
ਜਨਾਬ!

•

ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ

ਅੱਖਰ ਘਾੜਿਓ!
ਸੋਕੜੇ ਤੇ ਬੇਲ-ਬੂਟੇ ਪਾਣ ਵਾਲਿਓ!
ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ
ਡੀ-ਲਕਸ ਐਡੀਸ਼ਨਾਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵੋ
ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ।
ਕੁਝ ਦਗਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗਿੱਲੇ ਚੁਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਜਲਾਣ ਲਈ—
ਅਸੀਂ ਠੱਠੀਆਂ, ਕੂਚਿਆਂ ਮਹੱਲਿਆਂ 'ਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ
ਆਪਣੇ ਟੱਬਰਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਵਾਕ ਲੋੜਦੇ ਹਾਂ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਰੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ
ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਚੁਕੀ ਫਿਰਨੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਇਬਾਰਤਾਂ
ਪੀੜਾਂ, ਚੀਕਾਂ ਤੇ ਨੰਗੇਜ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀਆਂ।
ਸਾਨੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ
ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਕਰਾਂ, ਖਰਕਿਆਂ ਅਤੇ ਝਾੜੂਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ
ਅਸੀਂ ਜਮਾਤੀ ਸ਼ਬਦ-ਘੱਟਾ ਹੂੰਝ ਸਕੀਏ।
ਖਾਨਾ-ਬਦੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਝੌਂਪੜੀਆਂ 'ਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ
ਨਿਰੇ ਫਲੈਟਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਨਾ ਦਿਖਾਉ ਬਾਊ ਜੀ!
ਬਹੁਤ ਦੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ
ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ
ਪੈਂਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਝੂਠੀਆਂ ਬਨੌਟੀ ਰਾਸਾਂ।
ਸਾਂਭੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸੂਦ-ਦਰ-ਸੂਦ ਰਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਨੰਬਰੀਆਂ
ਅਸੀਂ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਆਪਣਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ

ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਠੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ 'ਤੇ ਹੀ।
ਤੁਹਾਡੇ 'ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ' ਅਧੀਨ ਰਚੇ
ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਵੇਰ ਸੋਧੀਆਂ ਨੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੀਵੀਊ ਬਾਹਰੋਂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਆਏ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।
ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਦਲਾਲੀ ਕਰਨ 'ਚ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ
ਕਲਮਾਂ ਨੂੰ ਕਲਫ਼ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਤੇ ਲੱਚਰ ਨਿੱਬਾਂ ਤੋਂ
ਸਾਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਨਫ਼ਰਤ ਹੈ:
ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਣਜਾਰੀਓ!
ਸਾਨੂੰ ਘਸੇ-ਪਿਟੇ, ਜੂਠੇ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ
ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ
ਜੋ ਸੂਈ ਦੇ ਨੱਕੋ ਰਾਹੀਂ ਲੰਘ ਕੇ ਵੀ
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਬਣੇ ਰਹਿਣ
ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ
ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਕਿਰਤ 'ਚੋਂ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਲਭਦੇ ਹਾਂ
ਆਪਣੇ ਅਮਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਂ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ।

•

ਕੁਝ ਸਵਾਲ

ਕੁਝ ਸਾਂਝੇ ਸਵਾਲ ਨੇ
ਕੁਝ ਸਾਂਝੇ ਵਿਚਾਰ ਨੇ
ਅਸੀਂ ਦੇਸੋਂ ਬਦੇਸ ਕਿਉਂ ਹਾਂ?
ਸਾਡੀ ਨਬਜ਼ ਬਗਾਨਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਕਿਉਂ ਹੈ?
ਗੁੱਝੀਆਂ ਸੈਨਤਾਂ ਦੇ ਜ਼ਾਵੀਏ ਕਿਉਂ ਬਣਦੇ ਨੇ ਸਾਡੇ ਖਿਲਾਫ਼?
ਬੁੱਕਲਾਂ 'ਚ ਲੱਭੂ
ਕਿਉਂ ਭੋਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਸਾਡੇ ਖਿਲਾਫ਼?
ਰੰਗਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨੱਥਾਂ ਸਾਡੇ ਕਿਉਂ ਪਾਵੇ ਕੋਈ?
ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦਾ ਪਾ ਕੇ ਵਾਸਤਾ
ਨਿੱਜਤਾ ਦੀ ਰਾਸ ਕਿਉਂ ਰਚਾਵੇ ਕੋਈ?
ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ
ਯਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕੁਰਲਾਵੇ ਕੋਈ?
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਲੈ ਕੇ
ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੀ ਛੁਗੀ ਕਿਉਂ ਚਲਾਵੇ ਕੋਈ?
ਸਬੂਤ ਹੋਈ ਕਾਤਲਾਂ ਦੀ ਜੁੰਡਲੀ ਨੂੰ
ਸਾਥੋਂ 'ਸੰਗਤ' ਕਿਉਂ ਕਹਾਵੇ ਕੋਈ?
ਖੁਦ ਸ਼ੁਹਰਤ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਬੈਠ ਕੇ
ਸਾਥੋਂ 'ਸਤਬਚਨ' ਕਹਿਣ ਦੀ ਸਹੁੰ ਕਿਉਂ ਚੁਕਾਵੇ ਕੋਈ?
ਧਾੜਵੀਆਂ ਅਤੇ ਧਨਾਚਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਲਈ
ਸਾਥੋਂ 'ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ' ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਿਉਂ ਕਹਾਵੇ ਕੋਈ?
ਮਾਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਜੀਭਾਂ 'ਤੇ ਹੁਕਮ ਕਿਉਂ ਹਨ?
ਮਾਲਕ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਖਿਆਂ ਨੂੰ
ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਤੇ ਕੁਫ਼ਰ ਤੋਲਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕਿਉਂ ਹੈ?
ਆਮ ਲੋਕੀਂ ਕੁਰਾਹੇ ਕਿਉਂ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੇ?

ਆਵਾਗੋਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਕਿਉਂ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੇ?
ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਪਾਠ ਸਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੇ?
ਨਿਮਰਤਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਰਖਿਆ ਹੈ?
ਸਾਡੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪਾਸਿਉਂ
ਚਿੱਟੇ ਸੱਪਾਂ ਨੇ ਫਣ ਕਢੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਡਣੇ ਸੱਪਾਂ ਦੇ ਆਂਡਿਆਂ 'ਚੋਂ
ਕਾਲੇ ਨਾਗ ਕਈ ਨਿਕਲੇ
ਅੱਜ ਫਨੀਅਰ ਸਾਡੀ ਮਲਕੀਅਤ 'ਤੇ ਕੁੰਡਲੀ ਮਾਰ ਬੈਠੇ ਨੇ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਨ ਦੀ
ਸਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪੁੱਠੀ ਪਾੜਤ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੈ?
ਸਾਡੇ ਜਿਹਨਾਂ 'ਚ ਧਰਮ-ਫੁੱਟ ਦੀ ਵਿਹੁ ਪਾਈ ਹੈ।
ਨਿਮਰਤਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਬਣਾਇਆ ਹੈ
ਨਿਮਰਤਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜਿਸਮ ਵੇਚਣ ਲਾਇਆ ਹੈ
ਨਿਮਰਤਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਚਿੜੀਆ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ
ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਲਗੜ ਝਪਟਦੇ ਰਹੇ
ਸ਼ਿਕਰੇ ਚੁੰਡਦੇ ਰਹੇ
ਸ਼ਾਂਤੀ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਕੋਠਿਆਂ 'ਤੇ ਫੜਫੜਾਂਦੀ ਰਹੀ।
ਹੁਣ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਹਲੀਮੀ ਰਲ ਕੇ
ਲਗੜਾਂ ਸ਼ਿਕਰਿਆਂ ਨਾਲ ਆਢਾ ਲਾਣਗੀਆਂ
ਬੁਰਿਆਂ ਦਾ ਵਾਢਾ ਪਾਣਗੀਆਂ
ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ
ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਪਾਣਗੀਆਂ।

•

ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮੋਈ

ਗੱਲ ਜਿੰਦਗੀ ਸੰਗ ਪੈਦਾ ਹੋਈ
ਪੱਥਰਾਂ ਤੀਰਾਂ ਸੰਗ ਖੇਡੀ
ਜੰਗਲਾਂ ਬੀਆਬਾਨਾਂ 'ਚ
ਝੱਖੜਾਂ ਤੂਫਾਨਾਂ 'ਚ ਪਲੀ।
ਚੌਹੀਂ ਕੂਟੀਂ
ਸਾਗਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦੂਰੀਆਂ ਤੱਕ
ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਤੱਕ
ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਜਿਹਨਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜੀ।
ਸਮੇਂ ਨੇ ਗੱਲ ਦੇ
ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਾਂ ਰੱਖੇ
ਕਈ ਅਰਥ ਕੱਢੇ
ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਨਰਥ ਕੀਤੇ
ਬਾਹਰਲੇ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ
ਗੁਪਤ ਸੰਧੀਆਂ ਨਾਲ
ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਨਾਲ
ਘਣੇ ਉਪਦਰ ਕੀਤੇ।
ਗੱਲ ਤੁਰਦੀ ਰਹੀ
ਪਾਨ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ
ਹੁਕਮ ਦੇ ਗੋਲਿਆਂ ਦੀ
ਤੇ ਇੱਟ ਦੀਆਂ ਦੁੱਕੀਆਂ ਦੀ
ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ
ਦੁੱਸਰਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।
ਗੱਲ ਖੂਨ ਤੇ ਮਾਸ ਵਿਕਣ ਦੀ
ਉੱਤਰ ਦੱਖਣ 'ਚ
ਪੂਰਬ ਪੱਛਮ 'ਚ

ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ
ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਫੈਲੀ।
ਗੱਲ ਕਦੇ ਲਿਚਕਦੀ ਰਹੀ
ਕਦੇ ਅੜਦੀ ਰਹੀ
ਕਈ ਭੇਸ ਬਦਲੇ
ਕਈ ਵੇਰ ਗੁਪਤ ਹੋਈ
ਸ਼ੱਤਰੂ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ
ਕਿ ਗੱਲ ਮੋਈ।
ਗੱਲ ਬੀ-ਫਿਫਟੀ ਟੂਆਂ
ਫਲੀਟਾਂ, ਪਰਮਾਣੂ ਧਮਾਕਿਆਂ
ਤੇ ਕੰਪੀਊਟਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ
ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।
ਸਗੋਂ ਕਈ ਨਵੇਂ ਸਵਾਲ ਉੱਠੇ
ਨਵੇਂ ਮੂੰਹ-ਤੋੜ ਜਵਾਬ ਮਿਲੇ।
ਗੱਲ ਭਾਵੇਂ ਓਨੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ
ਜਿੰਨੇ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਹੈ
ਪਰ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਨਵੀਨ ਨੇ
ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਨੇ।
ਗੱਲ ਹੋਰ ਛਿੜੀ ਹੈ
'ਸਾਂਝੀ' ਮੰਡੀ ਦੀ
ਜੋ ਕਈ ਵੇਰ ਟੁੱਟੀ
ਟੁੱਟ ਕੇ ਫੇਰ ਜੁੜੀ ਹੈ
ਜੋ ਕਈ ਵੇਰ ਡਿੱਗੀ
ਡਿੱਗ ਕੇ ਫੇਰ ਤੁਰੀ ਹੈ।
ਗੱਲ ਖੇਤਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ 'ਚੋਂ
ਪਿੰਡਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ 'ਚੋਂ
ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ 'ਚੋਂ
ਨਿੱਕਲ ਤੁਰੀ ਹੈ।

ਲਿੱਬੜੀ-ਤਿੱਬੜੀ, ਮੁੜ੍ਹਕੇ-ਭਿੱਜੀ
ਲਹੂ-ਲੁਹਾਣ, ਨੰਗ-ਧੜੰਗੀ
ਭੁੱਖਣ-ਭਾਣੀ, ਨ੍ਹੇਰੇ ਚੀਰਦੀ
ਅੱਗੇ ਵਧੀ ਹੈ।

ਗੱਲ ਅਤੇ ਅਰਥ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮੋਏ
ਸਗੋਂ ਗੱਲ 'ਚੋਂ ਗੱਲ ਹੋਰ ਨਿੱਕਲੀ ਹੈ
ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਕੇ,
ਹੋਰ ਨਿੱਖਰੀ ਹੈ
ਅੱਗੇ ਚੱਲੀ ਹੈ
ਨਵੇਂ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨਾਲ
ਨਵੇਂ ਮਨੋਰਥਾਂ ਲਈ
ਨਵੇਂ ਪੜਾਵਾਂ ਲਈ
ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਖਲੋਈ
ਗੱਲ ਸਦਾ ਹਰਕਤ 'ਚ ਰਹੀ
ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮੋਈ।

•

ਉਹ ਵੀ ਦਿਨ ਸਨ

ਉਹ ਵੀ ਕੁਝ ਸਾਂਝੇ ਦਿਨ ਸਨ
ਅਣਜਾਣਤਾ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਕੇ
ਕੰਧ ਨਾਲ ਢੋ ਲਾ ਕੇ
ਸੀਹਾ ਸਾਂ ਸੇਕਦੇ।
ਭੱਠੀਆਂ 'ਤੇ ਦਾਣੇ ਭੁਨੌਂਦੇ
ਇਕਰਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖਿੱਲਾਂ ਖਿੜਦੀਆਂ
ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਵਿੰਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ,
ਝਿਉਰੀ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ
ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਚੁੰਗ ਕੱਢ ਲੈਂਦੀ।
ਤੂਤਾਂ ਵਾਲੇ ਖੂਹ 'ਤੇ ਡੰਡਾ-ਡੁੱਕ ਖੇਡਦੇ
ਸੱਕਰ-ਭੱਜੀ, ਖੇਡ ਖੇਡ ਥੱਕ ਜਾਂਦੇ।
ਊਠ ਦੀ ਘੁਆਂਟ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦੇ
ਕਾਠੀ ਪਾਉਂਦੇ
ਮਾਘੀ ਵਿਸਾਖੀ 'ਤੇ ਮਿਲਦੇ
ਕਰੜੇ ਜੋਤੇ ਲਾਉਂਦੇ
ਗਾਹ ਗਾਹੁੰਦੇ
ਚਰ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਥੱਲੇ ਲਿਫ ਲਿਫ ਜਾਂਦੇ।
ਕੁੜੀਆਂ ਪੀਂਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ
ਔੜ ਦਾ ਗੁੱਡਾ ਫੂਕਦੀਆਂ
ਰਾਤੀਂ ਆਸਾਂ ਦੇ ਛੋਪ ਕੱਤਦੀਆਂ
ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ
ਸੱਧਰਾਂ ਅਟੇਰਦੀਆਂ।
ਖੂਹੀ 'ਤੇ ਘੜੇ ਚੁੱਕਣ ਸਮੇਂ
ਘੜੇ ਛਲਕ ਪੈਂਦੇ
ਪਰ.....ਸੰਭਲ ਜਾਂਦੇ।

ਉਹ ਵੀ ਕੁਝ ਰਲਵੇਂ ਦਿਨ ਸਨ
ਵੱਡੀ ਢਾਬ 'ਤੇ ਮੱਝਾਂ ਛੇੜਦਾ
ਮਦਰੋਸੇ ਵਾਲੇ ਮੋੜ 'ਤੇ
ਚੁਬਾਰੇ 'ਚੋਂ ਉਹ ਲੁਕ ਲੁਕ ਝਾਕਦੀ
ਝੋਟੀ ਵਿਚ ਦੀ ਰਮਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੀ।
ਉਹ ਵੀ ਮਗਰੇ ਝੱਟ ਕੁ ਮਗਰੋਂ
ਢਾਬ 'ਤੇ ਮੱਝ ਲਿਆਂ
ਕਿਸੇ ਕੈਦੋਂ ਤੋਂ ਅੱਖ ਬਚਾ
ਉਹਦੀ ਮੱਝ ਦਾ ਪਿੰਡਾ ਮਲਦਾ
ਤੇ ਢਾਬ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹਿੱਕ ਦਿੰਦਾ।
ਉਹ ਵੀ ਤਲਖੀ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ
ਜਦੋਂ.....ਅਹਿਸਾਸ ਜਾਗਣ ਲੱਗਾ
ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਖੀਏ ਦੀ
ਅੱਖ 'ਚ ਰੜਕਣ ਲੱਗਾ।
ਥਾਣੇ ਦੀ ਵੀ ਗਹਿਰੀ ਅੱਖ ਸੀ
ਉਤੋਂ ਵਗਾਰ ਦੀ ਭਾਰੀ ਛੱਟ ਸੀ
ਚੁਫੇਰੇ ਜਾਤ ਅਤੇ ਜਮਾਤ ਦੀ
ਦੁਹਰੀ ਕੰਡਿਆਲੀ ਵਾੜ ਸੀ
ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਲਹਿਰ ਸੀ
ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੰਗ ਸੀ
ਸਰਾਭੇ ਨੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਜੰਵ ਸੀ
ਉਹ ਵੀ ਦਿਨ ਸਨ
ਇਹ ਵੀ ਦਿਨ ਹਨ
ਅੱਜ ਵੀ ਸੂਰਜ ਲਾਲ ਹੈ
ਅੱਜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰ ਹੈ
ਅੱਜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕਹਿਰ ਹੈ।

•

ਨਾਟੀਆਂ

ਉਠ ਨੱਕ ਨਾਟੀਆਂ
ਗਲ ਰੰਗੀਨ ਗਾਨੀਆਂ
ਕਾਠੀ ਬਾਗ ਤਿੱਲੇ ਕਢਿਆ
ਛਾਂਟਾ ਮੜਿਆ ਚੰਮ ਦਾ
ਘੁੰਗਰੂ ਪਿਆ ਛਣਕਦਾ।
ਕਿਸੇ ਰੁੱਖੋਂ ਗੰਧ ਆਣ 'ਤੇ
ਉਠ ਕੰਨ ਚੁੱਕਦਾ
ਨਾਲੇ ਪਿਆ ਬੁੱਕਦਾ
ਗੰਧ ਮਾਨਣ ਲਈ
ਉਧਰ ਦਾ ਰੁਖ ਕਰਦਾ।
ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਸਵਾਰ
ਖਿੱਚ ਮੁਹਾਰ
ਛਾਂਟਾ ਮਾਰਦਾ।
ਉਠ ਅੜਾਂਦਾ
ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਅੜੀ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ
ਮਾਲਕ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਜਾਂਦਾ।
ਹੈ ਇਹੀ ਹਾਲ
ਨਫ਼ਿਆਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ
ਤੇ ਫ਼ਿਲਮੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦਾ।

•

ਦਿਹਾੜੀਏ ਨੂੰ

ਸਮੇਂ ਦੀ ਅੱਖ ਤੈਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਤੱਕੇ
ਛੱਲੀ ਵਾਂਗੂੰ ਗੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ
ਰੂੰ ਵਾਂਗੂੰ ਪਿੰਜੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ
ਤੇ ਰੋੜਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ।
ਇਤਿਹਾਸ ਦੇਖੇ
ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਵੇਲ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਰਹੇ ਨੂੰ
ਵੱਲੋਂ ਟੁੱਟਦੇ ਅੰਗਾਂ 'ਚੋਂ
ਸਿੰਮਦੇ ਅੱਥਰੂਆਂ ਨੂੰ
ਜੋ ਸਬਰ ਸਬੂਰੀ ਤਹਿਤ
ਮੋਹ ਦੇ ਪਲਾਂ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਤਹਿਤ
ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਵਹਿਣੋਂ ਵੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗੰਭੀਰ ਸਾਥੀ
ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜੋ ਅਨਿਆਏ ਹੈ
ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ, ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਲਈ
ਤੇਰਾ ਸਾਥ ਲੋੜਦਾ ਹੈ
ਤਾਂ, ਤੂੰ ਉਸ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰਕੇ
ਤਿੱਤਰ-ਫੰਘੇ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ
ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਖੁਦ ਰਾਕਟਾਂ ਦੀ ਮਾਰ 'ਚ ਹੈ
ਉਦਾਸ ਮੂੰਹ ਬਣਾ ਕੇ
ਤਰਸ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣ ਕੇ
ਕਿਆਸੀ ਹੋਈ ਅਣਡਿੱਠੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ
ਨਜ਼ਰਿ-ਅਨਾਇਤ ਮੰਗਦਾ ਏਂ
ਜਿਹੜੀ ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਜੀ ਭਰ ਕੇ
ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਈ

ਤੂੰ ਸੀਲ ਬਲਦ ਵਾਂਗ
ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਆਪਣੇ ਕੰਨ੍ਹੇ 'ਤੇ ਹੀ ਸਹੀ ਜਾਂਦਾ ਏਂ,
ਜਦੋਂ ਤੇਰੀ ਔਲਾਦ
'ਸਭ ਕੁਝ' ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇਗੀ
ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਕਹੇਗੀ?
ਆਖਰ ਉਹ
ਬਿਨ-ਸ਼ਰਤ, ਬਿਨ-ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੜੇ ਦੇ ਭਾਅ
ਵਿਕਣ ਤੋਂ, ਖਾਧੇ ਜਾਣ ਤੋਂ, ਹੰਢਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ
ਅਵੱਸ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰੇਗੀ,
ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰੇਗੀ।
ਉਦੋਂ ਤੇਰੇ ਘੜੇ-ਘੁਮਿਆਰ ਦੇ
ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਆਵੇ 'ਚੋਂ ਚੰਗਿਆੜੇ
ਵਾਵਰੋਲਿਆਂ ਵਿਚ ਉੱਡ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

•

ਸੰਗਤ

ਰੂੜੀ 'ਤੇ ਪਏ
ਅਣਚਾਹੇ
ਲੋਹੇ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਨੂੰ
ਸਿੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਦੀ ਲਾਗ ਲੱਗੇ।
ਅੰਗ ਅੰਗ ਉੱਫਣੇ
ਅੰਗ ਅੰਗ ਭੁਰੇ
ਵਜ਼ਨ ਘਟੇ।
ਇਹ ਟੁਕੜਾ
ਲੁਹਾਰ ਹੱਥ ਆਵੇ,
ਭੱਠੀ ਤਾਵੇ
ਅੰਗ ਅੰਗ ਤਪੇ
ਜੰਗਾਲ ਝੜੇ
ਲਾਲ ਰੂਪ ਚੜ੍ਹੇ।
ਘਣਾਂ ਦੀ ਸੱਟ ਲੱਗੇ
ਰੂਪ ਬਦਲੇ
ਤਿੱਖੀ ਨੌਕ ਬਣੇ
ਤੀਰ ਕਮਾਣ ਚੜ੍ਹੇ।

•

ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਨੂੰ

ਮੋਹਰੀ ਬਨਣ ਸਮੇਂ
ਮਗਰ ਤੁਰਨ ਸਮੇਂ
ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮੁੱਠ ਤਾਂ ਭਰ
ਪੌਣ ਦਾ ਰੁਖ ਦੇਖ
ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਹਿਣ ਤੱਕ
ਅੰਬਰ ਦੇ ਰੰਗ ਤਾਂ ਪਛਾਣ।
ਲੋਕਤਾ ਦਾ ਸਿਸ਼ ਬਣ
ਸ਼ਰੇਣੀ 'ਚ ਬੈਠ
ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੋਚ
ਉੱਤਰ ਲੱਭ
ਪ੍ਰੀਖਿਆ 'ਚ ਤਾਂ ਪੈ
ਸਥਿਤੀ ਦੇਖ
ਸੇਧ ਤਾਂ ਲੈ
ਲੀਹੇ ਤਾਂ ਪੈ।
ਦਾਅ ਸਿੱਖ,
ਜ਼ੋਰ ਕਰ
ਘੋਲ ਤਾਂ ਕਰ
ਬਿਨ ਜਾਚਿਆਂ,
ਬਿਨ ਪੜਤਾਲਿਆਂ
ਬਿਨ ਭਾਗ ਲਿਆਂ
ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ?
ਬੋਲਣ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ?
ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ
ਜੁੜ ਕੇ ਟੁੱਟਣਾ ਪਵੇ
ਲਿਖ ਕੇ ਕੱਟਣਾ ਪਵੇ
ਤੇ ਖੁੱਕ ਖੁੱਕ ਕੇ ਚੱਟਣਾ ਪਵੇ।

ਸੋਚ ਨੂੰ

ਤੂੰ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਪਈ
ਭੁੱਖੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਟਾਂ 'ਤੇ
ਥੱਕ ਚੁੱਕੇ, ਚੂਰ ਹੋਏ ਅੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਨੀਆਂ 'ਤੇ
ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੱਥ ਚੁੱਕੀਆਂ ਚੁੰਨੀਆਂ 'ਤੇ
ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ
ਮਜ਼ਬੂਰ ਬਾਹਾਂ ਨਾਲ
ਕੱਜਣ ਦਾ ਨਿਰਮੂਲ ਯਤਨ ਕਰਨ।
ਪਾਟੀਆਂ ਜੇਬਾਂ 'ਤੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਰਤ ਕਿਰੇ ਪਈ।
ਤੂੰ! ਸੁਆਲਾਂ ਨਾਲ ਦਾਬੂ ਪਏ ਹੋਏ
ਉੱਤਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਲਾਹੇ।
ਤੂੰ! ਕਦੋਂ ਗੋਡਿਆਂ 'ਚੋਂ
ਨਿਮਾਣੇ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕਢੇਂਗੀ?
ਸਾਵਧਾਨ ਕਰੇਂਗੀ
ਤੇ 'ਕਰਨੀ' ਬਣੇਂਗੀ।

•

ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਫੈਕਟਰੀ !

ਮੈਂ ਛੋਟੇ ਸਕੂਲੇ ਪੜ੍ਹਾਂ
ਮਾਸਟਰ ਵਿਆਜ-ਦਰ-ਵਿਆਜ ਵਾਲਾ ਸੁਆਲ ਪਾਵੇ।
ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਨਾਲੋਂ ਵਿਆਜ ਕਿਤੇ ਵਧ ਜਾਵੇ
ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ
ਸਾਡੀ ਲਵੇਰੀ ਮੱਝ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਬਾਗਲੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਦਿਸੇ
ਸਾਡੇ ਖੇਤ 'ਚ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮੁਣਸ਼ੀ ਫਿਰੇ।
ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ
(ਜਿਹੜਾ ਮੈਥੋਂ ਅਗੇ ਬੈਠਾ)
ਮੈਂ ਹੁੱਝ ਮਾਰਾਂ
ਉਹ ਸ਼ਕਾਇਤ ਲਾਂਦਾ
ਮੈਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ।
ਛੱਪੜ 'ਚ ਨ੍ਹਾਂਦਿਆਂ
ਜੂਆਂ ਪੈਣ 'ਤੇ ਸਿਰੋਂ ਵਾਲ ਕਟਵਾਂਦਾ
ਗਿਆਨੀ ਮੈਨੂੰ ਝਈਆਂ ਲੈ ਲੈ ਪਵੇ
ਤੇ ਨਾਲੇ ਕਹੇ: “ਉੱਲੂ ਨਾ ਹੋਵੇ
ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਲਾਜ ਹੈ ਲਾਂਦਾ
ਬਾਜ 'ਨੀਂ ਆਂਦਾ।”
ਸਵੇਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨਾ ਕੁਹਾਣ 'ਤੇ
ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਫੜਾਂਦਾ
ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਪੀਰਡ ਨਾ ਜਾਣ 'ਤੇ
ਮੌਲਵੀ ਮੇਰੀ ਗਿੱਚੀ 'ਚ ਲਾਂਦਾ।
ਗਲੀ 'ਚ ਕੁੱਲੇ ਵਾਲੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ
ਪਿਛਲ-ਖੁਰੀ ਮੁੜਾਂ
ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੈਥੋਂ ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ
ਜੀਹਦੇ ਮਗਰ ਸੀ ਉਹ ਲੱਗਾ।

ਛੁੱਟੀਆਂ ਹੋਣ 'ਤੇ
ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜੇ ਲਾਣ ਦਾ ਮਾਰਾ
ਭੂਆ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨੱਸਾਂ
ਹਾਣੀਆਂ ਸੰਗ
ਸੂਬੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਗ 'ਚੋਂ ਚੋਰੀ ਅਮਰੂਦ ਤੋੜਾਂ
ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਲੁਕ ਕੇ ਖਾਵਾਂ।
ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਿਆਂ
ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਮੇਰੇ ਚਿੱਟਾ ਝੱਗਾ ਪਾਵੇ
ਰਾਹ 'ਚ ਮੇਰੇ 'ਤੇ
ਲੰਬੜਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਬੁੱਕ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪਾਵੇ।
ਮੈਂ ਝੱਗਾ ਝਾੜਦਾ ਨਾਲੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕਢਦਾ
ਸਕੂਲੇ ਜਾਵਾਂ
ਅਜੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਂ
ਅਲਾਰਮ ਬੋਲਿਆ
“ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ
ਤੇਰਾ ਹੁਣ ਹੋਰ ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਹੈ
ਉੱਠ! ਫੈਕਟਰੀ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ।”

•

ਕਾਲ-ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ

ਤੁਹਾਡੇ ਮਿਹਨਤੀ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਘਾਹ ਦੀਆਂ ਤਿੜ੍ਹਾਂ
ਜੋ ਕਾਠੀਆਂ ਤਲੀਆਂ 'ਤੇ ਉੱਗ ਪਈਆਂ
ਤੁਹਾਡੇ ਸੁੱਤ-ਅਣੀਦਿਆਂ
ਰਾਜ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੇ
ਰੇਸਲੇ ਸਿਰਾਂ 'ਚ
ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਬਰੂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪਾਈਆਂ
ਜੋ ਹੁਣ ਕਲਰਾਠੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਈਆਂ।
ਡਾਕਰ-ਰੀਰਾਂ 'ਤੇ
ਹੋਰ ਘਾਹ ਕੰਡੇ ਉੱਗਣ ਗੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਸੀਰਾਂ ਦੇ ਕੰਡੇ
ਬਹੁਤ ਤਿੱਖੇ ਤੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਹੋਣਗੇ।
ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੋਖੜੇ 'ਤੇ
ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਕੈਮਰੇ ਕਲਿੱਕ ਪਏ ਕਰਦੇ
ਤਰਸ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਾਂਦੇ।
ਹੇ ਮਹਾਂ ਕਾਲ-ਪੀੜਤੋ!
ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਕਿ ਪਿੰਜਰ ਦੇਹਾਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵਿਛ ਜਾਣ
ਨਿਰਨੇ ਦੀਆਂ ਪੋਟਲੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਉ
ਦਾਬੂ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹਲੂਣੋਂ
ਭੁੱਖ-ਮਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਾਣੋਂ
ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਕਿਰਤ-ਘਾਲਣਾ
ਜਾਂ ਸੋਕਾ ਅਤੇ ਹੜ੍ਹ
ਜਾਂ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤ!

●

ਵਤਨ-ਫੇਰੀ

ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ
ਮਿਹਨਤ ਵੇਚਦਿਆਂ ਦਹਾਕੇ ਹੋਏ
ਵਤਨ ਲਈ ਪਰ ਲਾਏ
ਹੜਤਾਲੀ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਪਿੰਡ ਪੁੱਜਾ
ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਪਿੰਡ ਵੀ ਪੱਕੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਲੱਗਾ
ਦਿਸਦੇ ਟਾਵੇਂ ਟਾਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਖੰਭੇ
ਜਿਵੇਂ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਡਰਨੇ।
ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ
ਲਾਟੂਆਂ ਦਾ ਚਾਨਣ ਨਹੀਂ ਆਂਦਾ
ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਜਗ-ਮਗਾਂਦਾ
ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤਾਂ ਉਹੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਦੀਵਾ ਜਗਾਵੇ
ਕੱਚੀ ਕੰਧੋਲੀ 'ਤੇ ਟਕਾਵੇ
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ
ਅੱਟਣ ਪਾਟੀਆਂ ਬਿਆਈਆਂ
ਬੁੱਲ੍ਹ ਮੀਚੇ ਮੱਥੇ ਵੱਟੇ
ਝਰੜੇ ਸਰੀਰ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ, ਬੱਚੇ ਮਾੜਕੂ
ਭੈਣਾਂ, ਭੂਆ, ਭਰਜਾਈਆਂ, ਚਾਚੀਆਂ, ਤਾਈਆਂ
ਹੋਈਆਂ ਮਰੇੜੀਆਂ ਨਾਲੇ ਗੁਸੈਲੀਆਂ।
ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਚਾਅ ਨਹੀਂ
ਸਾਂਝ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰਾ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ
ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੇ
ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਤੁੱਛ ਭੋਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੱਖੇ
ਮਿਹਨਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਟੇ ਦੀ ਥਾਂ
ਰਫਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ—
ਅਮੀਰ ਹਾਕਮ ਵਜ਼ੀਰ

ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਰੱਤ ਦੇ ਜਾਮ ਡੀਕਾਂ ਲਾ ਲਾ ਪੀਂਦੇ
ਕਲੋਲਾਂ ਅਤੇ ਐਸ਼ ਕਰੀਂਦੇ।
ਕਾਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਝੁੱਗੀਆਂ ਸੁੰਘਦੇ
ਪੂੰਜੀ ਪਤੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤੇ
ਭੌਂਕਦੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਵੱਢਦੇ।

ਮੋਗਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇਖਿਆ
ਵਰਤਿਆ ਕਹਿਰ ਦੇਖਿਆ
ਚੌਂਕ 'ਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਰੱਤ ਡੁੱਲੀ
ਅਡਵਾਇਗੀ ਪੁਲਸ ਦਾ ਤਸ਼ੱਦਦ
ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸੱਲ ਡੂੰਘੇ ਤੇ ਸੱਜਰੇ
ਵਾਧੂ ਮੁੱਲ ਦੇ ਚੋਰਾਂ ਡਾਕੂਆਂ
ਚੁਤਰਫੀਂ ਮਚਾਈ ਤਰਥੱਲੀ
ਮਲਕਾ ਦੇ ਬੁੱਤ ਦੀ ਥਾਂ 'ਸੂਬੇਦਾਰ' ਨੇ ਮੱਲੀ
ਕਚਹਿਰੀ 'ਚ ਆਸੇ ਪਾਸੇ
ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ
ਲਹੂ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜੇ
ਅਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਫਿਜ਼ਾ 'ਚ ਖਿੱਲਰੇ ਪੁੱਲਰੇ
ਹੋਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਤੌਕਿਆ
ਸਰਮਾਏ ਦਾ ਜੂਲਾ
ਗੁਰਬਤ ਦਾ ਬੋਝ
ਤੇ ਬੁੜਾਂ ਦੀ ਚੋਭ
ਫੇਰ ਮੈਂ
ਮਿਹਨਤ ਸ਼ਕਤੀ ਵੇਚਣ ਲਈ ਵਲੈਤ ਪਰਤਿਆ।

•

ਧੀਆਂ ਭਾਰਤ ਮਾਂ ਦੀਆਂ

ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਪਹਾੜ
ਜਿਥੇ ਪਵਿੱਤਰ ਗੰਗਾ ਜਮਨਾ ਵਗਣ
ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀ
ਕੁੱਖ 'ਚ ਅਣਤੋਲਿਆ ਅਨਾਜ
ਜਿੱਥੇ ਚੱਪੇ ਚੱਪੇ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ;
ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਧੁੰਨੀ 'ਚ
ਰਾਜ ਭਵਨ ਦੇ ਉਦਾਲੇ-ਪੁਦਾਲੇ
ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਵਿਕੇ ਪਈ
ਮਨੁੱਖਤਾ ਸਿਸਕੇ ਪਈ।
ਭੁੱਖੇ ਨੰਗੇ ਸਰੀਰ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਆਏ
ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾਣ ਲਈ
ਭੋਲੀਆਂ ਭਾਲੀਆਂ ਧਿਆਣੀਆਂ (ਧੀਆਂ)
ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁੱਤਿਆਂ ਛੱਡ ਕੇ
ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਵਿਹੜਿਆਂ 'ਚ ਸੁੱਟ ਕੇ
ਸ਼ਹਿਰੀਂ ਆਈਆਂ।
ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਰੂਹਾਂ
ਕਈਆਂ ਭੀੜੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘੀਆਂ
ਨਫਿਆਂ ਦੇ ਦੌਲਿਆਂ ਹੱਥੀਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਜਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੰਗਾਰ ਕੇ
ਅਲੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਕਾਰ ਕੇ
ਅੱਡਿਆਂ 'ਤੇ ਬਠਾਇਆ
ਨਵੇਂ ਧੰਦੇ ਦਾ ਨਵਾਂ ਵਤੀਰਾ ਸਿਖਾਇਆ।
ਅੱਧਖੜ ਫਫਾਕੁੱਟ ਤੀਵੀਂ
ਜਿਸਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਵਸੋਮਾ ਲੱਗਾ

ਮੂੰਹ 'ਚ ਜ਼ਰਦੇ ਵਾਲਾ ਪਾਨ
ਨਵੀਆਂ ਕੁੰਜਾਂ ਦੇ ਪਰ ਕਤਰਦੀ
ਟਿਕ ਕੇ ਵਿਕਣ ਦਾ
ਗਾਹਕ ਖਿੱਚਣ ਦਾ
ਨਵਾਂ ਢੰਗ ਦੱਸੋ
ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਦੱਸੋ।
ਦਲਾਲ ਵਰਦੀਆਂ ਪਾਈ
ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਜ ਲਾਈ
ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ, ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਫਿਰਦੇ
ਬੜੇ ਅਦਾਬ ਨਾਲ, ਨਿਉਂਦੇ, ਤੇ ਪੁਛਦੇ
“ਹੋਟਲ ਤੇ ਰਹਾਇਸ਼ ਸਾਹਿਬ
ਡੀਲਕਸ ਐਸ਼ ਸਾਹਿਬ
ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਕਿਹੜਾ ਮਾਲ ਦਰਕਾਰ ਹੈ?
ਹਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਮਾਲ ਦਾ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੁੱਲ ਹੈ
ਹਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਮਾਲ ਦਾ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੁਆਦ ਹੈ।”
ਕੁਆਰੀਆਂ ਦੀ ਪਤ ਰਾਤੀਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਵਿਕੇ
ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਬੀਤਿਆਂ ਮੈਨੇਜਰ ਹਿਸਾਬ ਕਰਾਵੇ
ਵਿੱਕਰੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਪਾਵੇ
ਚਾਰ ਚਾਰ ਛਿੱਲੜ ਜਿਸਮ-ਫਰੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਵੇ।
ਇਹ ਭਾਰਤ-ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ
ਕੁਝ ਛਿੱਲੜ ਆਪਣੇ ਹੀਣ ਹੋਏ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣ
ਕਿ ਘਰੀਂ ਚੁਲ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਅੱਗ ਬਲਦੀ ਰਹੇ
ਜਿੰਦ ਦੀ ਬੱਤੀ ਜਲਦੀ ਰਹੇ।
'ਆਜ਼ਾਦ' ਚੌਂਕ 'ਚ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਿਕੇ ਪਈ
ਅਣਖ ਸਿਸਕੇ ਪਈ।
ਪੁਲਸੀਆਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਬੱਧਾ ਹੈ
ਉਹ ਗਸ਼ਤ ਲਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ
ਦਿਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਪਲ ਭਰ ਬਹਿੰਦੇ ਨੇ

ਆਪਣੀ ਪੱਤੀ ਹੋਰ ਵਧਾਣ ਲਈ
ਕਈ ਵੇਰ ਛਾਪੇ ਮਾਰਦੇ
ਤੇ ਨਵਾਂ ਮਾਲ ਭਾਲਦੇ।
ਇਹ ਉਦਯੋਗ ਸੰਨ ਸੰਤਾਲੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧਿਆ ਹੈ
ਨਵੀਨ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਚੁੰਕਿ ਦੇਸ਼ 'ਆਜ਼ਾਦ' ਹੈ
ਦੇਸ਼ 'ਚ 'ਜਮਹੂਰੀਅਤ' ਹੈ
ਉਂਜ ਤਾਂ ਵਿਧਾਨ 'ਚ ਇਸ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ
ਵਿਅਕਤੀ ਨਿੱਜਤਾ ਬੇਸ਼ਕ ਵੇਚੇ ਜਿਹੜੀ ਬੇਕਸ ਹੋਈ
ਪਰ ਚਕਲਿਆਂ 'ਚ ਨਹੀਂ
ਸਰਮਾਏ ਦੀ ਸਭਿਆ ਦੀ ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ ਵਿਚ
ਨਵੀਨਤਾ ਦੇ ਪਰਦੇ ਪਿੱਛੇ
ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਚੁੰਡੇ
ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਘਰੁੰਡੇ
ਭਾਰਤ-ਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਹੈ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ
ਪੰਦਰਾਂ ਅਗਸਤ ਜਾਂ ਛੱਬੀ ਜਨਵਰੀ ਦਾ ਹੈ।

•

ਲੋਹੜੀ

ਪੋਹ ਦੀ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤੇ
ਚੁਤਰਫੀਂ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰ-ਖਾਤੇ
ਉੱਗੀਆਂ ਕਣਕਾਂ, ਚੁਗੀਆਂ ਕਪਾਹਾਂ ਦੇ
ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦਾ ਲੁਹੜਾ ਪੱਸਰਿਆਂ
ਲੁੱਟਾਂ, ਦੱਬਾਂ, ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸੀਨਿਆਂ 'ਚ
ਲੱਗਣ ਦੀ ਹਾਹਾਕਾਰ ਏ।
ਇਸ ਅੱਤ ਦੀ ਰਾਕਸ਼ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਲਈ
ਆਓ ਲੋਹੜੀ ਲਾਈਏ !
ਸੁੱਕੇ ਸਰਕੜੇ ਦਾ ਪੂਲਾ ਵਿਚਾਲੇ ਟਿਕਾ ਕੇ
ਉਦਾਲੇ ਪਦਾਲੇ ਡੱਕਰੇ ਪਾਥੀਆਂ
ਸੁੱਕਾ ਗਿੱਲਾ ਬਾਲਣ ਪਾਈਏ।
ਔਹ ਦੇਖੋ!
ਪਿੱਪਲਾਂ ਬੋਹੜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢ
ਰਾਹਾਂ 'ਚ ਪਏ ਖੁੰਢ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕੇ
ਲੋਹੜੀ 'ਤੇ ਪਾਈਏ
ਇਕ ਤੀਲੀ ਸਰਕੜੇ ਨੂੰ ਲਾਈਏ
ਭਾਬੜ ਮੱਚ ਪਏਗਾ.....।
ਆਓ ਲੋਕੋ!
ਮੁੱਛ ਫੁੱਟ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਹੋਇਆਂ
ਨਾਤਿਆਂ ਦਾ ਗੁੜ ਵੰਡੀਏ
ਆਉਂਦੇ ਸਾਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ
ਕਿੰਨੇ ਹੋਰ ਮੰਗੇ ਜਾਣੇ ਨੇ?
ਕਿੰਨੇ ਹੋਰ ਨਿਉਂਦੇ ਪੈਣੇ ਨੇ?
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕ ਰੋਕੀ ਜਾਣੀ ਏਂ?

ਤੇ ਲਾਗੀਆਂ ਨੇ ਲਾਗ ਲੈਣੇ ਨੇ।
 ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅਗਲੀ ਲੋਹੜੀ ਨੂੰ
 ਕਿੰਨੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਤਰਨੀਆਂ ਨੇ
 ਕਿੰਨੇ ਕਬਜ਼ੇ ਟੁੱਟਣੇ ਨੇ
 ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਖਾਤੇ ਹੋਣੇ ਨੇ
 ਆਓ! ਹਰ ਸੱਥ 'ਚ ਲੋਹੜੀ ਲਾਈਏ
 ਲੋਹੜੀ ਦੀ ਅੱਗ ਕੱਕਰਾਂ ਨੂੰ ਗਰਮਾਏਗੀ
 ਸੂਰਜ ਦੀ ਅੱਖ ਝਮਕਦਿਆਂ
 ਅੰਧ ਘੋਰ ਦੀ ਹੋਈ ਸੁਆਹ ਦੇਖੀਏ
 ਕੁਝ ਗਿੱਲੇ ਮੁੱਢਾਂ ਦੇ ਸਿਰ
 ਅਜੇ ਧੁਖ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ
 ਹੋਈ ਸੁਆਹ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਨੂੰ
 ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਪਾਈਏ
 ਖੇਤ ਵਾਹੀਏ
 ਫੇਰ ਰੱਟਣਾਂ ਦੀ ਉਪਜ
 ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੋਵੇਗੀ।
 ਆਓ ਹਿੰਮਤੀਓ!
 ਲੋਹੜੀ ਲਾਈਏ
 ਏਕੇ ਤੇ ਵਿਧੀ ਦੇ ਤਿਲ
 ਮਘਦੀ ਸੂਹੀ ਧੂਣੀ 'ਤੇ ਪਾਈਏ
 ਗੀਤ ਗਾਈਏ:
 ਈਸ਼ਰ ਆਵੇ
 ਦਲਿੱਦਰ ਜਾਵੇ
 ਦਲਿੱਦਰ ਦਾ ਘਰ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਪਾਈਏ
 ਆਓ ਜਮਾਤੀਓ!
 ਲੋਹੜੀ ਲਾਈਏ,
 ਲੋਹੜੀ ਪਾਈਏ।

●

ਚੁਕੰਨੇ ਰਹਿਉ

ਮੁੱਦਤਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਅਜੇ ਜਾਰੀ ਏ
ਬਹੁਤੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਅਜੇ ਨਾਂਹ 'ਚ ਈ ਏ
ਰੁੱਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਫਿਰ ਗਈਆਂ ਨੇ
ਪਰਛਾਵੇਂ ਵੀ ਢਲ ਚੁੱਕੇ ਨੇ
ਪਰ ਰਾਤ.....ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਏ
ਆਉਂਦੀ ਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਭਰੀ ਕਚਹਿਰੀ 'ਚ
ਰੁੱਖਾਂ ਨੇ ਵੀ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਨੇ
ਤੇ ਚੁੱਪ ਟੁੱਟ ਜਾਣੀਂ ਏਂ।
ਉਹ ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ
ਕਬਜ਼ੇ ਛੱਡਣ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇਣਗੇ
ਰਾਜ਼ੀਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਨਗੇ
ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਂਗਲਾਂ ਗਿਣ ਲਇਓ!
ਐਵੇਂ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਮੁੱਠ ਖਿੱਲਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਕੇ
ਖਿੜ ਖਿੜ ਨਾ ਹੱਸਿਓ!
ਉਹ ਸੁਲਾਹ-ਸਲਹੁਤਾ ਦੇ
ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣਗੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਵੀਹ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਲਬ ਨਿਕਲਣਗੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਾਧੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਦੀ
ਪਰਤੀਤ ਨਾ ਕਰਿਓ!
ਠੰਡੀ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਅਜੇ ਜਾਰੀ ਏ
ਸ਼ਾਇਦ ਭਖ ਵੀ ਪਵੇ
ਮਗਰੋਂ ਉਦਾਸੀ ਨਾ ਫੜ ਲੈਣਾ
ਤੇ ਵੈਰਾਗੀ ਨਾ ਬਣ ਜਾਣਾ
ਮਿੱਤਰਾਂ ਵਿਰੁਧ ਵੈਰੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਤੁਰ ਪੈਣਾ!

ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ!

ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਜੰਗ ਸਦਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ

ਅਵੇਸਲੇ ਨਾ ਹੋਏ!

ਚੁਕੰਨੇ ਰਹਿਓ!!

ਦਾਰੀ ਦਾ ਹਸ਼ਰ

ਛੋਹਿਆ ਏ ਅੱਜ ਕਾਮਿਆਂ ਨੇ ਕੰਮ-ਚੋਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ
ਇਉਂ ਲਗਦੈ
ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਇਹ ਚੌੜ-ਚੁਪੱਟ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ
ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਨੰਗੇ ਹੋਠੋਂ ਉੱਤੋਂ, ਅਗਿਉਂ ਪਿਛਿਉਂ ਵੀ
ਫੜੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਰੋਜ਼ ਉੱਤੋਂ ਹੀ।
ਕੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਕਦੇ ਲਿਟਦੇ ਨੇ ਕੱਕਿਆਂ ਰੇਤਿਆਂ 'ਤੇ
ਵੜਦੇ ਨੇ ਡੂੰਘਿਆਂ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ
ਲੁਕਦੇ ਨੇ ਸੰਘਣੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ
ਕਦੇ ਪਾਲਦੇ ਕੁੱਤੇ
ਤੇ ਫੇਰਦੇ ਹੱਥ ਬਿੱਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ 'ਤੇ
ਪਰਚਦੇ ਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਹਿਲਦੀਆਂ ਪੂਛਾਂ ਨੂੰ।
ਦੇ ਰਖੇ ਸਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ, ਕੰਪੀਊਟਰਾਂ 'ਚ
ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਨੇ ਅਧੀਨ ਮੋਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਪੀਡਾਂ ਦੇ
ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ
ਪੁੱਗਣ ਹੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਦਿਨ
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖੂਨ 'ਤੇ ਪਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜੋਕਾਂ ਦੇ
ਮਾਂਦੇ ਪੈ ਗਏ ਚਿਹਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਤੇ ਝੁਕ ਗਈਆਂ ਨੇ ਕਮਰਾਂ ਵੀ
ਡਿਗ ਰਿਹਾ ਏ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਖੁੱਕਿਆ ਖੁੱਕ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਬੁਥਿਆਂ 'ਤੇ
ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ
ਜਿਵੇਂ ਥੋੜੇ ਹੀ ਦਿਨ ਰਹਿ ਗਏ ਹੋਣ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੜਬੜ ਗੁਟਾਲਿਆਂ ਦੇ।

•

ਸਪੀਕਰਜ਼ ਕਾਰਨਰ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ ਨੀਯਤ ਇੱਕ ਖੂੰਜਾ
ਭੀੜਾਂ ਦੇ ਜੁੜਨ ਲਈ
ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕੋਈ ਬੋਲ-ਕਬੋਲ ਬੋਲੇ।
ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਨੇ
ਕਿ ਅਕਸਰ ਭੌਂਕੜ ਵੱਢ-ਖਾਣੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੈ ਹੈ ਤਾਂ ਚੁੱਪ-ਕੀਤਿਆਂ ਤੋਂ
ਅਜੇ ਕੂਏ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੇ।
ਉਹ ਕਈ ਵੇਰ
ਗੰਭੀਰ ਸੂਰਤ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿੰਦੇ ਨੇ
ਤਹਿ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਲਈ
ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ
ਕਿ ਕਈ ਵੱਢ ਖਾਣਿਆਂ ਤੋਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਪਟੇ ਲਾਹੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ।
ਨਵਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗ ਰਲਾਣ ਲਈ
ਦੌੜ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਜਾਨਣ ਲਈ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੋਟ ਕਰ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ
ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੰਦ ਜ਼ਹਿਰੀ ਨੇ
ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੰਦ ਖੱਟੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਨੇ।
ਉਸ ਨਵੇਕਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ
ਛੇਈਂ ਸੱਤੀਂ ਦਿਨੀਂ ਵਾਵਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਨੇ
ਕਈ ਭਬੂਕੇ ਬਣਕੇ ਤੁਰਦੇ ਨੇ।
ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਨੇ
ਕਿੰਨਾਂ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਪੰਧ ਕਰਕੇ
ਫੁੱਸ ਹੋ ਕੇ ਖਿੰਡ-ਪੁੰਡ ਜਾਣਾ ਏਂ।
ਉਹ ਪਾਰਖੂ ਨੇ

ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਗੋਲੇ ਕਬੂਤਰਾਂ ਨੇ
ਛਤਰੀ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਣਾ ਏਂ।
ਉਥੇ ਅਕਸਰ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਕਣੀ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦੈ
ਸੀਮਤ ਜਿਹੇ ਦਾਇਰੇ 'ਚ ਝੱਖੜ ਵੀ ਝੁਲਦੈ।
ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਨੇ
'ਜੋ ਬਹੁਤਾ ਗਰਜਦੇ ਨੇ ਉਹ ਵਰ੍ਹਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।'
ਉਹ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਲੈਣ ਦਿੰਦੇ ਨੇ
ਉੱਚਾ-ਨੀਵਾਂ ਤੇ ਕੌੜਾ-ਕੁਸੈਲਾ ਵੀ
ਜਦ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਤਾਂ ਉਹ ਗੋਸ਼ਤ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ
ਤੇ ਚੁੱਪ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਉੱਜ ਏਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਏ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਬੋਲੋ
ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਤੂੜੀ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਖੋਲ੍ਹੋ
ਤੇ ਭੀੜਾਂ, ਉੱਡੀ ਤੂੜੀ ਚੋਂ ਦਾਣੇ ਲੱਭਣ
ਬਿਨਾਂ ਰਾਣੀ ਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਜਿਹਨੂੰ ਮਰਜ਼ੀ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣ।

•

ਵੀਅਤਨਾਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਨਾਮ

ਉੱਘੜ ਰਹੀਆਂ ਨੇ ਹੁਣ
ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ
ਸੁਤੰਤਰ ਜੀਵਨ ਲਈ
ਤੇ ਅਗਲੀ ਸਮਾਜੀ ਮੰਜ਼ਲ ਲਈ
ਤੁਰਨ ਲੱਗੀ ਹੈ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਆਪ
ਉੱਸਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅੰਦਰਲੀ ਤਾਕਤ
ਲੋਕ-ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ 'ਤੇ
ਬਾਹਰਲੀ ਭਰਾਤਰੀ ਮਦਦ ਵੀ
ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਹੈ ਰਾਸ।
ਵੀਤਨਾਮੀ ਬਹਾਦਰ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਨੇ
ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦੱਬੇ ਕੁਚਲੇ ਲੋਕ
ਕਿਵੇਂ ਕਢਣੇ ਨੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦਖਲਾਂ ਦੇ
ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਬਾਂਦਰ ਘੁਸੇ ਅੰਦਰਾਂ 'ਚੋਂ
ਕਿਵੇਂ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਹਰਕਤਾਂ ਤੇ ਜਨੂੰਨੀ ਲਹਿਰਾਂ
ਲੁੱਟ ਦੇ ਮਦਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀਆਂ
ਜਿਹੜੇ 'ਆਜ਼ਾਦ ਦੁਨੀਆਂ
ਆਜ਼ਾਦ ਸਮਾਜ' ਦਾ ਡੌਰੂ ਵਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਨਫਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਠਪੁਤਲੀਆਂ ਦੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਚ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਾਹ ਦਿਤੀ ਹੈ ਸ਼ਰਮ ਹਿਯਾ
ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਆਪ
ਦੁਮੁਹੀਆਂ ਸਪਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਜੀਭਾਂ
ਜੋ ਨਿਗਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿੱਤੇ ਆਂਡੇ ਆਪ।
ਕਿਹੜੇ ਬੇਸ ਤੋਂ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਦੇ ਨੇ ਉੱਡਣੇ ਸੱਪ

ਕਿਵੇਂ ਵਿੰਨ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰੀ ਸਿਰੀਆਂ!
ਪਹਿਚਾਨਣ ਲਈ
ਕਾਗਜ਼ੀ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿੱਦੜ ਭਬਕੀਆਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੋਂ ਘਰਕ ਜਾਣਾ ਹੈ?
ਤੇ ਛੱਡ ਜਾਣੀਆਂ ਨੇ
ਵਿਦਾਇਗੀ ਭਾਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਆਖਰੀ ਚੀਕਾਂ!
ਜਿਵੇਂ ਚੀਰ ਜਾਂਦੀ ਏ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ
ਗੁਰੀਲੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਨਿਗਾਹ
ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਸੂਹ ਕੱਢਣ ਦੇ ਆਦੀ
ਬਣਦੇ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਮੌਤ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੇ ਜਿੱਤ ਦੇ ਨੇਮੀ
ਬੰਬ, ਧੂੰਆਂ, ਜ਼ਖਮ, ਚੀਸਾਂ ਤੇ ਮੋਰਚੇ
ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਅਭਿਆਸ।
ਨਾ ਉਹ ਰਹਿਮ ਮੰਗਦੇ ਨੇ
ਨਾ ਉਹ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਨੇ
ਨਾ ਉਹ ਕਰਦੇ ਸਮਝੌਤਾ ਕੌਮ ਦੇ ਗੱਦਾਰਾਂ ਨਾਲ।
ਫਤਹਿ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਿਤਰਤ
ਫ਼ਤਹਿ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਕਾਦ
'ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਧਰਮਯੁੱਧ' ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਤ-ਨੇਮ
ਉੱਤਰ ਦੱਖਣ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸਾਂਝੀ
ਅਮਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ
ਇੰਡੋਚਾਈਨਾ ਦੇ ਵੀਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ
ਹੈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੇਣ
ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਹੈ ਸਬਕ
ਹੈ ਹੁੰਦੀ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤ
ਹੱਕ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦੀ
ਹੈ ਹੁੰਦੀ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਾਰ
ਕੂੜ ਅਤੇ ਖੱਚ ਦੀ।

ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਾਰੀਏ

ਤਵਾਰੀਖਾਂ ਇਹੋ ਦਸਦੀਆਂ ਨੇ
ਅੱਖੀਆਂ ਵੀ ਇਹੋ ਤੱਕਦੀਆਂ ਨੇ
ਕਿ ਨਿੱਜੀ ਲੁੱਟਾਂ ਦੇ ਰਾਂਖਵੇਂ ਹੱਕ
ਪਰਾਏ ਹੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੁੱਟਾਂ
ਨਿਹੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧੜਾਂ 'ਤੇ ਨੱਚਦੀਆਂ ਨੇ।
ਧਾੜਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਚਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ
ਅੰਦਰਲੇ ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰੀ-ਜੀਭਾਂ ਤੱਕ
ਇੰਡੋਚਾਈਨਾ ਦੀਆਂ ਵਗੀਆਂ
ਭਿਆਨਕ ਲਹੂ ਨਦੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ
ਦੇਸ-ਬ-ਦੇਸ ਦੇ ਕਾਲਾਂ ਤੋਂ ਦੀ
ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਖਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਤੱਕ
ਲਾਤੀਨੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਿੰਮਦੀ ਰੱਤ ਦੀਆਂ ਸੀਰਾਂ ਤੱਕ
ਸੱਭੇ ਲੁੱਟ ਦੇ ਹੀ ਤਾਂ ਭੇਸ ਨੇ।
ਸੱਭੇ ਲੁੱਟ ਦੇ ਹੀ ਤਾਂ ਕਲੇਸ਼ ਨੇ
ਆਓ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕੋ!
ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਆਸ ਕਰੀਏ
ਰੋੜਿਆਂ, ਠੀਕਰਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕਿਉਂ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਰੁਲੀਏ?
ਕਿਉਂ ਨਾ ਖੰਘਰ ਪੱਥਰ ਬਣ ਕੇ
ਪਹਿਲਾਂ ਲੁੱਟ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਾਰੀਏ
ਫੇਰ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਜਨੂੰਨੀ ਜਾਲ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀਏ
ਤੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ
ਸੁਤੰਤਰ ਜੀਵਨ ਜੀਵੀਏ!

•

ਨਵਾਂ ਸਾਲ

ਤੇਰਾ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦਾ ਕਾਰਡ
ਜਿਸ 'ਤੇ ਇਕ ਟਿੱਲਾ, ਕੁਤਬ-ਮੀਨਾਰ ਤੇ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ
ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੀਨਾਰ ਉੱਲਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ
ਤੇ ਉਠ ਅੜਿੰਗ ਰਹੇ ਹੋਣ
ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਬਹੁਤ
ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੰਡਰ, ਥੇਹ, ਅੱਖਾਂ ਥਾਣੀਂ ਗੁਜ਼ਰੇ
ਜਿਹੜੇ ਕਈ ਵੇਰ ਹਨ ਵਿੱਸਰੇ।
ਤੂੰ ਰਸਮੀ ਜਿਹੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਚਾਹੀ
ਪਰ ਦਿਲ ਦੀ ਘੁੰਡੀ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੀ
ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਤੂੰ ਚਿੱਠੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਈ।
ਮੈਂ ਹੁਣ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹਾਂ
ਕਿ ਕਿਸੇ ਅੰਤਰ 'ਚ ਭੱਜ ਕੇ
ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਰੋਧ 'ਚ ਰਿੱਝ ਕੇ
ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਅਣਪਚ ਜਿਹਾ ਲਿਖ ਬੈਠਾ ਸਾਂ
ਵੈਸੇ ਤੇਰੇ ਕਰੜੇ ਹਾਜ਼ਮੇ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।
ਮੇਰੀ ਦੂਰੀ ਦਾ ਤੇ ਤੇਰੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦਾ
ਪੂਰਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਮੈਨੂੰ
ਪਰ ਏਨਾ ਜ਼ਬਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ।
ਬਿਆਈਆਂ ਦੇ ਪਾਟਣ ਦੀਆਂ
ਤੇ ਦੁਖਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ
ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀਆਂ ਗਰਮ ਖਬਰਾਂ
ਅਕਸਰ ਏਥੇ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ
ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ 'ਡਾਢਿਆ ਦਾ ਸੱਤੀਂ ਵੀਹੀਂ ਸੌ ਹੁੰਦੈ'
ਹੋਰ ਏਦੂੰ ਵੱਧ ਹੋ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦੈ?
ਸਵਾਏ ਏਸ ਦੇ

ਕਿ ਸੌ ਛਿੱਤਰ ਮਾਰ ਕੇ ਇਕ ਗਿਣਿਆ ਜਾਵੇ
ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਭੇਜਦਾ ਹਾਂ
ਪਿੰਡ ਦੀ ਉਮਰ ਜਿੱਡੀ ਅੱਲ੍ਹੜ ਜਿਹੀ
ਬਰਾਨੀ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੀਆਂ ਓਲੀਆਂ ਵਰਗੀ।
ਸ਼ਾਇਦ ਤੈਨੂੰ ਸਿਰ ਖੁਰਕਣ ਦਾ ਵਿਹਲ ਮਿਲ ਜਾਵੇ
ਤੇਰੀ ਚੁੱਪ 'ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ
ਤੈਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਅਟਕ ਗਿਆ ਸਾਂ
ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਖਾਤਰ
ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਤਾੜ ਵਿਚ
ਚੁੱਪ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਬੋਲਣ ਲਈ
ਟੁੱਟ ਕੇ ਫੇਰ ਜੁੜਨ ਲਈ
ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਫੇਰ ਮੁੜਨ ਲਈ
ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ!

•

ਦਿਉ ਉੱਤਰ

ਔਖਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ
ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਗਰ ਦੀਆਂ
ਜੋ ਬਹੁਤ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਕਾਇਆ ਨੇ ਪਈਆਂ
ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਹਿਰਖ ਵੀ ਕੱਢਦੇ ਹਾਂ।
ਜਨਾਬ! ਲਿਖਦੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ
ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ 'ਚ ਈ ਹੋ
ਪਰ ਭਾਰੇ ਭਾਰੇ ਚੀੜੇ ਚੀੜੇ,
ਚਿੱਪ ਚਿੱਪ ਕਰਦੇ ਫਿਕਰੇ
ਐਨੇ ਬੋਝਲ ਕਿ ਚੁੱਕਣੇ ਔਖੇ
ਐਨੇ ਔਖੇ ਕਿ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁਝ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦੇ
ਕਈ ਵੇਰ ਤਾਂ
ਤੱਕ ਈ ਲਾਈ ਦੀ ਏ ਮਤਲਬ ਕੱਢਣ ਲਈ
ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਨੇ ਫੋਲਣ ਲਈ
ਨਾਲੇ ਕਿਹੜਾ ਵਿਹਲ ਹੈ ਮੱਥਾ ਮਾਰਨ ਲਈ
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡਾ
ਅਜਿਹੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਮੰਤਵ ਏ?
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਮਸੇਰਾਂ ਲਈ ਲਿਖਦੇ ਹੋ!
ਆਪਦੇ ਜਣੇ ਉੱਜ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ
ਪੱਖ ਸਾਦੇ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪੂਰਦੇ ਸੁਣੀਦੇ ਹੋ
ਜਿਹੜੇ ਦੇਖ ਸੁਣ ਤਾਂ ਸਕਦੇ ਨੇ
ਜਿਹਨਾਂ ਕੋਲ ਅਹਿਸਾਸ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਨੇ
ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਅਜੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕੋਰੇ ਨੇ।
ਮਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਔਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ
ਮਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਹਰ ਗੱਲ ਜਿਹਨ 'ਚ ਸੌਖੀ ਬਹਿੰਦੀ ਏ।
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਨੇ

ਨਵੀਂ ਭਿੱਤੀ ਪੜਾਈ ਏ?
 ਪਤਾ ਨਹੀਂ
 ਉਸ ਕਿਹੜੀ ਗਿੱਦੜ-ਸਿੰਗੀ ਸੁੰਘਾਈ ਏ?
 ਤੁਸੀਂ ਫੌਰਨ ਚੱਟ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਜੋ ਉਹ ਉਗਲੱਛਦੀ ਏ।
 ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਏ
 ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਲ ਹਥੌੜਾ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ
 ਗੋਹਾ ਕੂੜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ
 ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲਿਖਦੇ ਹੋ
 ਜਨਾਬ! ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸੋ
 ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ
 ਧਰਤੀ-ਪੁੱਟਾਂ, ਪੱਥਰ-ਕੁੱਟਾਂ ਕੋਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ?
 ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ?
 ਕੀ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਇਆ ਏ?
 ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇੰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਵੋਂ
 ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਰਥਹੀਣ ਨਾ ਲਿਖੋਂ
 ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਇੰਜ ਲਿਖੋਂ
 ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬਖ਼ੂਬੀ ਸਮਝ ਸਕਣ
 ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਜਾਪੇ
 ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪ ਲੱਗੇ।
 ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਮਝ
 ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤਾਂ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੁੰਦੈ
 ਉਂਜ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਲਗਦੇ ਹੋ
 ਪਰ ਗੱਲਾਂ ਤੁਸੀਂ
 ਠਰਕਿਆਂ ਵਾਂਗ ਲਿਖਦੇ ਨਹੀਂ ਸੰਗਦੇ।
 ਕੀ ਪੇਚੀਦਾ ਫਿਕਰੇ ਲਿਖ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ
 ਗੁੱਝਾ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ?
 ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਗੁੱਝੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ
 ਜਾਂ ਤੇਲੀਆ-ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼

ਜਾਂ ਗਿਆਨਪੁਣੇ ਦਾ ਰੋਬ
ਜਾਂ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਕੇ
ਤਰੱਕੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਲੈਣ ਲਈ
ਪਾਪੜ ਵੇਲਦੇ ਹੋ?
ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਚਿਆ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੰਗੇ ਕਰਨੋਂ
ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਂਦੇ ਹੋ
ਜਿਹੜੇ ਆਵਾਮ ਦੇ ਵਿਹੜਿਆਂ ਵਿਚ
ਸਿਆਪੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਨੇ
ਜਿਹੜੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਸਲੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੇ
ਜਿਹੜੇ ਹਿੱਕ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ
ਜਿਹੜੇ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਹਰੀਆਂ ਚਰਦੇ ਨੇ।
ਸਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਤੇਲ 'ਚ ਮੂਸ਼ਕਪੂਰ ਰਲਾਂਦੇ ਹੋ
ਨਾਲ ਦੇ ਘੁੱਗੀਆਂ ਸੁਲਾਂਦੇ ਹੋ
ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਤਰਸ ਭਰੇ ਖੇਖਨ ਕਰਕੇ
ਚੁਸਕੀਆਂ ਦੀ ਲੀਲ੍ਹਾ ਰਚਾਂਦੇ ਹੋ
ਪਾਟਿਆਂ ਲੀੜਿਆਂ 'ਚ
ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵਰਨਣ ਕਰਕੇ
ਹਿਰਸੀ ਨੀਤਾਂ ਨਾਲ ਨਰਮ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮਸਲਦੇ
ਤੇ ਚੁਸਕੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਹੋ।
ਤੁਸੀਂ ਅਕਸਰ ਇਹ ਵੀ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਹੋ
ਕਿ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਲਈ
ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਬਾਹਰੋਂ ਲੈਣੇ ਹੀ ਪੈਂਦੇ ਨੇ
ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਖਾਤਾ ਤਾਂ ਫੋਲੋ, ਲੇਖਾ ਤਾਂ ਕਰੋ
ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹੋਏ ਪਏ ਹੋ
ਸਗੋਂ ਸਾਨੂੰ ਖੁੰਘਲ ਕਰਕੇ
ਸਾਡੇ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਹੱਥਲ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ
ਜਿਹੜੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਬਾਹਰੋਂ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋ
ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ

ਅੰਦਰੋਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕੂਚਿਆਂ ਮਹੱਲਿਆਂ 'ਚੋਂ
ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਸ਼ਬਦ?
ਕੀ ਉਹ ਲੋਕ ਐਨੇ ਸੱਖਣੇ ਨੇ?
ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਐਨੇ ਅਲੋਕਾਰ ਹੋ ਕਿ
ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਉਂਦੇ?
ਐਨੇ ਪੈਰ ਕਿਉਂ ਛੱਡ ਗਏ।
ਐਨੇ ਫੈਸ਼ਨ-ਪ੍ਰਸਤ ਕਿਉਂ ਬਣ ਗਏ?
ਦੇਸੀ ਦੀ ਥਾਂ ਦਸ਼ੋਰੀ ਭਾਲਦੇ ਹੋ
ਆਪਣੀ ਮੜਕ ਛੱਡ ਕੇ
ਬਿਗਾਨਿਆਂ ਦੀ ਖੁਸਰਾ ਤੋਰ ਤੁਰਦੇ ਹੋ
ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੰਸ ਕਹੀਏ ਜਾਂ ਕਾਂ
ਆਖਰ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਕੀ ਬਲਾਅ?
ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਬਗਾਨੀਆਂ ਖੁਰਲੀਆਂ 'ਚ ਮੂੰਹ ਮਾਰਨ
ਤੇ ਰੱਸੇ ਚੱਬਣ ਗਿੱਝ ਹੀ ਗਏ ਹੋ
ਜਾਂ ਆਦਤ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ
ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਰਥ
'ਬੋਲੀ' ਤਾਂ ਲਿਖ ਦਿਆਂ ਕਰੋ।

•

ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਗੁਆਚੀ

ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਗੁਆਚੀ
ਮਗਰ ਪਏ ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ
ਉਤੋਂ ਪਈ ਇੱਲ ਝਪੁੱਟੇ
ਮੁੰਡਾ ਹਫਿਆ
ਚੀਜ਼ ਹੱਥੋਂ ਛੁੱਟੀ
ਹੱਥੋਂ ਖੁੱਸੀ
'ਸਾਈ' ਦੇ ਹੱਥ ਲੱਗੀ
'ਸਾਈ' ਨੇ ਦੱਬੀ।
ਮੁੰਡਾ ਥੱਕਾ ਟੁੱਟਾ
ਬੱਗੜ ਛਾਂ ਥੱਲੇ ਜਾ ਸੁੱਤਾ
ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸੁੱਤਾ ਨਾ ਉਠਿਆ
ਇਸ ਸਮੇਂ 'ਚ ਬੀਤੇ ਨੂੰ ਵਿੱਸਰਿਆ
ਨਿੱਮੋੜੁਣੇ ਨੂੰ ਭੂਤ ਚੇਤੇ ਆਵੇ
ਕਾਲੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਡਰ ਵੱਢ ਵੱਢ ਖਾਵੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਇਕ ਹੈ 'ਸਾਈ'
ਜਿਹੜਾ ਦਿਲ ਦਾ ਬੜਾ ਕਸਾਈ।
ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਹਾਨਣ
ਸਾਰੇ ਮਾਜ਼ਰੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ
ਵਿਚ ਚੁਰਸਤੇ ਕਰੇ ਮੁਨਿਆਦੀ
ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਗੁਆਚੀ
ਇਕ ਚੀਜ਼ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਵਰਗੀ
ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਜਿੱਡੀ
ਸੁੰਦਰ ਸੱਚ ਜਿੰਨੀ
ਇਹ ਹੈ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਦੀ
ਜਿਹੜਾ ਅਜੇ ਵੀ ਪਿਆ ਉੱਘੇ

ਉਠਣੋਂ ਝਿਜਕੇ
ਝਿਪੇ ਉਸ ਜੁਲਮੀ ਅੱਗੇ।
ਜਿਸ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਗੁਆਚੀ
ਉਹੀ ਮੁੰਡਾ ਅੱਗੇ ਆਵੇ
ਹਾਣੀਆਂ ਸੰਗ ਮੂਹਰੇ ਲੱਗੇ
ਨਹੀਂ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਣਾ ਕੱਲੇ ਦੁਕੱਲੇ
ਰਲ ਮਿਲ ਸਾਰੇ ਬੋਲਣ ਹੱਲੇ
ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਗੁਆਚੀ
ਅਜ ਲੈ ਲਏ
ਭਲਕੇ ਲੈ ਲਏ
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਰਸੋਂ ਖੂਹ ਦੇ ਥੱਲੇ।

•

ਅਸਮਾਨ ਥੰਮ੍ਹੀਏਂ

(ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸ 'ਚ ਇਕ ਆਵਾਜ਼)

ਆਉ ਭੈਣੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀਓ!

ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਠ ਖਲੋਈਏ

ਹੱਥ ਚੁੱਕੀਏ

ਅਸਮਾਨ ਥੰਮ੍ਹੀਏਂ!

ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਾਦੂ ਟੂਣਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣਾ

ਨਾ ਇਸ ਨੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੰਨਣਾ

ਨਾ ਇਬਾਦਤਾਂ ਬੰਦਗੀਆਂ ਨਾਲ ਪਸੀਜਣਾ

ਬਲਕਿ, ਮਸ਼ਕਾਂ ਕਰਕੇ

ਥੱਕ ਥੱਕ ਕੇ ਘਾਲਾਂ ਘਾਲ ਕੇ

ਨਵੇਂ ਸਾਂਝੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਉਸਾਰੀਏ

ਨਿੱਜਵਾਦੀ ਪੁਰਾਣੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਖਾਂ ਚੋਂ

ਨਵੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ, ਨਵੀਆਂ ਫਿਤਰਤਾਂ ਸਿਰਜੀਏ।

ਨਿਰੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤਕਰੀਰਾਂ

ਤੁਹਫ਼ੇ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਮਦਦਾਂ

ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ।

ਬਿਗਾਨੀਆਂ ਤੁਲ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਝੱਲਣਾ

ਆਪਣੀ ਹੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪਕਿਆਈ ਲਈ

ਕਸਮ ਖਾਈਏ!

ਆਓ ਸਖੀਓ ਸਹੇਲੀਓ!

ਅੱਧਾ ਅਸਮਾਨ ਆਪਾਂ ਰਲ ਕੇ ਥੰਮ੍ਹੀਏਂ

ਜੋ ਥੰਮ੍ਹ ਸਕਦੀਆਂ ਹਾਂ

ਅੱਧਾ ਅਸਮਾਨ ਮਰਦ ਥੰਮ੍ਹਣ

ਜੋ ਥੰਮ੍ਹ ਸਕਦੇ ਨੇ।

ਦੋਖੋ ਅੜੀਓ!

ਅਸਮਾਨ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਕੜਕ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਿੰਗ ਵੀ ਹਿੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਅਸਮਾਨ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਧਰਤੀ ਫਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਮੌਕਾ ਤਾਂ ਸਾਂਭ ਲਈਏ

ਉਠ ਖਲੋਈਏ

ਮਰਦਾਂ ਸੰਗ ਰਲਕੇ

ਹੱਥ ਚੁੱਕੀਏ, ਅਸਮਾਨ ਥੰਮ੍ਹੀਏਂ।

•

ਲੋਕ ਸਰਜਰੀ

(ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਅਤੇ ਇਲਾਜ)

ਇਹ ਸਮਕਾਲੀ
ਗਲਤ ਨਿਰਣਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ
ਗਲਤ-ਫ਼ਹਿਮੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੀਸ ਮਾਰ ਖਾਂ ਸਮਝ ਬੈਠੇ ਨੇ
ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਕੀਆਂ ਤਿੱਕੀਆਂ।
ਇਹ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਲੋਕ
ਜੀਭਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ
ਪੈਰ ਪੁੱਠੇ
ਪੁੱਠੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਪੁੱਠਕੰਡੇ ਉੱਗੇ
ਨੀਤਾਂ ਟੀਰੀਆਂ
ਅੰਦਰ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰੀ-ਉੱਲੀਆਂ
ਇਹ ਬੰਜਰ ਵਾਹਣਾਂ ਦੇ ਬਰੂ
ਲੋਕ ਧਰਤੀ 'ਚ ਜੜ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ
ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲੀਆਂ
ਅਲੇਹੇ ਭੱਖੜੇ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੇ
ਲੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੰਬੜਦੇ
ਗਲਘੋਟੂ ਖੱਟੇ ਟੀਟ ਕਾਕੜੇ ਸਾਧਾਂ ਦੀਆਂ ਝੜੀਆਂ ਦੇ।
ਇਹ ਸ਼ਰਾਰਤੀ
ਖੂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੱਕਲੀਆਂ ਦੇ ਬੂੜੀਏ ਤੋਂ
ਕੁੱਤੇ ਪਿਛਾਂਹ ਕਰਦੇ
ਤਾਂ ਗਾਧੀਆਂ ਪੁੱਠੇ ਦਾਉ ਰਿੜ ਪੈਦੀਆਂ
ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਆਇਆਂ ਦੇ ਹੱਡ ਗੋਡੇ ਭੰਨਦੀਆਂ
ਮਾਲ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੰਡਾਂ ਭਰੀਆਂ ਪੀਤੀਆਂ
ਮੁੜ ਖੂਹਾਂ 'ਚ ਡੁੱਬਦੀਆਂ

ਅਜੇਹੀਆਂ ਔੜ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ
ਪਾੜਛੇ ਕੀ ਕਰਨ?
ਔਲੂ ਕਿਵੇਂ ਭਰਨ?
ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੋਂਦੂਆਂ ਨੂੰ
ਖੇਡਣਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ
ਜਦੋਂ ਹਾਰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਤਾਂ ਫਾਊਲ ਖੇਡਦੇ
ਰੋਲ ਘਚੋਲ ਮਾਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਵਾਹ ਨਾ ਜਾਂਦੀ ਦੇਖ ਕੇ
ਖੁੱਤੀ 'ਚ ਮੂਤ ਦੇ।
ਇਹ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਅਲੀ ਬਾਬੇ ਦੇ
ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਕੁਰਿਆਂ ਤੇ ਮੇਜਰ ਪੋਰਸ਼ਨਾ ਨੂੰ
ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦਿਆਂ ਬਸਤਿਆਂ ਚੋਂ
ਲਕੋਣ ਦਾ ਹਰ ਯਤਨ ਕਰਦੇ
ਤੁਮ੍ਹਾਤੜਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਤਰਾਂ ਤੇ ਖੱਤੀਆਂ
ਨੌਲਦੇ ਨਹੀਂ ਸੰਗਦੇ
ਢੀਠ ਜ਼ਮਾਨੇ ਭਰ ਦੇ
ਚੋਰੀ-ਚਕਾਰੀ ਨੂੰ ਫ਼ਖ਼ਰ ਸਮਝਦੇ।
ਮੁਖਤਿਆਰ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੇ
ਉਹਨਾਂ ਸ਼ੋਅਦਿਆਂ ਬਾਣਿਆਂ ਦੇ ਆੜੀ
ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਮਾਵਾਂ ਦੀਆਂ
ਪਿੱਠਾਂ ਕੁੱਟਦੇ
ਬਾਰ ਬਾਰ ਰੋਕਣ 'ਤੇ ਵੀ
ਕੁੱਤਾ ਹਾਸਾ ਹੱਸਣੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲਦੇ
ਗੰਭੀਰ ਗੱਲ ਛਿੜਨ 'ਤੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਨੂਆਂ ਦੇ ਲੜਨ ਚਲੂਣੇ
ਸਭਾ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨਾ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੱਦੀ ਆਦਤ।
ਇਹ ਜਾਨੀ ਚੋਰ
ਨਿੱਜਤਾ ਦੀ ਹਿੰਡ ਨਹੀਂ ਛਡਦੇ

ਜਿੱਦਲ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖੱਚ
ਕੁੱਤੇ-ਖਾਣੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਵੀ ਕੱਚੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ
ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਤੇ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਮੱਕੂ ਕੱਸਦੇ।
ਇਹਨਾਂ ਬੀਮਾਰਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ
ਦੁੱਕੀਆਂ, ਤਿੱਕੀਆਂ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਵਿਦਰੋਹ ਦੀ ਚਾਲ ਚੱਲਣ
ਤੇ ਯੌਕਿਆਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਘੱਤਣ।
ਰੰਬੇ ਦਾਤੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਕੁਹਾੜਿਆਂ ਦੀ
ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ
ਖੂਹਾਂ 'ਤੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਤਾੜ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ
ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਚਰਖਿਆਂ ਦੇ ਤੱਕਲੇ-ਚਰਮਖਾਂ ਦੇ ਵਿੰਗ
ਜੁਗਤੀ ਹੱਥ ਸਿੱਧੇ ਕਰਨ
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ।

•

ਸੰਸਾਰ ਮੰਡੀ

ਆਓ!

ਸੰਸਾਰੀ ਮੰਡੀ ਤੱਕੋ

ਸੌਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤੱਕੋ

ਕੌਣ ਕਿਸ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ?

ਕੋਈ ਸਸਤਾ ਕੋਈ ਅੱਕਰਾ ਹੈ?

ਪਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਬੜੀ ਅਨੋਖੀ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਵਿਕਦੀ ਹੈ

ਉਹ ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਆ ਆ ਕੇ ਵਿਕਦੀ ਹੈ

ਸਹਿਮੀ ਹੋਈ ਔਖੇ-ਸੌਖੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ

ਪੌਣ ਰਾਹੀਂ, ਜਲ ਰਾਹੀਂ, ਥਲ ਰਾਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ

ਪਰਮਟ 'ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ

ਸਮਗਲ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

ਜਦੋਂ ਇਕ ਬਿਉਪਾਰੀ

ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਛਾਪਾ ਮਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਤਾਂ ਇਹ ਮਾਲ

ਗੁਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਲੁਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਕਈ ਵੇਰ ਤਾਂ

ਸਮੁੰਦਰ 'ਚ ਰੁੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਕੁਝ ਕੁ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ

ਫੇਰ ਇਹ ਮਾਲ ਮੰਡੀ 'ਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ

ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਮਾਲ ਵਿਕਦਾ ਹੈ?

ਜਿਥੇ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ

ਉਥੇ ਇਹ ਵਾਧੂ ਹੈ

ਉਥੇ ਇਹ ਅਣਚਾਹਿਆ ਹੈ

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਤਾਂ
ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਆਇਆ ਹੈ
ਕਾਲੇ ਮਾਲਕ ਤੋਂ ਨੱਸ ਕੇ
ਗੋਰੇ ਮਾਲਕ ਪਾਸ ਆਇਆ ਹੈ
ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ
ਇਹ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ
ਇਸ ਦਾ ਦੀਨ ਵੀ ਵਿਕਦੈ
ਈਮਾਨ ਵੀ ਵਿਕਦੈ
ਧਰਮ ਵੀ ਵਿਕਦੈ
ਕਰਮ ਵੀ ਵਿਕਦੈ
ਲਹੂ ਵੀ ਵਿਕਦੈ
ਮੁੜਕਾ ਵੀ ਵਿਕਦੈ
ਤਨ ਵੀ ਵਿਕਦੈ
ਮਨ ਵੀ ਵਿਕਦੈ
ਦਿਨੇ ਵੀ ਵਿਕਦੈ
ਰਾਤੀਂ ਵੀ ਵਿਕਦੈ
ਬੜਾ ਖਸਤਾ ਵਿਕਦੈ
ਬੜਾ ਸਸਤਾ ਵਿਕਦੈ
ਪੌਂਡਾਂ 'ਚ ਵਿਕਦੈ
ਡਾਲਰਾਂ 'ਚ ਵਿਕਦੈ।
ਇਹ ਬੜੇ ਨਫੇ ਵਾਲਾ ਮਾਲ ਹੈ
ਇਹ ਬੜੇ ਨਫੇ ਵਾਲਾ ਵਿਉਪਾਰ ਹੈ।
ਸ਼ੈਤਾਨ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਵੇਚਦਾ ਤੱਕੋ
ਇਨਸਾਨ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਵੇਚਦਾ ਤੱਕੋ
ਇਕ ਜਮਾਤ ਨੂੰ
ਦੂਜੀ ਜਮਾਤ ਖਰੀਦਦਿਆਂ ਤੱਕੋ
ਸੌਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤੱਕੋ!
ਇਹ ਕੇਹੀ ਮੰਡੀ ਹੈ?

ਇਹ ਬੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮੰਡੀ ਹੈ
ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਸੌਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤੱਕੋ
ਵਿਉਪਾਰੀ ਮਾਲ ਟੁੰਹਦੇ ਤੱਕੋ
ਬੁੱਕਲਾਂ 'ਚ ਉਂਗਲਾਂ ਦਬਦੇ ਤੱਕੋ
ਵਲੈਤੀ ਮੰਡੀ ਤੱਕੋ
ਹੁਣ ਸੰਸਾਰੀ ਮੰਡੀ ਤੱਕੋ।

ਸ਼ਰਤੀਆ ਇਲਾਜ

ਡਾਕਟਰ ਜੀ!
ਮੇਰਾ ਢਿੱਡ ਦੁਖਦਾ ਹੈ
ਲੱਕ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ
ਦਿਲ ਘਿਰਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਜੀਭ ਸੁੱਕਦੀ ਹੈ।
ਤੇਰਾ ਪੇਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ?
ਜੀ ਝੂਠ ਨੀ ਬੋਲਦਾ
ਕੁਫ਼ਰ ਨੀ ਤੋਲਦਾ
ਨਾ ਮੈਂ ਡਾਕੂ
ਨਾ ਮੈਂ ਨਖੱਟੂ
ਨਾ ਸਮਗਲਰ
ਨਾ ਮੈਂ ਨੇਤਾ
ਧਰਮ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਕਿਰਤੀ ਹਾਂ
ਮੇਰੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰੋਗੀ ਸਨ।
ਹਾਂ! ਤੂੰ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਰੋਗੀ ਏਂ
ਤੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਮਰੀਜ਼ ਏਂ
ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਏਂ
ਅੰਤ ਨਾਲੋਂ ਕੱਟ ਚੁੱਕਾ ਏਂ
ਓਨਾਂ ਚਿਰ ਤੜਫਦਾ ਹੀ ਰਹੇਂਗਾ
ਵਿਚ ਵਿਚਾਲੇ ਲਟਕਦਾ ਹੀ ਰਹੇਂਗਾ
ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖਲੋ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ
ਜਿਹਨ ਤੇਰਾ ਚੁਕੰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਅਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਗੈਰਇਨਸਾਨੀ ਝੁਕਾਵਾਂ ਨਾਲ
ਟੱਕਰ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ
ਓਨਾਂ ਚਿਰ ਬੰਜਰ ਦਾ ਬੰਜਰ ਹੀ ਰਹੇਂਗਾ

ਕੱਲਰ ਵਾਂਗੂੰ ਰਸਦਾ ਹੀ ਰਹੇਂਗਾ
ਮਲਿਆਂ ਦੇ ਕੰਡੇ ਚੁਭਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ
ਸਰਵਾੜਾਂ ਦੇ ਕਸੀਰ ਲਗਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ
ਡਾਕਟਰ ਤੇਰੀ ਪੀੜ ਨਹੀਂ ਹਟਾ ਸਕੇਗਾ
ਇਸ ਪੀੜ ਦੀ ਜੜ੍ਹ
ਨਿੱਜਤਾ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ 'ਤੇ
ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਢੂੰਘੀ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ।
ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਰਤੀਆਂ ਇਲਾਜ
ਸਿਰਫ ਸਾਂਝੀ ਸਿਆਸੀ ਸੂਝ ਹੈ
ਸਾਂਝਾ ਸਿਆਸੀ ਅਮਲ ਹੈ
ਫੇਰ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ
ਸਿਹਤਮੰਦ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇਂਗਾ।

•

ਕਤੂਰੇ

ਚੜ੍ਹਦੇ ਵੱਲ ਟਾਂਡਿਆਂ ਦੇ
ਕੁੰਨਿਆਂ ਤੇ ਤੂੜੀ ਦੇ ਕੁੱਪਾਂ 'ਚ
ਪਰਾਲੀ ਅਤੇ ਕਪਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਛਿਟੀਆਂ ਦੇ ਢੇਰਾਂ 'ਚ
ਕੁੱਤੀਆਂ ਸੂਈਆਂ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲੇ ਡੱਬੇ ਭੂਰੇ ਕਤੂਰੇ ਦਿੱਤੇ।
ਦੁਧ ਚੁੰਘਦੇ ਕਤੂਰਿਆਂ ਨੂੰ
ਧਾੜਵੀਆਂ ਨੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹਿਆ।
ਹੱਥ ਨੇੜੇ ਕਰਨ 'ਤੇ
ਕੁੱਤੀਆਂ ਨੇ ਘੁਰ ਘੁਰ ਕੀਤਾ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੌੜ ਕੁੱਤੀਆਂ ਅੱਗੇ ਬੁਰਕੀਆਂ ਸੁੱਟੀਆਂ
ਤਾਂ ਸੁਲਾਹ ਸੁਕਰਾਨੇ ਦੀਆਂ ਪੂਛਾਂ ਹਿੱਲੀਆਂ।
ਲਿਮਟਿਡ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੇ
ਕਤੂਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰੇ
ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵੇਖਦੇ ਅੱਖਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ
ਕਦੋਂ ਕੁ ਉਘੜਦੀਆਂ।
ਅੱਖਾਂ ਉਘੜਨ 'ਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਭਿੜੇ
ਤਾਂ ਉਹ ਭੌਂਕਣ ਲੱਗ ਪਏ
ਭੌਂਕਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਭਿੜਨ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ।
ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੂਛਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦੇ
ਵੱਢਣ ਗਿਝਾਂਉਂਦੇ ਪੀਲੇ ਭੁੰਡ ਖੁਆਉਂਦੇ
ਤਾਂ ਉਹ ਇੰਜ ਕੌੜ ਹੋ ਗਏ
ਬੁਲੀ ਕੁੱਤੇ ਬਣ ਗਏ
ਬੁਲੀਆਂ ਦੇ ਗਲਾਂ 'ਚ ਵਫਾਦਾਰੀ ਦੇ ਪਟੇ ਪਾਏ
ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀਆਂ ਜੰਗਾਂ ਵਿਚ ਲੜਾਏ।

ਹੁਣ ਉਹ ਬੁੱਢੇ ਕੁੱਤੇ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਘਰਕ ਗਏ
ਪੂਛਾਂ ਸਿਧੀਆਂ ਕਰਕੇ
ਚੜ੍ਹੀ ਚੜ੍ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਣ ਖੇਤਰ 'ਚੋਂ ਭਜਦੇ
ਘੁਰਨਿਆਂ 'ਚ ਆ ਲੁਕਦੇ।

•

ਪੜਚੋਲ

ਅਸੀਂ ਪੂਰਬ ਦੇ ਮਹਿਮਾਰ ਹਾਂ
ਅਸੀਂ ਪੂਰਬ ਦੇ ਫੰਨਕਾਰ ਹਾਂ
ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ
ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਲੋਕ-ਪੀੜਾਂ
ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਲੋਕ-ਯੁੱਧਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ
ਅੱਧ-ਵਿਚਾਲੇ ਛੱਡ ਕੇ
ਯੂਰਪ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਹਾਂ ਲਿਖ ਰਹੇ।
ਪੂਰਬ ਦੇ ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਲਾਲ
ਪੂਰਬ ਦੇ ਹਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਚੰਦ
ਪੱਛਮੀ ਸਰਮਾਏ ਦਾ ਹਾਂ ਨੇਰ ਢੋ ਰਹੇ।
ਪੂਰਬੀ ਵਿਦਰੋਹ ਦੇ ਅੰਗਿਆਰ
ਪੱਛਮੀ ਖਿਜ਼ਾਂ 'ਚ ਹਾਂ ਧੁਖ ਰਹੇ
ਪੱਛਮੀ ਸੀਤ ਵਿਚ ਹਾਂ ਠਰ ਰਹੇ।
ਆਪਣਿਆਂ ਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ
ਮਿੱਥੀਆਂ ਸਨ ਲੰਮੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ
ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿੱਖੜੇ
ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਦੇਣਦਾਰ ਹਾਂ
ਤੇ ਜਵਾਬ ਦਿਹ ਵੀ।
ਚੜ੍ਹਦੇ ਦੀਆਂ ਤਲਖੀਆਂ ਤੇ ਵਧਦੇ ਤੂਫਾਨਾਂ 'ਚੋਂ ਔਝੜੇ
ਲਹਿੰਦੇ 'ਚ ਨਫੇ-ਬੋਰਾਂ ਦੇ
ਸਾਹਿਲ 'ਤੇ ਹਾਂ ਆਣ ਲੱਗੇ
ਹੁਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੋਤਾ-ਚਸ਼ਮੀਆਂ
ਹੁਣ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ ਗਿੱਦੜ ਭਬਕੀਆਂ
ਪੂਰਬ ਦੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਵਾਸੀ ਹਾਂ
ਹੁਣ ਪੱਛਮ ਦੇ ਆਵਾਸੀ ਹਾਂ
ਇਹ ਨਿੱਜਤਾ 'ਤੇ ਮੰਜ਼ਲ ਦੀ
ਭੜਕਣਾ ਨਹੀਂ ਤਾ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ!

ਸ਼ਰਾਰਤ ਹੋਣੋਂ ਬਚ ਗਈ

ਸ਼ਰਾਰਤ ਤਾਂ ਹੋ ਹੀ ਜਾਣੀ ਸੀ
ਪਰ ਹੋਣੋਂ ਬਚ ਗਈ
ਕਾਰਨ ਲੋਕਤਾ ਦਾ ਡਰ
ਕਿਸੇ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ
ਕਬੀਲੇ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ
ਸ਼ਰਾਰਤ ਦੱਬ ਗਈ....
ਕਿਸੇ ਟੀਚੇ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਹੇਠਾਂ
ਕਿਸੇ ਅਮਲ ਦੇ
ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਗਈ।
ਜਦ ਵੀ ਮਨ ਭਟਕਿਆ
ਉਸੇ ਪਲ ਅੱਖਾਂ ਮੂਹਰੇ
ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਮੋਛੇ
ਕੁਹਾੜਿਆਂ ਦੇ ਟੱਕ
ਆਰਿਆਂ ਦੇ ਚੀਰ
ਰੰਬੇ, ਦਾਤੀਆਂ, ਹਲ-ਮੁੰਨੇ
ਤਪਾੜ, ਠੱਕੇ, ਹੜ੍ਹ, ਸੋਕੇ, ਹਨੇਰੀਆਂ
ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਰੀਆਂ
ਮਾਂ ਦਾ ਕੁੱਬ
ਤੇ ਪਿਉ ਦੇ ਚੁੱਕ ਪਈ
ਸ਼ਰਾਰਤ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ
ਪਰ ਹੋਣੋਂ ਬਚ ਗਈ।
ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਾਦ ਸਤਾਂਦੀ ਰਹੀ
ਟਾਹਲੀ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਦੀ
ਜਿਹੜਾ ਗਹਿਣੇ ਕੀਤਾ ਮੇਰੇ ਲਈ
ਬੂਰੀ ਮੱਝ ਤੇ ਨਾਰਾ ਬੋਲਦ ਵੇਚੇ ਗਏ

ਮੇਰੇ ਮਹਾਂ ਵਿਦਿਆਲੇ ਦੀ
ਫੀਸ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ।
ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਣੀਆਂ
ਜਮਾਤੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ
ਤੇ ਮੱਸਿਆ ਪੁੱਨਿਆਂ ਦਾ ਨ੍ਰਾਉਣ
ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ
ਵਾਰ ਵਾਰ ਟਣਕਾਉਂਦੀ
ਇੱਕ ਕਠਣ ਅਭਿਆਸ ਨੇ
ਮੇਰੇ 'ਚ ਜੁਅਰਤ ਭਰੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰਨ ਲਈ
ਕੁਝ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਰਤ ਹੋ ਗੀ ਜਾਣੀ ਸੀ।

•

ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ

ਅੱਜ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ
ਜ਼ੁਲਫਾਂ ਦੀ ਗੰਝਲ ਨਹੀਂ
ਮੇਰਾਂ ਦੀ ਪੈਲ ਨਹੀਂ
ਨਾ ਤ੍ਰੇਲ ਤੁਪਕੇ, ਗੁਲਦੋਦੀਆਂ
ਜਾਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਪ੍ਰੇਣ ਦੀ
ਬਲਕਿ ਤਨਾਂ ਦੇ ਕੱਜਣ ਦੀ ਹੈ
ਭੁੱਖੇ ਢਿੱਡਾਂ ਦੇ ਰੱਜਣ ਦੀ ਹੈ।
ਭੂਤਰੀ ਹੋਣੀ ਜੋ ਗੋਲੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ
'ਤੇ ਦਰੋਗੇ ਨੂੰ ਅੱਖ ਮਾਰਦੀ ਹੈ।
ਰੂਪ ਸੁਆਦ ਤਾਂ ਅਜੇ ਦੂਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ
ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ
ਮੁਤਰਾਲ ਨਾਲ ਭਿੱਜੇ ਸਿਰਾਂ
ਕੁੱਖੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਮਰਾਂ
ਗੁਮਨਾਮ ਭੁੱਖੀਆਂ ਰੂਹਾਂ
'ਤੇ ਗੁਮਨਾਮ ਰੁੱਖੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਹੈ।
ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ
ਗੋਤਾਂ ਜਾਤਾਂ ਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਲਪੇਟ 'ਚ ਆਏ
ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ
ਜੋ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਚੱਕੀ 'ਚ ਪਿਸ ਰਹੇ ਨੇ।
ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਤਾਂ
ਡੌਲਿਆਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਕਿਰਤ ਦੇ ਹੱਕਾਂ
ਨੁੱਚੜਦੇ ਮੁੜਕਿਆਂ 'ਚੋਂ
ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਪਦਾਰਥ ਦੀਆਂ ਵੰਡਾਂ
ਜੀਵਨ ਲਈ ਘੋਲਾਂ ਖਾਤਰ
ਹੱਕੀ ਬੋਲਾਂ ਖਾਤਰ
ਕਮਰਕਸੇ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ!

ਰਾਜੋ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹਾਂ

ਉਹ ਵੀ ਵੇਲੇ ਸਨ
ਜਦੋਂ ਅੱਲ੍ਹੜ ਜਿਹੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦੇ ਹੜ ਆਉਂਦੇ
ਛੱਲਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਵਜਦੀਆਂ
ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ।
ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ-ਛਿੱਪੋ
ਪਰਛਾਵੇਂ ਤੋਂ ਵੀ ਲੁਕ ਕੇ
ਤੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਯਤਨ
ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ।
ਆਪਣੇ ਕੱਚਿਆਂ ਬਨੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਲਰ ਉੱਲਰ ਕੇ
ਤੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਵੱਲ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਦੀਦਾਰ ਖ਼ਾਤਰ ਝਾਕਦਾ
ਪਰ ਉਧਰ ਤਾਂ ਅਕਸਰ
ਇਕ ਵਛੇਰਾ ਹਿਣਕਦਾ ਹੁੰਦਾ
ਜਾਂ ਡੱਬੀ ਕੁੱਤੀ ਭੌਂਕਦੀ ਹੁੰਦੀ।
ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਰਦੇ ਲਗਦੇ ਸੀ
ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਮੇਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰ 'ਚ
ਵੜ ਜਾਣਾ ਸੁਧਾ ਜੁਰਮ ਸੀ।
ਬਸ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਜੰਤੇ ਮਰਾਸਣ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ
ਤੇਰੀਆਂ ਮੀਢੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ
ਜਾਂ ਨਾਈਆਂ ਦੀ ਵੀਰੋ ਤੇਰੀ ਅਰਦਲ ਲਈ
ਤੇ ਝਿਉਰਾਂ ਦੀ ਸੀਤੋ ਤੇਰੀ ਜੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਲਈ।
ਤੈਨੂੰ ਜੀ ਭਰ ਕੇ ਦੇਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ
ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੀ ਬਣਨੀ ਸੀ।
ਬੇਵੱਸ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਤੁਰਿਆ
ਆਵਾਸੀ ਬਣ ਗਿਆ।
ਇਕ ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰਾ

ਆਪਣੇ ਖਤਾਂ 'ਚ ਤੇਰਾ ਜ਼ਿਕਰ ਛੇੜ ਦਿੰਦੈ
ਜਾਪਦੈ ਉਹ ਵੀ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਮਰਦਾ ਸੀ।
ਹੁਣ ਤੂੰ ਅੱਧਖੜ੍ਹ ਢੈਲੀ ਢਿੱਲੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ ਏਂ
ਜਿਹੜੀ ਨਿੱਕੀ ਹੁੰਦੀ
ਛਮਕ-ਨਮੋਲੀ ਵਰਗੀ ਕੋਮਲ ਕੂਲੀ ਲਗਦੀ ਸੀ
ਤੇ ਰਿਬੜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਰਿੜ੍ਹਦੀ ਸੀ।
ਤੇਰੀ ਜੁਆਨੀ ਸੁਣ ਕੇ।
ਦੂਰ ਨੇੜ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸੌਦਾਗਰ ਦੇਖਣ ਆਏ ਤੈਨੂੰ
ਦੇਖਦੇ ਦੇਖਦੇ
ਚਾਰ ਦਿਨ ਖੇਡ ਟੱਪ ਕੇ
ਜਵਾਨੀ ਚੂਪ ਕੇ
ਚਲਦੇ ਬਣੇ।
ਸੁਣਿਐਂ, ਹੁਣ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਥਰਾ ਗਈਆਂ ਨੇ
ਤੇ ਡੁੱਲ੍ਹਣ 'ਤੇ ਵੀ ਆ ਗਈਆਂ ਨੇ
ਪਿੰਡੋਂ ਸੌ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ
ਕਿ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਰਾਜੋ
ਰਾਹ ਖਹਿੜੇ ਬਿਟ ਬਿਟ ਤਕਦੀ ਏ
ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕਦੇ ਰੋਂਦੀ ਕਦੇ ਹਸਦੀ ਏ।
ਹਾਂ, ਮੈਂ ਵੀ ਉਦੋਂ ਕੱਚਾ ਸਾਂ
ਰਾਏ ਬਹਾਦਰ ਦੀਆਂ ਕਢਵਾਈਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੋਂ ਨਾਵਾਕਿਫ਼
ਤੂੰ ਵੀ ਉਦੋਂ ਲਵੀ ਸੀ
ਜਦੋਂ ਤੇਰੀ ਪਟ-ਗਾਣੀ ਮਾਂ ਨੇ
ਤੇਰੇ ਸਿਰ 'ਚ ਉੱਚੀ ਜ਼ਾਤ ਦੇ ਘੁੰਮਡ ਦੀ
ਚੀਰਨੀਂ ਕਢਵਾਈ ਸੀ
ਤੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਉੱਚੇ-ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਪਾਇਆ ਸੀ
ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਸਿਰ ਫਿਰ ਗਿਆ।
ਤੇਰਾ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕਣਾ ਮਨ੍ਹਾਂ
ਤੇ ਵੱਡੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਹੇਠੀ ਬਣ ਗਈ

ਕਈ ਵੇਰ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਠੱਠੀ ਦੇ ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ
ਜ਼ਲੀਲ ਭਿੱਟੜ ਕਹਿ ਕੇ ਦੁਰਕਾਰਿਆ
ਤੇ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਨੰਗੇ ਢਿਡ ਲਈ ਗੀਂ ਗੀਂ ਕਰਦੇ
ਆਪਣੀਆਂ ਉਦਾਸ ਮਾਵਾਂ ਮਗਰ
ਖਾਲੀ ਬਾਟੀਆਂ ਫੜੀ
ਤੁਹਾਡੀ ਹਵੇਲੀ ਆ ਜਾਂਦੇ
ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਗੋਹਾ ਕੂੜਾ ਕਰਦੀਆਂ
ਸਵਾ ਸਵਾ ਮਣ ਪੀਸਣਾ ਪੀਸਦੀਆਂ
ਥੱਕੀਆਂ-ਟੁੱਟੀਆਂ, ਹੌਕੇ ਭਰਦੀਆਂ
ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ।
ਹੁਣ ਤੂੰ ਵਿਚ-ਵਿਚਾਲੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸੰਕਟ ਦੀ
ਨਿਰਾਸ਼ ਅਵੱਸਥਾ ਦੀ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ 'ਚ ਏਂ
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਤੇਰੇ 'ਚ
ਕਿਸੇ ਹਿਤ ਦਾ ਦਰਦ ਕਿਵੇਂ ਜਾਗ ਗਿਆ?
ਹੁਣ ਤੂੰ ਦੱਸ, ਰਾਜ ਕਰਨੀਏਂ!
ਇਸ ਜਮਾਤੀ ਹੱਕ ਨਿਆਂ ਦੀ
ਤਨਾ-ਤਨੀ 'ਚ ਤੂੰ ਆਪਦੇ ਆਪ 'ਚ ਈ
ਸੀਮਤ ਜਿਹੀ ਜਿੰਦੂ
ਉਤੋਂ ਤਾਂ ਤੂੰ
ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦੀ ਏਂ
ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਤੂੰ
ਆਪਣੇ ਰੰਘੜਊ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਛੱਡੋਂਗੀ?
ਬਿਸੱਵੇਦਾਰ ਦੀਏ ਧੀਏ!
ਸੇਠਾਂ ਦੀਏ ਦੁਹਤੀਏ!
ਤੂੰ ਭਲਾ ਦੱਸ
ਭੀਲਾਂ ਦੇ ਜੂਠੇ ਬੇਰ ਕਿਵੇਂ ਖਾਵੋਂਗੀ?
ਟੱਪਰੀਆਂ ਢਾਰਿਆਂ ਤੋਂ
ਕਿਵੇਂ ਘੋਲ ਘੁਮਾਵੋਂਗੀ?

ਸਭੇ ਥਾਈਂ ਸਿਆਸਤ ਹੈ

ਨੀਵਿਆਂ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਨੱਪੀ ਰੱਖਣ ਦੇ
ਉਚਿਆਂ ਦੇ ਜੱਫੇ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲਣ ਦੇ
ਘੋਲਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ।
ਯਤਨ ਭਾਵੇਂ ਜੀਭਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਹੋਣ
ਜਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਦੌੜਾਂ
ਜਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ
ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਹੇਠਾਂ ਹਾਂ ਜਾਂ ਉੱਤੇ ਹਾਂ
ਜਾਗਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਸੁੱਤੇ ਹਾਂ।
ਜਿਹੜੇ ਉਭੜਵਾਹੇ ਉੱਠ ਕੇ
ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਂਦੇ ਨੇ
ਕਿ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਨਾਤਾ ਨਹੀਂ
ਉਹ ਜਾਂ ਭੋਲੇ ਨੇ ਜਾਂ ਚਤਰ।
ਖਾਦ-ਖੁਰਾਕ, ਪਹਿਨਣ-ਪਚਰਨ ਦੇ ਢੰਗ
ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਖੇਡਣ-ਮਲੁਣ ਦੀਆਂ ਗੀੜਾਂ।
ਪਿਆਰ, ਨਫਰਤ ਦੀਆਂ ਨੀਤਾਂ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੌਤ ਦੀਆਂ ਗੀਤਾਂ,
ਕਾਦਰ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ,
ਗਰੀਬ-ਨਿਵਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ,
ਸਭੇ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਰੰਗ ਨੇ।
ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਦੇ
ਹਰ ਜ਼ੌਰੇ ਵਿੱਚ ਸਭੇ ਥਾਈਂ-ਸਿਆਸਤ ਹੈ।

•

ਨੰਗੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ

ਸਾਧਾਰਨ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਇਜ਼ਤਾਂ
ਆਪਣੀ ਕੁਲ ਦੇ ਲੀੜੇ-ਲੱਤੇ ਲਾਹ
ਅਲਫ਼-ਨੰਗੀਆਂ ਹੋ
ਅੰਗਾਂ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ-ਝੱਗ ਮਲਦੀਆਂ
ਕੈਮਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ 'ਚ ਘਿਰ
ਪੁੱਠੇ ਸਿੱਧੇ ਪੋਜ਼ ਬਣਾਂਦੀਆਂ
ਨਸੀਬਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ
ਭਟਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ
ਸਾਕ ਸਬੰਧੀਆਂ ਤੋਂ ਨਿੱਖੜੀਆਂ
ਅਸਲਾ ਵਿੱਸਰੀਆਂ
ਚੰਗੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਤਾਂ ਕੀ ਬਨਣਾ ਸੀ
ਵੀਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਮੜੀ ਦੀਆਂ ਜਾਈਆਂ ਨੂੰ
ਬਾਣੀਆਂ ਨੇ ਵਸਤੂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ
ਤੇ ਸਰੀਰ ਵੇਚਣ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।
ਪੈਸਾ, ਕਲੱਬਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ
ਗਿੱਟੀ ਝਾਂਜਰਾਂ ਪਾ
ਗੈਰਤ ਦੇ ਪੈਰੋਂ ਉਖੜੀਆਂ
ਹਿਯਾ ਦੀ ਲੋਟੀ ਪਾਂਦੀਆਂ
ਅੰਨ੍ਹੇ ਸੁਕੀਨ ਹਿਰਸੀ ਟੱਟੂ
ਨੰਗੀਆਂ ਪਿੰਡਿਆਂ 'ਚੋਂ ਲੈਂਦੇ ਚੁਸਕੀਆਂ
ਤਸਵੀਰਾਂ ਸੱਚੇ-ਝੂਠ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਜੂਠ ਦੀਆਂ
ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਖੰਭਿਆਂ ਨਾਲ ਟੰਗੀਆਂ
ਕਾਮ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਬਾਲਦੀਆਂ
ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਗੁਪਤ ਸੁਆਦ ਮਾਨਣ ਖਾਤਰ

ਸਰ੍ਹਾਣਿਆਂ ਥੱਲੇ ਲਕੋਈਆਂ
ਇਹ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਗੁੱਡੀਆਂ
ਸਮਾਜੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ
ਖੂਹੀਂ ਟੋਭੀ ਪਈਆਂ।
ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਇਹ ਦੁਸ਼ਟ-ਦਾਰੀਆਂ
ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ
ਵਿਕਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

ਸਮਕਾਲੀ ਅਦੀਬਾਂ ਨੂੰ

ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਟੀਸੀਆਂ ਤੇ ਬੈਠੇ
‘ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ’ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ
ਝੁਕ ਝੁਕ ਸਲਾਮਾਂ ਕਰੀ ਜਾਣਾ
ਸੁੱਕੇ ਬੁਲ੍ਹੀਂ
ਬਿਨਾਂ ਪਰਖ-ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਤੋਂ
ਤਾਰੀਫ਼ਾਂ ਦੇ ਪੁਲ ਬੰਨੀ ਜਾਣਾ
ਅੱਧ ਕੁ ਦੇ ਹੋਕੇ
ਗੋਲਪੁਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ
ਪ੍ਰਭਾਂ ਦੀਆਂ ਖੈਰਾਂ ਮੰਗਣ ਤੋਂ
ਨਾ ਝਿਜਕਣਾ, ਨਾ ਸੰਗਣਾ
ਨਾ ਅੱਕਣਾ, ਨਾ ਥਕਣਾ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੂਠਾਂ ਚੱਟ ਕੇ
ਸਾਊ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਬਣਾ ਕੇ
ਨਾਲ ਦਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰ ਕੇ
ਆਇਆ ਗਿਆ ਕਰ ਛੱਡਣਾ
ਸੁਧਾ ਈ ਸ਼ਹਿਦ 'ਚ ਲੁੱਕ ਰਲਾਈ ਜਾਣਾ
ਇਹ ਕਿਧਰਲੀ ਅਦਬੀ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਏ?
ਇਹ ਕਿਧਰਲਾ ਅਦਬੀ ਸਲੀਕਾ ਏ?
ਇਹ ਕਿਧਰਲਾ ਅਦਬੀ ਤਰੀਕਾ ਏ?
ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਤਪਣ ਨੂੰ
ਅੰਦਰਾਂ ਦੇ ਭਖਣ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰਸੀਆਂ 'ਤੇ
ਛਬੀਲਾਂ ਲਾਈ ਜਾਣਾ
ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ
ਆਪਣੀ ਸੁਹਰਤ ਸੁਆਦ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਸੀ

ਜਾਂ ਉਹ ਜ਼ਿਹਨੀ ਸੁਗਲ ਦੀ ਕਸਰਤ ਸੀ
ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਲੇ
ਸਵਾਰਥ ਦੀਆਂ ਤਲਖੀਆਂ ਦੀ ਵਾੜ ਸੀ
ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਵਾੜ ਟੱਪਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਸੀ
ਨਾ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ
ਅਵਾਮ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਖਾਤਰ ਸੀ।

ਜੇ ਕਰ ਇਉਂ ਹੁੰਦਾ
ਤਾਂ ਉਹ ਟੀਸੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਨਾ ਬੈਠਦੇ
ਸਾਡੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਗ ਬੈਠਦੇ
ਫੇਰ ਵੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੇਂ 'ਚ ਰਚਿਆ
ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਗੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਦੇਣ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ
ਜੋ ਬਹੁ-ਸਮਤੀ ਦੇ ਹਿਤ 'ਚ ਹੈ।
ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਦੇ
ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀਆਂ ਦੇ
ਸੁਹਰਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ 'ਚ ਆ ਕੇ
ਜਾਂ ਆਪੇ ਠੇਡਾ ਖਾ ਕੇ
ਕਿਤੇ ਲੱਗ ਵੀ ਗਈ
ਜਾਂ ਬੇਸਬਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ
ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨੇ
ਫੇਫੜੇ ਖਾ ਵੀ ਲਏ
ਜਾਂ ਮੋਹ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦੇ
ਬੋਝੇ ਖੂਹ 'ਚ ਡਿੱਗ ਵੀ ਪਏ
ਤਾਂ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰੀਏ?
ਰੋਣੀ ਸੂਰਤ ਕਰ ਲਈਏ
ਭੁਬੀਂ ਰੋਣ ਲਗ ਪਈਏ?

ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇ
ਆਪਣੇ ਹਾਣੀਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਧਰੋ
ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦਿਉ
ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਵੀ ਲਵੋ
ਐਵੇਂ ਅਖੌਤੀ ਪੈਂਠ ਪੈ ਚੁਕਿਆਂ ਦੇ
ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਚੁਕਿਆਂ ਦੇ
ਭਜਨ ਨਾ ਗਾਈ ਜਾਓ।
ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਅੱਜ ਫੱਬਣੀ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਨਾਲ ਦਿਆਂ ਨੂੰ
'ਜੀ ਆਇਆਂ' ਵੀ ਨਾ ਕਹਿਣਾ
ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਾਲਿਆਂ ਮਗਰ ਮਗਰ
ਚੌਰ ਝਲਦੇ ਫਿਰੀ ਜਾਣਾ।
ਆਪਣਿਆਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰੋ
ਇਖਤਲਾਫ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ
ਜਮਾਤੀਆਂ ਦਾ ਕਲਾਮ ਸੁਣੋਂ
ਗਏ ਗੁਜਰੇ ਰਈਸ ਅਦੀਬਾਂ ਦੀਆਂ
ਨਿੱਜੀ ਪੀੜਾਂ ਦੇ ਪਰਾਗੇ ਨਾ ਭੁੰਨੋ
ਚੁਹਾਰੇ ਦੀ ਨਵ-ਭੱਠੀ 'ਚੋਂ
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਚ ਪੈਂਦੀ
ਤਪਦੀ ਕੱਕੀ ਰੇਤ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰੋ।
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਦੀਬੋ!
ਨਵੇਂ ਸ਼ਾਂਤ-ਘਣਾਂ ਨਾਲ
ਭੰਨੇ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲਵੋ
ਅੰਦਰੀਂ ਤੁੰਨੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਦੀਆਂ
ਜੀਭਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜੋ
ਐਵੇਂ ਕੀਮਤੀ ਵਕਤ
ਜਾਇਆ ਨਾ ਕਰੋ!

●

ਓਸ ਵਤਨੋਂ ਦੂਰ

ਇੱਥੇ ਵਤਨੋਂ ਦੂਰ
ਸਾਡੀ ਕਾਫੀ ਗਿਣਤੀ
'ਤੇ ਆਪਣਾ ਮਾਹੌਲ ਵੀ—
ਬਹੁਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ 'ਚ
ਕੁਝ ਦਫਤਰਾਂ 'ਚ ਵੀ—
ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਫਟਾਂ
ਫੋਰਮੈਨਾਂ ਨਾਲ ਝਪਟਾਂ।
ਇਨਫਲੇਸ਼ਨ (ਸਿੱਕੇ ਦਾ ਫੈਲਾਅ)
ਯੂਨੀਅਨ ਦੀਆਂ ਸਟਰਾਈਕਾਂ
ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਜਬਰੀ ਛੁੱਟੀ ਤੇ ਲੇ ਆਫਾਂ
ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਰੇਸਰੀਲੇਸ਼ਨ ਬੋਰਡ
ਪਰਚੂਨ ਦੀਆਂ ਦੇਸੀ ਦੁਕਾਨਾਂ
ਸਾੜ੍ਹੀ, ਸੈਂਟਰ, ਸੂਟ ਜੈੱਪਰ
ਜੋਤਸ਼ੀ, ਪਾਂਡੇ, ਰਾਸ਼ੀ ਹੱਥ ਰੇਖਾ
ਭਵਿੱਖ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਟੇਵੇ
ਆਯੁਰਵੈਦਿਕ, ਯੂਨਾਨੀ ਦਵਾਖਾਨੇ
ਪੁਰਾਣੇ ਗੁਪਤ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ
ਸੀਰਾ ਸਪੈਸ਼ਲ, ਕਮਰਕਸ, ਸ਼ਿਲਾਜੀਤ
ਸੱਤਾ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਸ਼ਰਤੀਆਂ ਆਰਾਮ
ਵਿਆਜੂ ਰਕਮਾਂ ਦੇ ਅੱਡੇ
ਲੋੜਵੰਦ ਭਾਈਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ
ਸੂਦ-ਦਰ-ਸੂਦ ਦਾ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਕੀ
ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਆਸਾਨ ਕਿਸ਼ਤਾਂ।
ਨੰਗ-ਨੰਗੋਜ ਨੰਗੀਆਂ ਜਨੂੰਨੀ ਫਿਲਮਾਂ
ਇਸ਼ਕ ਪੁਆੜੇ ਸ਼੍ਰੇਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ

ਸੰਤ ਚੋਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੁਆਮੀ
ਅਖੰਡ-ਪਾਠ, ਕੀਰਤਨ ਸੇਵਾ ਚੜ੍ਹਾਵੇ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ
ਰੈਣ-ਸਬਾਈਆਂ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ
ਚਰਚਾ ਦੀ ਬਿੱਕਰੀ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ ਹਰੀ ਦੇ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਮਸੀਤਾਂ
ਸੰਜੋਗ ਸੈਂਟਰ ਫੀਸ ਵਾਜਬ ਯੋਗ ਵਰ
ਵਿਆਹ ਦੇ ਸੌਦੇ ਮਿਲਣੀਆਂ ਦਿਖਾਵੇ
ਲੈਣ ਦੇਣ ਤੇ ਲਾਲਚਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅੱਡੇ!
ਆਏ ਦਿਨ ਲੀਡਰ, ਲਿਖਾਰੀ
ਗੌਰਮਿੰਟੀਏ ਤੇ ਵਿਉਪਾਰੀ
ਸੁਆਗਤੀ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸਿਰੋਪੇ
ਤਕਰੀਰਾਂ ਝਪਟਾਂ ਮੁਜਾਹਰੇ
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਫੂਕਾਂ ਅੱਖੀਂ ਬਰੀਕ ਘੱਟਾ।
ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹੇੜਾਂ ਨਵੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਵਾਕਫੀਆਂ
ਨਵੇਂ ਸਾਇਲ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ੀ ਲਿਸਟਾਂ
ਡਾਇਰੀਆਂ 'ਚ ਗੁਪਤ ਪਤੇ ਅਤੇ ਰਪੋਟਾਂ
ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖਬਾਰ, ਹਫ਼ਤੇਵਾਰ ਰਸਾਲੇ
ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਬਿਹੀਆਂ ਗਰਮ ਖ਼ਬਰਾਂ
ਇਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਚਿੱਕੜ ਤੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਉਂਗਲਾਂ।
ਪੈਰ ਪੈਰ 'ਤੇ ਪੱਬ-ਸ਼ਰਾਬ ਖਾਨੇ
ਗਲਾਸ 'ਤੇ ਗਲਾਸ ਪੈਂਗ 'ਤੇ ਪੈਂਗ
ਚੁੱਕੋ ਚੁੱਕੋ, ਚੁੱਕੋ ਬਈ ਚੁੱਕੋ
ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਘਰ ਪਤਨੀਆਂ ਤੰਗ
ਦਿਨੇ ਫੇਰ ਕੰਮ ਤੇ ਕੰਮ।
ਢਾਡੀ ਜੱਬੇ ਸੰਗੀਤ ਪਾਰਟੀਆਂ ਭੰਗੜੇ
ਵੀਕ-ਐਂਡ ਦੀਆਂ ਸਾਈਆਂ
ਬਹੁਤ ਕਮਾਈਆਂ।

ਸੁਨਿਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਟਾਂ
ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ 'ਤੇ ਵੀ ਵੇਲ ਬੂਟੇ ਅਤੇ ਕਢਾਈਆਂ
ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੜੇ ਮੁੰਦਰੀਆਂ
ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਜੋ ਸਨ ਦੱਬੀਆਂ।
ਮੁਲਖਾਂ ਦੇ ਫੈਸ਼ਨ ਮਾਲ ਦੀ ਵਿੱਕਰੀ
ਨਵੇਂ ਰਿਵਾਜ ਤੇ ਆਏ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਰੀਸਾਂ।
ਕੱਲਬ ਪਾਰਟੀਆਂ
ਗੱਲਾਂ ਕੋਠੀਆਂ, ਫਾਰਮ ਬਨਾਣ ਦੀਆਂ
'ਫਲਾਨਾ ਡੀ. ਸੀ' ਮੇਰੀ ਭੂਆ ਦਾ ਪੁੱਤ
ਫਲਾਨਾ ਐਸ. ਪੀ. ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਦਾ ਸਾਲਾ
ਉਹ ਮਨਿਸਟਰ ਤਾਂ ਸੀ ਮੇਰਾ ਜਮਾਤੀ
ਕਈ ਵੇਰ ਤਾਂ ਉਹ
ਨਕਲ ਮਾਰਦਾ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।'
ਦੇਸ਼ੋਂ, ਬੁੜਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਲਈ ਚਿੱਠੀਆਂ!
ਤਾਂ ਬੁੜ ਬੁੜ ਕੁੜ ਕੁੜ
ਪੈਂਡ ਕਿਹੜਾ ਦਰਖਤਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੇ
ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਜਾਂਦੇ ਥੱਲੇ ਈ ਥੱਲੇ
ਸਾਹਿਤਕ ਸਭਾਵਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਜੱਥੇ-ਬੰਦੀਆਂ
ਬੋਲੀ, ਸਭਿਅਤਾ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜਾਈ
ਆਪੋ ਵਿਚ ਵੀ ਖਿਚੋ ਤਾਈ
ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡੇ ਪਾਰਕਾਂ ਕਲੱਬਾਂ
ਸੰਗ ਸ਼ਰਮ ਦਾ ਕੀ ਰਾਹ
ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਖੇਡਾਂ
ਕੰਮ, ਮੌਸਮ ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਕੀ ਵਸਾਹ
ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਲਈ
ਨਾ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਗਮ ਨਾ ਲੰਡਨ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਆਉਣੀ ਜਾਣੀ ਬਰਾਬਰ ਕਾਇਮ।
ਪੁਰਾਣਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਵਾ ਚਾਲੂ

ਇਥੇ ਵਤਨੋਂ ਦੂਰ
ਥਾਂ ਥਾਂ ਹਰੇਵਾਈ ਪਰ ਫੁੱਲ ਸੁਰੰਧੋਂ ਸੱਖਣੇ
ਉਥੇ ਵਤਨ 'ਚ
ਫੁੱਲ ਤਾਂ ਹਨ ਟਾਂਵੇਂ ਟਾਂਵੇਂ
ਪਰ ਮਹਿਕਾਂ ਭਰੇ ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ ਲੱਦੇ
ਇਥੇ ਅਕਸਰ
ਬੋਲਟਾਂ 'ਤੇ ਨਟ ਕੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਤੇ ਉਥੇ
ਕਿੱਲਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਝੰਢੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

•

ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ

ਸਾਂਝੇ ਯਤਨ ਸਨ ਜੀਵਨ ਦੇ
ਮੁਢ ਕਦੀਮ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਵਿੱਚ
ਡੈਣ ਸੱਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ ਉਦੋਂ
ਜਾਗਣ ਲਗੀਆਂ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ
ਕਬਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ
'ਮੈਂ ਮੇਰੀ' ਵਿਚੋਂ ਪਾਪਣ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਉੱਗੀਆਂ
ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦੋਂ ਵਧ ਮਿਹਨਤ ਹੱੜਪਣ ਖਾਤਰ
ਜ਼ੁਲਮ ਢੋਂਦੇ ਮਾਲਕ ਗੁਲਾਮਾਂ 'ਤੇ
ਲਹੂ ਪੀਂਦੇ ਰਾਜੇ ਨਵਾਬ ਪਰਜਾ ਦਾ
ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਛਿੱਲ ਲਾਹੁੰਦੇ
ਧਨੀ ਸਾਮਰਾਜੀਏ ਹਾਕਮ ਰਲ ਕੇ।
ਵਿਦਰੋਹ, ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਿਹਨਤੀਆਂ ਰਲ ਕੇ
ਲੋਟੂ-ਵਰਗ ਦਾ ਕੰਡਾ ਕਢਿਆ
ਪਹਿਲਾ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਝੰਡਾ ਰੂਸ ਨੇ ਗੱਡਿਆ।
ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਸਿਆਣਪ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ
ਇਸ ਯੁਗ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਵੱਲ
ਲੋਕ ਚੀਨ ਅਗੇ ਵਧਿਆ।
ਸਭ ਕੁਝ ਸਭਨਾਂ ਕਰਤਿਆਂ ਦਾ
ਵਿਅਕਤੀ ਸਭਨਾਂ ਲਈ, ਸਭੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰਾਖੇ।
ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਉੱਤੇ
ਅਜੇ ਲੁੱਟਮਾਰ ਦਾ ਕੁੱਤੀ-ਚੀਕਾ
ਲਹੂ ਪਸੀਨਾ ਵਹਿੰਦਾ
ਹੁੰਦੀਆਂ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਤੇ ਗਰਭਪਾਤ ਵੀ
ਤੋਪਾਂ ਵੈਣ ਪੁਆਂਦੀਆਂ
ਜੰਗੀ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਸੁੱਸਰੀ ਵਾਂਗ ਸੁਆਂਦੀਆਂ

ਕਾਨਵਾਈਆਂ ਲੋਥਾਂ ਲਿਤੜਦੀਆਂ।
ਰੋਗਾਂ ਸੋਗਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਵੇਗਾ
ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਲੁਟੇਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ
ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਤਾਈਂ ਜਿਸ ਨੇ ਲੁੱਟ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣੇ।

•

ਪਹਿਚਾਣ

ਮਾਹਾਂ 'ਚ ਕੋੜਕੂਆਂ ਦੇ ਦਾਣੇ
ਮਾਹਾਂ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਲਗਦੇ ਨੇ
ਪਤਾ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਲਗਦੈ
ਜਦੋਂ ਜਾੜ੍ਹਾਂ ਥੱਲੇ ਕਰੀਚਦੇ ਨੇ
ਮਝੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਆਣਪ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ
ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
ਕਈ ਵੇਰ ਭੇਡ ਬਘਿਆੜ ਦੀ ਖੱਲ ਪਹਿਨ ਕੇ
ਦੂਰੋਂ ਬਘਿਆੜ ਹੀ ਲਗਦੀ ਹੈ।
ਮੱਕੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਚ ਖੱਸੀ ਟਾਂਡੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ
ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਫੋਲਣ 'ਤੇ
ਸੁਆਹ ਵਰਗੀ ਸਮਗਰੀ ਨਿਕਲਦੀ ਏ।
ਉਂਜ ਤਾਂ ਖੁਸਰੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰ ਸੋਨੇ ਰੰਗੀ ਸ਼ੈ ਸੋਨਾ ਹੀ ਹੋਵੇ।
ਕਈ ਵੇਰ ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਬਣ ਜਾਂਦੈ ਤੇ ਸ਼ਲੋਕ ਆਇਤ।
ਨਸ਼ਾਨਚੀਆਂ ਦੇ ਨਸ਼ਾਨੇ ਤੱਕੋ
ਟਾਰਗਿਟ ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਗੋਲੀ ਕਿੱਥੇ ਵਰ੍ਹਦੀ ਏ?
ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਢਿਡ ਵੀ ਤੱਕ ਲੈਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਏ
ਰੋਂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣੋਂ
ਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਤੇ ਕੀਰਨੇ ਯਾਰਾਂ ਦੇ।
ਕਈ ਦਿਨੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੇ ਨੇ
ਤੇ ਰਾਤੀਂ ਕਬਰਾਂ ਪੁਟਦੇ ਨੇ।
ਭੀੜਾਂ 'ਚੋਂ ਪਹਿਚਾਣੋਂ
ਕਿਹੜੇ ਨਵੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਨੇ?
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਖਿਆਲ ਉੱਬਲਦੇ ਨੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਲੋਕ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਲਾਵੇ ਉਠਦੇ ਨੇ?

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੌਰ ਨਾਲ ਤੱਕੋ
ਜਿਹੜੀਆਂ ਦਿਨੇ ਬਹੁ ਬੇਟੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਨੇ
ਤੇ ਰਾਤੀਂ ਕੋਠਿਆਂ 'ਚ ਗਾਹਕ ਖਿਚਦੀਆਂ ਨੇ।
ਬਾਦਾਮ ਭੰਨੋਂ ਗਿਰੀ ਕੱਢ ਕੇ ਚੱਖੋ
ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਹਲੂਣੋਂ ਜਿਹੜੇ ਅਜੇ ਜਾਗੇ ਨਹੀਂ
ਜਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਜੀਭਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀਆਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੈਨਤਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣੋਂ
ਮੁੱਕਿਆ ਨੂੰ ਜਾਣੋਂ
ਵੈਰ ਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਮਿਤਰਤਾ ਦੇ।

•

ਨਵਾਂ ਕਾਰ ਮੁਖਤਿਆਰ

ਸ਼ਾਹਣੀ ਦਿਆਂ ਨਵਿਆਂ ਕਾਰ ਮੁਖਤਿਆਰਾ
ਆਹ ਲੈ ਚਾਬੀਆਂ
ਸ਼ੋਸ਼ਲ ਜਿੰਮਖਾਨੇ ਦੀਆਂ
ਏਥੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਘੋੜੀਆਂ
ਵਲੈਤੋਂ ਸਿਖਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ
ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ।

ਆਹ ਲੈ ਚਾਬੀਆਂ
ਦੂਜੇ ਕੁੱਤਖਾਨੇ ਦੀਆਂ
ਏਥੇ ਨਵੇਂ ਕੁੱਤੇ ਕੁੱਤੀਆਂ
ਜੋ ਮਾਸ ਖਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਰਾਖੀ ਕਰਦੀਆਂ
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਕੀਤੀਆਂ ਈ ਮੂੰਹ ਪਾਂਦੀਆਂ।

ਔਹ ਦੇਖ! ਖੁਲ੍ਹੇ, ਮੈਦਾਨਾਂ 'ਚ
ਕਈ ਇੱਜੜ, ਵੱਗ, ਹੇੜਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗੇ ਅਯਾਲੀਆਂ
ਵਾਗੀਆਂ, ਛੇੜੂਆਂ 'ਤੇ ਨਿੱਗ੍ਹਾ ਰੱਖੀਂ
ਕਿਤੇ ਪੈਲੀਆਂ ਨਾ ਉਜਾੜ ਦੇਣ
ਤੇ ਮੱਲਾਂ ਨਾ ਮਾਰ ਬੈਠਣ
ਉਸ ਜੰਗਲੀ ਬਟੇਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ!
'ਮੈਂ ਚੰਗੀਂ.... ਮੈਂ ਭਲੀਂ.....
ਤੂੰ... ਮੁੜ ਬਚੜਿਆਂ ਨੂੰ ਚੋਗਾ ਚੁਗਾ
ਨੀ ਬਟੇਰੀਏ... ਬਟ੍ਰੀਲੂੰ...।

ਪਰ ਤੂੰ ਕਿਆਸ ਨਾ ਕਰੀਂ
ਆਪੇ ਮਾਰਨ ਖੰਡੇ ਬਣੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੂ-ਸਾਹਿਤਕਾਰ

ਇਸ ਖੁਲੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰ ਲੈਣਗੇ,
ਔਹ ਦੇਖ! ਮੁਜਾਰੇ ਤੇ ਮਛੇਰੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੌੜੀਆਂ ਹਿੱਕਾਂ 'ਚ
ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ
ਐਟਮ ਬੰਬਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਅੱਗ ਏ
ਪਰ ਖੁਦਾ ਦਾ ਲੱਖ ਲੱਖ ਸ਼ੁਕਰ ਏ
ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੱਗ ਦੇ
ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦੀਆਂ
ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਮਗਜ਼ ਨਾ ਮਾਰੀਂ
ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਚੱਕਰ 'ਚ ਰਖਣ ਲਈ
ਜਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰੀ ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ
'ਤੇ ਮਜ਼ਬੀ ਧਤੂਰੇ ਦੀਆਂ ਚਿਲਮਾਂ
ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੀ ਰੱਖੀਂ
ਸੁੱਤਿਆਂ ਸ਼ੇਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਤਿਆਂ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੇਈਂ!
ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਰਲ ਕੇ
ਕਿਤੇ ਚਾਬਕ ਨਾ ਘੁਮਾ ਬੈਠੀਂ
ਤੇ ਛੋਤ ਨਾ ਲੁਹਾ ਬੈਠੀਂ
ਬੱਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕਰੀ ਜਾਵੀਂ।

•

ਕਾਲੀ ਮਾਈ ਦੀ ਤਾੜਨਾ

ਤੁਸੀਂ ਸਿਰ ਸੜੇ ਰਲ ਕੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ 'ਚ ਜਾਂਦੇ ਹੋ
ਜਿਥੇ ਭੁੱਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਚੱਲੇ
ਗੱਲ ਦੀ, ਵਿਹਲ ਦੀ, ਭੁੱਖ ਜੰਮੇ
ਵਿਹਲੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਰੇ
ਸੋਕੇ, ਹੜ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵਧ ਰਹੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦੇ
ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਬਹਿਸ ਛਿੜੇ
ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਂ-ਹੋਣੀ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਦੇ
ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਝੁਕਣ ਦੀ
ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹੋ
ਕਾਲਖਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਦੀਆਂ
ਚਿੱਪੜਾਂ ਲਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।
ਤੁਹਾਡਾ ਜੁਰਮ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਹੈ
ਜੋ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ
ਜਦੋਂ ਵੀ ਮਾਸ ਤੁਲਦੈ
ਤੁਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਘੱਟ ਤੁਲਦੈ
ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਨਾਜ ਤੁਲਦੈ
ਤੁਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਵੱਧ ਤੁਲਦੈ
ਸਾਡੇ ਤੋਲਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਹਤੱਕ
ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰ੍ਹੇ-ਬਾਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ।
ਤੁਸੀਂ ਭਲਾ ਕੌਣ ਹੁੰਦੇ ਹੋ?
ਸਾਡੇ ਜੱਦੀ ਧਰਮ ਕੰਡੇ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾਉਣ ਵਾਲੇ,
ਤੁਸੀਂ ਭਲਾ ਕੌਣ ਹੁੰਦੇ ਹੋ?
ਆਏ ਦਿਨ ਨਵੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਪੁਆਉਣ ਵਾਲੇ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਛੁਰਲੀ ਛਡਦੇ ਹਾਂ
ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ, ਮੁਹਾਰਿਆਂ ਤੇ ਲਾਂਗਿਆਂ ਦੇ ਸਾੜਨ ਦਾ
ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਫਤਵਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋ
ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਉੱਨ ਲਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ
ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ
ਕਿ ਬਹੁਤੀ ਲਾਹੁੰਦੇ
ਨਾਲੇ ਦੁਖ ਵੀ ਲਾਉਂਦੇ
ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਹਸਦਿਆਂ ਤੇ ਮਜ਼ੇ ਕਰਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਰਦੇ
ਪਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਝੀਬਾਂ ਥਾਣੀਂ
ਸਾਡੀ ਹੁੰਦੀ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਦੇਖ ਜਾਂਦੇ ਹੋ।
ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਸੀਂ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ
ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ
ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਸੀਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪਵਾਂਦੇ ਹਾਂ
ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀਲ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ
ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਕਾਂ ਅਤੇ ਮੰਗਾਂ ਦੀ ਜੀਭ
ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਏ
ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਗੁਸਤਾਖ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ
ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਮਜ਼ਾਲ!
ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਜੁਅਰਤ!!

•

ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਾਂਗਾ

ਕਈ ਕਰਦੇ ਨੇ ਗਿਲਾ
ਮੇਰੀ ਵਰਜਿਤ ਕਵਿਤਾ ਦੇ
ਸੈਂਸਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਨਾ ਛਪ ਸਕਣ ਦਾ।
ਕਈ ਵਿਰੋਧੀ ਤੁਭਕ ਪੈਂਦੇ ਨੇ
ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ 'ਤੇ
ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਵਾਕਿਫ਼
ਅਜੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਅਲਕਤ ਕਰਦੇ ਨੇ।

ਕੁਝ ਕੁ ਹਮਦਰਦ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਥਾਂ
ਵਾਰਤਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਅਕਸਰ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਨੇ
ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦੇ ਨੇ
ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਅੰਬਰਾਂ ਦੀ ਉਚਾਈ ਨਹੀਂ
ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਰਦੀਫ਼ ਕਾਫੀਆ
ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ
ਸਤਰੰਗੀ ਪੀਂਘ ਦਾ ਝੂਟਾ ਏ।

ਚੂੰਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਦਾ ਬਾਸ਼ਿੰਦਾ ਹਾਂ
ਮੈਨੂੰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਘਿਣਾ ਆਂਦੀ ਏ
ਪਰੀਆਂ ਤੋਂ ਖਿਝ ਚੜ੍ਹਦੀ ਏ
ਧਰਤੀ ਦੀ ਪੁੱਦਲ 'ਚ, ਰੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ੍ਹੇਰੇ 'ਚ
ਔਂਝੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ।
ਕਿਉਂ ਕਹਾਂ ਗਿੱਠ ਮੁੱਠੀਏ ਨੂੰ ਦਿਉ-ਕੱਦ?
ਕਿਉਂ ਬਣਾਵਾਂ ਰਾਈ ਦਾ ਪਹਾੜ?
ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਕਲਮ-ਬੰਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਘਾਲਣਾ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਜੀਉਣ ਜੋਗਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਕੁਰਾਹੇ ਤਦ ਹੀ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ
ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਿਕ ਜਾਵਾਂ
ਜਾਂ ਪਸੀਜ ਕੇ ਤਿਲੁਕ ਪਵਾਂ
ਪਰ ਸੱਚ ਅਤੇ ਹੱਕ ਲਈ ਤਾਂ
ਕਵਿਤਾ ਹੀ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।
ਇਸ ਨਵ-ਦੇਸ਼-ਨਿਕਾਲੇ ਦੀ ਖਾਨਾ-ਬਦੋਸ਼ ਹਾਲਤ ਵਿਚ
ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਵਾਕਿਆਤ ਨੂੰ
ਤਰੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਲਈ
ਨਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤੇ ਸਫੇ ਨੇ ਨਾ ਸਮਾਂ ਹੈ।

ਹੇ ਸੁਭ ਚਿੰਤਕੋ ਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰੋ!
ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਧੀ ਸੋਚੋ
ਫੜਫੜਾ ਰਹੀ ਪੂੰਆਂਧਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਤਾਂ

ਕਵਿਤਾ ਹੀ ਲਿਖਾਂਗਾ
ਕਵਿਤਾ ਹੀ ਲਿਖਾਂਗਾ।

•

ਨਵਾਂ ਸਾਲ/ਨਵੀਂ ਘਾਲਣਾ

ਯਸੂ ਦੀ ਕਰਿਸਮਿਸ ਮਗਰੋਂ
ਨਾਨਕ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਮਗਰੋਂ
ਚੜ੍ਹਿਆ ਨਵਾਂ ਸਾਲ।
ਕਈ ਥਾਈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਪੁੰਧ
ਕਈ ਥਾਈਂ ਚਾਨਣ ਹੋਇਆ
ਬਹੁਤੀ ਥਾਈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਘੁੱਪ ਹਨ੍ਹੇਰਾ
ਬਹੁਤੀ ਪਾਸੀਂ ਝਗੜਾ ਝੇੜਾ
ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਧਾੜਵੀ ਕੁੱਤੇ ਫਿਰਦੇ
ਗਰਭੀਆਂ ਹਰਨੀਆਂ ਦੀਆਂ
ਜੀਭਾਂ ਨਿੱਕਲੀਆਂ
ਲਗੜ ਪਏ ਮਗਰ ਘੁੱਗੀਆਂ
ਵਡੇ ਸ਼ਹਿਰੀਂ, ਰਾਜਧਾਨੀਆਂ ਵਿਚ
ਸ਼ਕਲਾਂ, ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆ ਦੀਆਂ
ਸਟੇਜਾਂ ਲੱਗੀਆਂ
ਦਰੋਪਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੰਗੀਆਂ
ਨਵੀਂ ਮੰਡੀ ਵਿਚ
ਪਾਰਵਤੀਆਂ ਸਸਤੀਆਂ ਵਿਕਦੀਆਂ
ਜਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਭੋਲੀਆਂ।
ਓਧਰ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਅਹਿਸਾਸ ਉੱਠੇ
ਖਾਤਰ ਵਾਟਾਂ ਲੰਮੀਆਂ
ਅਰਪਣ ਦੀ ਜੋਤ ਜਲੇ
ਵਿਚ ਜੁਆਨ ਜੁੱਸਿਆਂ
ਵੀਰਤਾ ਦੀ ਪਾਣ ਚੜ੍ਹੇ

ਵਿਚ ਲਾਲੋਆਂ ਦੀਆਂ ਭੱਠੀਆਂ।
ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ
ਉਡੀਕਣ ਸਹੇਲੀਆਂ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਇਸ਼ਕ ਦੀਆਂ ਪੀਘਾਂ ਝੂਟਣੀਆਂ
ਚੜ੍ਹਾਊਆਂ ਨਾਲ
ਔਖੀਆਂ ਘਾਟੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨੀਆਂ।
ਉਪਜਾਊ ਕਿਰਤ ਸੰਗ
ਹੀਰ-ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਟੁੱਕ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚੇ
ਨਵੇਂ ਖੇੜਿਆਂ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਮਿੱਥੇ
ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਗੱਭਰੂ ਪ੍ਰਾੜੇ
ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ 'ਤੇ ਬਾਹਮਣਾਂ ਦੀ
'ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ' ਮਾਲਕੀ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦੇ
'ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ' ਦੀ ਖੁੰਭ ਠੱਪਦੇ।
ਚੋਬਰ ਹੀਆਂ ਤੁੱਛ ਜਿੰਦੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਗ ਪਿਆ ਲਾਵੇ
ਹੀਣਤਾ ਨੂੰ ਟੁੰਬ ਜਗਾਵੇ
ਬੱਕੀ ਛੇੜ ਵਿਗਿਆਨ ਭੀੜਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ
ਵਰਤਮਾਨ ਨਾਲੋਂ 'ਭੂਤ ਚੰਗੇ' ਦਾ ਸਿਰ ਖੱਪੇ
ਖਾਲੀ ਥਿਉਰੀ ਦਾ ਪੰਡਿਤ
ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਵਿੱਸ ਘੋਲੇ
ਬੁਧੀਮਾਨ ਦੀ ਜਾਤ ਦਾ ਕੜ ਪਾਟੇ।
ਸਮਾਜ ਦੇ ਖੋਜੀ
ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਖੇਤੀ ਪੁੱਜੇ
ਰੋਜ਼ ਨਵੀਂ ਖੋਜ
ਭੋਂ ਦੀ ਛਾਤੀ 'ਚੋਂ ਉੱਗੇ
ਜਿਹੜੀ ਕੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਨਿੱਸਰੇ
ਤਪਾੜਾਂ 'ਚ ਪੱਕੇ।
ਅਧੀਨਤਾ ਦਾ ਹਨ੍ਹੇਰ ਮੋਇਆ
ਨਵੀਨਤਾ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੋਇਆ

ਆਤਮ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੀ ਸਵੇਰ ਜਾਰੇ
ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਨਵੀਂ ਘਾਲ
ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਨਵੀਂ ਨੁਹਾਰ।

ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਕਾਇਆ ਪਏ
ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ
ਇਹ ਭਾਵੇਂ ਉਂਗਲਾ ਭੰਨ ਕੇ ਕਰੀਏ
ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਲਿਖ ਲਿਖਾ ਕੇ।
ਇਹ ਅਰਬਾਂ ਖਰਬਾਂ ਦੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਨੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਬਾਂ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀਆਂ ਨੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ
ਤੇ ਤਕਸੀਮਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ
ਸਵਾਲ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਨੇ।
ਕਰੋੜਾਂ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ 'ਚੋਂ
ਕਿੰਨੇ ਹੱਥ ਕੱਟੇ ਨੇ?
ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਪੈਰ ਭਾਰੀ ਨੇ?
ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਫਿਰਨ ਦਾ
ਪੱਗਾਂ ਦੇ ਲੱਥਣ ਦਾ
ਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਦੇ ਵੱਢਣ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਏ।
ਭੁੱਖੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦਾ
ਭਰਗਲਿਆਂ ਮੂੰਹਾਂ ਦਾ
ਵੱਡੇ ਵਿੱਡਾਂ ਦੀ ਮੁਟਾਈ ਦਾ
ਨਰਮ ਪਿੰਜਣੀਆਂ ਦੀ
ਗੋਲਾਈ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਏ।
ਬੋਹੜੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ
ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਰਕਮ ਹੱਲ ਕਰਕੇ
ਐਵੇਂ ਕੱਛਾਂ ਕਿਉਂ ਮਾਰੀਏ?
ਐਵੇਂ ਕੱਚੇ ਚਿੱਠੇ ਕਿਉਂ ਛਾਪੀਏ?
ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਧੁੜਕੂ ਦਾ ਕਢਣਾ

ਥੱਕ ਹੰਭ ਕੇ ਬੈਠਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੱਭਣਾ
ਇਹ ਕੰਮਾਂ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਕੰਮ ਏਂ।
ਰਾਹਾਂ 'ਚ ਬਹੁਤ ਸੂਲਾਂ ਭੱਖੜੇ ਨੇ
ਜੋ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰਦਿਆਂ ਚੁਭਦੇ ਨੇ
ਇਹ ਤਾਂ ਕੰਡਿਆਂ ਦਾ ਚੁਗਣਾ
ਦੂਜਾ ਸਿਧੇ ਰਾਹ ਤੁਰੇ ਜਾਣਾ
ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਈ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਕੰਮ ਨੇ।
ਸਾਡੇ 'ਚ ਬਹੁਤੇ ਐਸੇ ਵੀ ਨੇ
ਜੋ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ
ਹੁਜਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਝੋਭਲਦੇ ਨੇ
ਤੇ ਬਨੌਟੀ ਭੁੱਬਾਂ ਵੀ ਮਾਰਦੇ ਨੇ।
ਅੱਖੀਆਂ 'ਚ ਪੈਂਦੀ ਰੜਕ
ਤੇ ਸਿਰਾਂ 'ਚ ਪਈਆਂ ਲੀਖਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕਹਿਣਾ
ਅਜੇ ਤਾਂ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕੀਆਂ ਗੱਠੜੀਆਂ 'ਚ
ਬਹੁਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੰਡੱਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਨੇ।
ਸਾਡੇ 'ਚ ਕਈ ਲੰਬੜ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ
ਜੋ ਸਾਥੋਂ ਹੀ
ਧਰਿਆ ਧਰਾਇਆ ਪੁੱਛਦੇ ਨੇ
ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਜਾਂ ਦਸਦੇ ਨੇ
ਥਾਣੇ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜਾ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਅੱਖਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ
ਐਵੇਂ ਫੋਕੇ ਲਾਰਿਆਂ 'ਚ ਕਿਉਂ ਆਈਏ?
ਐਵੇਂ ਖਾਹ-ਮਖਾਹ ਗੁਮਰਾਹ ਕਿਉਂ ਹੋਈਏ?
'ਅੱਪੜੇ ਕਿ ਅੱਪੜੇ...ਬੱਸ ਪੁੱਜ ਗਏ...'
ਕਿਉਂ ਨਾ ਸੱਚ ਕਹੀਏ?
ਬਈ ਵਾਟਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀਆਂ ਨੇ
ਰਾਹਾਂ 'ਚ ਖੱਡੇ ਵੀ ਨੇ
ਤੇ ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਵਰਮੀਆਂ ਵੀ
ਪਰ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਰਖ ਕੇ

ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਹਿੰਮਤਾਂ ਪਾ ਕੇ
ਦਿਲਾਂ 'ਚ ਦੇਸ਼-ਪਿਆਰ 'ਤੇ ਲੋਕ-ਹਿਤ ਲੈ ਕੇ
ਪੜਾਈਂ ਪੜਾਈਂ ਪੁੱਜ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਈਦਾ ਏ
ਪੁੱਜਣ 'ਤੇ ਮੰਜ਼ਲ ਹੋਰ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਏ
ਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹੀ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

•

ਪੈਰ

ਹੁਣ
ਅੱਗੇ ਤੋਂ
ਸਾਡੇ
ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ
ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮਤਲਬ
ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ
ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਭਾਵ
ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ
ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ
ਧਰਨ ਤੋਂ
ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਪੈ ਕੇ
ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਬਣਨ ਤੋਂ
ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧੂੜਾਂ
ਮੱਥਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਉਣ ਤੋਂ
ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਗੇ
ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਗੇ.....

ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਖਬਰਾਂ

ਏਧਰ

ਡੱਬੂ ਕੁੱਤੇ ਭੌਂਕਦੇ
ਕੱਟਰੂ ਵੱਛਰੂ ਹੌਂਕਦੇ
ਅਰਸ਼ੀ ਘੋੜੇ ਹਿਣਕਦੇ
ਉਣੇ ਭਾਂਡੇ ਛਲਕਦੇ
ਉਠ ਬਤਾਰੂ ਅੜਾਂਦੇ ਨੇ
ਘੋਗੜ ਕਾਂ ਕੁਰਲਾਂਦੇ ਨੇ

ਓਧਰ

ਕਈ ਭਰੇ ਢਿੱਡਾਂ ਨੂੰ ਤੁੰਨ ਰਹੇ
ਕਈ ਖਾਲੀ ਪੀੜਾਂ ਭੁੰਨ ਰਹੇ.....
ਇਕ ਬੰਨੇ
ਕਾਟੋ ਫੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਖੁਲਦੀ
ਸਪਣੀ ਫਿਰੇ ਮੇਲਦੀ.....
ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ
ਨਫੇ ਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਚੋਰ ਭਲਾਈ
ਵਣਜ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ਮਗਜ਼ ਖਪਾਈ.....

ਉਂਜ ਚਾਰੀਂ ਕੁੰਟੀਂ
ਵਾਵਰੋਲੇ ਉਠ ਰਹੇ ਨੇ
ਝੱਖੜ ਝੋਲੇ ਝੁੱਲ ਰਹੇ ਨੇ
ਸਰਵਹਾਰੇ ਜਾਗ ਰਹੇ ਨੇ
ਸੰਦ- ਸੰਦੇੜ ਸਾਂਭ ਰਹੇ ਨੇ
ਇੱਕਨਾਂ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ
ਬੱਸ ਉੱਠਣ ਦੀ ਹੀ ਕਸਰ ਹੈ.....।

•

ਕਿਹੜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ?

ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ
ਕਿਹੜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਜਨਾਬ?
ਗੋਹਾ ਕੂੜਾ ਕਰਨ ਦੀ!
ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ—
ਜੂਠੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਣ ਦੀ!
ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ—
ਬੁੱਤੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ!
ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀਆਂ—
ਸ਼ਾਨੀਆਂ ਭਰਨ ਦੀ!
ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀਆਂ—
ਪੰਜੀ ਸਾਲੀਂ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦੀ!
ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ—
ਕੁੱਤਿਆਂ ਬਿੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਲੱਤਾਂ ਪੜਵਾਉਣ ਦੀ!
ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਡੱਬੂ—
ਜੀਪਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦਰੜੇ ਜਾਣ ਦੀ!
ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀਆਂ—
ਛਾਤੀਆਂ 'ਚ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾਣ ਦੀ!
ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਥੋਂ—
ਤੁਹਾਡੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤਾਂ
ਨਿਰਾ ਛਲਾਵਾ ਹੈ ਜਨਾਬ!
ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਤਾਂ
ਤੁਹਾਡਾ ਉੱਤਿਆ ਹੋਇਆ ਆਵਾ ਹੈ ਜਨਾਬ!
ਅਜੇ ਤਾਂ ਸਰਵਹਾਰੇ ਨੇ
ਹਿੱਕ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ
ਪਾਰਾਵਾਰ ਪਾ ਕੇ
ਨਵੀਂ ਨਵੇਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲੈਣੀ ਐਂ
ਢੇਰ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ
ਗਹਿ ਨਾਲ ਗਹਿ ਬਹਿਣੀ ਐਂ.....

•

ਮੰਦੇ ਕੰਮੀਂ.....

ਏਸ ਚੜ੍ਹਦੀ ਲਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ
ਏਸ ਬਣਦੀ ਢਹਿੰਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ
ਕਈ ਨਿੱਜ-ਹੋਏ ਖਚਰੇ 'ਕਾਮ-ਰੇੜੀਏ'
ਮਹਿਜ਼ ਕੁਰਸੀਆਂ ਦੇ ਹਿਰਸੀ
ਕਈ ਠਰਕੀ ਮਜ਼ਹਬੀ ਦਾਦੇ
ਅਵਾਮ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਮਾਧੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ
ਜਾਤੀ-ਪਾਤੀ
ਫਿਰਕਾ-ਪ੍ਰਸਤੀ
ਕੱਟੜ ਤੁਅਸਬੀ
ਕਪਟੀ ਨਸਲਵਾਦੀਏ
ਨਖੱਟੂ ਦਾਦੂ ਪੰਥੀਏ
ਬੁਰਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚੋਲੇ ਬਣਾ ਕੇ
ਲਾਈ-ਲੱਗਾਂ ਨੂੰ ਸਰਵਾਲੇ ਸਜਾ ਕੇ
ਲਾਲ-ਪੀਲੇ-ਮੂੰਗੀਏ ਪਟਕੇ ਫੜ ਕੇ
ਜਮਦੂਤਾਂ ਦੀ 'ਜਮਹੂਰੀ' ਘੋੜੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ
ਔਂਤ ਨਿਖੱਤੇ ਚੋਣ-ਵਿਆਹ- ਕਾਰਜ ਵਿਚ
'ਦੁਹਾਜਣ-ਮਾਇਆ' ਨਾਲ ਲੈਂਦੇ ਫੇਰੇ
'ਦਾਰੀ' ਦੀ ਸੇਜ ਦੁਆਲੇ ਕਢਣ ਗੇੜੇ.....
ਇਹ ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਬਿਉਪਾਰੀ
ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ
ਆੜ੍ਹਤ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਪਾ ਕੇ
ਬੇਹੀਆਂ ਤਰਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਸੱਜਰੀਆਂ ਸਜਾ ਕੇ
ਉੱਪਰ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਦਾ ਤੇਲੀਆ ਪਾਣੀ ਤਿਰਕਾ ਕੇ
ਮਾਲ ਸਵੱਲਾ ਵੇਚਦੇ.....

ਭਲਾ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ
ਆਖਰ ਇਹ ਕੁਝ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ
ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ

ਲੁੱਚ-ਪੁਣੇ ਦਾ ਰੇੜਕਾ ਕਿੰਨਾਂ ਕੁ ਚਿਰ ਪਾਈ ਜਾਣਗੇ?
ਆਪਣੇ ਸੁੱਜਿਆਂ ਬੁਥਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਸਕ- ਮੀਣੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ
ਕਿੰਨਾਂ ਕੁ ਚਿਰ ਲੁਕਾਈ ਜਾਣਗੇ?
ਆਖਰ ਨੂੰ
ਪਾਰਖੂ ਰਲ ਕੇ
ਸੰਨ੍ਹੀਆਂ ਫੜ ਕੇ
ਲੱਗੇ ਪਾਜ ਖੋਲ ਦੇਣਗੇ
ਏਕਤਾ ਦੇ ਲੈ ਕੇ ਖੁੰਡੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਜਰਾਂ ਦੇ
ਸਾਜ-ਬਾਜ ਤੋੜ ਦੇਣਗੇ।
ਇਹ ਭੂਤ-ਕਾਲੀ
ਆਪਣੀ ਕਮੌਤੇ ਅਵੱਸ਼ ਮਰਨਗੇ
ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭਰਿਸ਼ਟ ਦੇਹਾਂ 'ਚ
ਗੰਦੇ ਕੀੜੇ ਸੁਰਲ ਸੁਰਲ ਕਰਨਗੇ.....

ਮੇਲਿਆਂ ਮਸ਼ਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਕੜਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਉੱਤੇ
ਛਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਕਰਨਗੇ.....

ਤਾਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵੱਡ-ਵਡੇਰੇ ਰਹਿਬਰਾਂ ਨੇ
ਅਮਲ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਚਿਤਰ ਖਿੱਚੇ,
“ਮੰਦੇ ਕੰਮੀਂ ਨਾਨਕਾ ਜਦ ਕਦ ਮੰਦਾ ਹੋਏ”
ਗੰਦ ਮੰਦ ਦੇ ਪਾਪੀ ਜੀਅ
ਅੱਜ ਵੀ ਮੋਏ ਕਲ੍ਹ ਵੀ ਮੋਏ.....

•

ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ

ਅਸੀਂ ਤਾਂ
ਵੇਖ ਵੇਖ ਥੱਕ ਗਏ ਆਂ
ਸਵਾਰਥੀ ਅਵੱਸਥਾ ਵਿੱਚ
ਅਖੌਤੀ ਸਾਂਝੀ ਮੁਹਿੰਮ ਰਾਸ ਨੀ ਆਈ ਸਾਨੂੰ
ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢਿੱਡਾਂ 'ਚ ਵੜਕੇ
ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਵੀ ਵੇਖ ਲਈਆਂ ਨੇ
ਇਹ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਪੀਰ
ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ
ਸਗੋਂ ਆਪੋ ਵਿੱਚੀਂ ਰਲ ਕੇ
ਸਾਨੂੰ ਗਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕੁੜਿੱਕੀ 'ਚ ਫਸਾ ਕੇ
ਸਾਡੇ ਈ ਸੀਰਮੇ ਪੀਂਦੇ ਨੇ..... ਸਾਡੇ ਈ ਸੀਰਮੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਿਸਾਬੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੇ
ਦੂਏ ਦੇ ਖੱਬੇ ਚੌਕਾ
ਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿਫਰ ਬਹੁਤ ਵੇਰਾਂ ਲਾਈ ਏ
ਇਹ ਦੂਏ ਚੌਕੇ ਵੀ ਆਪਸੀਂ ਸਕੇ- ਸੋਦਰੇ ਨੇ
ਤੈਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਪਛਾਣਦੇ ਵੀ ਨੀਂ.....

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੜੇ-ਨੁਕਤੇ ਤਾਂ
ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਨਿਰੀਆਂ ਮਸ਼ਕਰੀਆਂ
ਗੱਦੀ ਤਾਂ ਵੇਰੂ ਕੇ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਬਣ ਬੈਠੀ
ਵੱਡੀ ਅੰਜੀਲ 'ਚੋਂ ਵੀ ਅਕਾਸ਼ੀ ਇਨਸਾਫ ਦੇ ਵਰਕੇ ਪਾਟ ਗਏ
ਪਟਰਾਣੀ ਦਾ ਚੰਚਲ ਪੋਤਰਾ
ਸ਼ਿਲੇ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗ ਪੈਣੈਂ
ਉਹਦੇ ਚਾਚੇ ਤਾਏ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਦੀ ਤੜਾਗੀ ਪੁਆ ਕੇ

ਜੱਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਾ ਕੇ
ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਮਟੀ ਬਣਾ ਕੇ
ਹੋਰਨਾਂ ਸਮਾਧਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਮੱਥੇ ਟਕੋਣ ਵਾਲੇ ਨੇ
ਬੱਸ ਥੋੜੇ ਈ ਚਿਰ 'ਚ ਸਮਝੋ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਣਾ ਏ।
ਹੁਣ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ ਬੁਝਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਾਹੜੀਆਂ
ਪੱਗਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਈਂ ਲੱਥ ਗਈਆਂ ਨੇ
ਸੌਂਕਣਾਂ ਦੇ ਜੁਆਕਾਂ 'ਤੇ ਐਨੀ ਕਰੜਾਈ ਏ
ਕਿ ਗਲੀਆਂ 'ਚ ਖੇਡਣ ਦੀ ਵੀ ਮਨ੍ਹਾਈ ਏ
ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਔਲੋ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਤਾੜ ਤਾੜ ਪੌਲੇ ਵੱਜਦੇ ਨੇ
ਏਥੋਂ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਦਲ ਜਾਣਾ
ਅਜੇ ਤਾਂ ਉਤਲੇ ਦੇ ਈ ਹੱਥ 'ਚ ਏ
ਸੰਤਾਂ-ਸਾਧਾਂ-ਸ਼ੇਖਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਜੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ
ਵਾਪਰ ਰਹੇ ਫਰਕ ਵਿਤਕਰੇ ਤਾਂ ਰੱਬੀ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ..... ਰੱਬੀ

ਇਥੋਂ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਤਾਂ
ਅਜੇ ਕਿਸਮ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਈਂ ਨੇ
ਸੰਗਤਾਂ ਪਈਆਂ ਭਰਮ ਭਲੇਖਿਆ ਵਿੱਚ
ਪੀੜਾਂ ਦੇ ਪਰਾਗੇ ਭੁੰਨ ਰਹੀਆਂ ਨੇ
ਸੱਚੇ ਹੱਕੀ ਲੋਕ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਸੰਗਠਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਅਜੇ
ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਜ ਮੱਕੀ ਦੀਆਂ ਖਿੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਈ.....
ਪਿਛਾਖੜ ਦੇ ਢਿੰਡਾਂ ਚ ਆਰੇ ਲੰਘਾਣ ਵਾਲੇ
ਬਹੁਤ ਗੋਰੀਏ ਪਾਸ਼ੇ ਨੇ ਏਥੇ
ਅਜੇ ਤਾਂ ਅੜੀਆਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਡਰਾਮੇ ਈਂ ਨੇ..... ਡਰਾਮੇਂ

ਸਗੋਂ ਢੁੱਚਰੀ ਟੋਲੇ ਟਿੱਚਰਾਂ 'ਚ ਸਮਾਂ ਲੰਘਾਂਦੇ ਨੇ
ਅੱਜ ਕੱਲ ਥਾਂ ਥਾਂ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਹਿਫਾਜ਼ਤੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਨੇ
ਅੰਧਘੋਰ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ
ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਫੇਰ ਮਲੂਾਰ ਰਾਗ ਗਾ ਰਹੀ ਐ

ਕਿੱਥੇ ਭੌਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇਰੀਆਂ!
ਤੂੰ ਕੀ ਜਾਣੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ?
ਪੈਲੀਆਂ 'ਚੋਂ ਬਰੂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ
ਖੇਤ ਦੀਆਂ ਵੱਟਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਨਿੱਕਲਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ
ਅੱਛਾ ਬਾਕੀ ਫੇਰ ਸਈ
ਸਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਆਖੀਂ ਸਲਾਮ.....।

ਪਰਿਵਰਤਨ

ਅੰਧ ਘੋਰ ਅਕਾਸ਼ੋਂ
ਬੋਦੀ ਵਾਲਾ ਤਾਰਾ ਟੁੱਟਿਆ
ਦੁਬਿਧਾ ਦੀ ਅੱਡੀ ਝੋਲੀ 'ਚ ਆ ਡਿੱਗਿਆ
ਅਭਿਮਾਨੀ ਕਾਲਖ ਨੇ
ਗਰਭਵਤੀ ਚਾਨਣੀ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਬੁੱਕਿਆ
ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਰੂਹ ਦਾ ਨੰਗਾ ਪਿੰਡਾ
ਕਰੂਪ ਹੋਇਆ
ਚੰਦਰਮਾਂ ਦਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕਿਆ
ਹਿਯਾ ਹੀਣਤਾ ਦੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ ਤੇਲੀਆਂ ਆਉਣ 'ਤੇ
ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਕੱਚਾ ਹੋਇਆ
ਮੱਸਿਆ ਦੀ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਜਾ ਮੂੰਹ ਲਕੋਇਆ
ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਦੀ
ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਵਹਿੰਦੀ ਦੇਖ ਕੇ
ਸੂਰਜ ਦੇਵ ਵੀ ਧਾਹੀਂ ਰੋਇਆ
ਹਰਖ ਸੋਗ ਦੀ
ਤਪਦੀ ਚਿੱਟੀ ਧੁੱਪ ਦੇ ਨੈਣਾਂ 'ਚੋਂ
ਹਿਰਸੀ ਵਰਖਾ ਦਾ ਹੰਝੂ ਚੋਇਆ।

ਇਹ ਮੂਤ ਪਲੀਤੀ, ਨਿਰਗੁਣ ਪੋਣਾਂ
ਗਿਆਨ ਦੇ ਖੁਰੇ 'ਚ ਲਜਾ ਕੇ
ਈਮਾਨ ਦਾ ਸਾਬਣ ਲਾ ਕੇ
ਹੱਕ ਦੀ ਥਾਪੀ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ
ਧਿਆਨ ਦੇ ਕਾਸਟਕ ਸੋਡੇ ਦੁਆਰਾ
ਹਉਮੋਂ ਦੀ ਤੁੰਦ-ਮੈਲ ਉੱਗਲੀ
ਗਿਆਨ ਦੇ ਕੁੰਡ 'ਚ ਹੁੰਘਾਲਿਆ

ਸੱਚ ਦੇ ਟੰਗਣੇ ਟੰਗਿਆ
ਤਾਂ ਲੋਭੀ- ਸੰਘ ਸੁੱਕਾ
ਹੰਕਾਰੀ-ਸਾਹ ਮੁੱਕਾ
ਕੂੜ ਜਿਉਂਦਾ ਮੋਇਆ
ਤੇ ਸਤਿ ਦਾ ਵਾਰਾ ਪਹਿਰਾ ਹੋਇਆ।

ਅਖੌਤੀ ਵੋਟ- ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਂ

ਕੁਪੱਤੀਆਂ ਲਿਮਟਿਡ ਕੰਪਨੀਆਂ
ਗੁੰਡਿਆਂ ਕੁਲਪਤ ਸੂਦ ਖੋਰਾਂ
ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿੰਨ੍ਹੀਂ
ਆਜਜ਼ੀ ਨੇ ਸਬਰ ਦੀ ਪੀੜ ਰਿੰਨ੍ਹੀਂ।

ਕਾਲੇ ਪਾਣੀਆਂ 'ਚ ਤੇਲ ਤਰਿਆ
ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੀ ਖਿਚੜੀ 'ਚ ਘਿਉ ਰਲਿਆ।

ਹੱਕੀਆਂ ਹੱਕਸੁਢੇ ਕੀਤੇ
ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਸਿੱਧੇ ਜੱਜ ਕੀਤੇ।
ਮਾਰੂਸੀਆਂ ਨੇ
ਝੂਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇ ਲਾਗ ਲੀਤੇ।

ਰਾਤੀਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਕਾਣੀ ਘੋੜੀ ਸੂਈ
ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਅੱਜ ਗਧੀ ਤੂਈ।

ਮਲਾਜ਼ੇਦਾਰਾਂ ਨਵੇਂ ਕਬਜ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਜਸ਼ਨ ਕੀਤੇ
ਨਵੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਚੋਂ ਪਰਾਣੇ ਜਾਮ ਪੀਤੇ।

ਇਹ ਨਖੁੱਟੀਆਂ ਤਕਦੀਰਾਂ
ਕਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ
ਪਿਛਲੇ ਯੁਗ ਦੇ ਸੰਜੋਗ
ਦੇਣ ਲੈਣ ਦੇ ਸਰਬੰਧ
ਗੁਰਬਤ ਦਾ ਬੋਝ
ਦਾਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ

ਰੈਰਤ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ
ਲੰਮੀਆਂ ਵਾਟਾਂ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਸੂਲਾਂ
ਇਹ ਤਕਦੀਰਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿੱਤਰੋ!
ਇਹ ਤਾਂ
ਘੜੀਆਂ ਘੜਾਈਆਂ ਤਦਬੀਰਾਂ ਨੇ।

ਅਜੇ ਤਾਂ
ਪੱਕੇ ਪੁਲਾਂ 'ਤੇ ਲੜਾਈਆਂ ਹੋਣੀਆਂ
ਮਹਿਲੀਂ ਅੱਗਾਂ ਲੱਗਣੀਆਂ
ਭਵਨੀ ਪੀੜਾਂ ਉੱਠਣੀਆਂ
ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਕਾਠਿਆਂ
ਪੈਰਾਂ ਦਿਆਂ ਛੁਹਲਿਆਂ
ਸੱਪਾਂ ਨੂੰਹਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਭੱਜਣਾ
ਸੱਤਿਆਨਾਸੀ ਬੂਟੀਆਂ ਤੇ ਅਮਰ ਵੇਲਾਂ ਨੂੰ
ਭੱਜ ਭੱਜ ਮਾਰਨਾ
ਸੁਕਾ ਸੁਕਾ ਝਾੜਨਾ
ਝਾੜ ਝਾੜ ਮਾਰਨਾ।
ਅਜੇ ਹੋਰ
ਕਈ ਗਰਭ ਡਿੱਗਣਗੇ
ਡਿੱਗ ਡਿੱਗ ਠਹਿਰਨਗੇ
ਠਹਿਰ ਠਹਿਰ ਜੰਮਣਗੇ
ਨ੍ਹੇਰੂਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕੱਪਣਗੇ।

ਅਜੇ ਤਾਂ
ਵੱਡੇ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਹੋਣੇ ਐਂ
ਨਹੱਥਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ
ਮਨਾਖਿਆਂ ਨੂੰ ਦੀਦ
ਗੂੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਬੋਲ

ਤੇ ਬੋਲੇ ਸੁਣਨ ਲਾਉਣੇ ਐਂ।
ਫੇਰ ਕਿਤੇ ਬਹਾਰਾਂ ਔਣਗੀਆਂ
ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਕਿਲਕਲੀਆਂ ਪੌਣਗੀਆਂ
ਵੱਡ-ਵੱਡੇਰੇ ਨਿੱਕਿਆਂ ਨਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ
ਹੱਡ-ਬੀਤੀਆਂ ਸੁਣਾਉਣਗੇ
ਭੁੱਲਿਆਂ ਵਿੱਸਰਿਆਂ ਦੀਆਂ
ਲੋਕ ਬਾਤਾ ਪਾਉਣਗੇ।

ਕੁਝ ਮੋਰਚਿਆਂ 'ਤੇ
ਕੁਝ ਪਿੱਛੇ ਡਟਣਗੇ
ਮੁੜਦੀ ਬਲਾਅ ਦੀ ਵਿੜਕ ਰੱਖਣਗੇ
ਕਿਤੇ ਚੁੜੇਲ ਜਾਂਦੀ ਦੁਪਹਿਰਾ ਨਾ ਕੱਟ ਜਾਵੇ
ਲਹੂ ਮੁੜਕੇ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ
ਸਾਂਝ ਦਾ ਅੱਡਾ ਨਾ ਪੁੱਟ ਜਾਵੇ.....

•

ਜ਼ਰਾ ਨੇੜਿਉਂ ਹੋ ਕੇ

ਉਚਾਣਾਂ ਨਿਮਾਣਾਂ 'ਚੋਂ ਦੀ—ਲੰਘਦਿਆਂ
ਟੋਇਆਂ ਟਿੱਬਿਆਂ ਤੋਂ ਦੀ — ਹੁੰਦਿਆਂ
ਧੁੱਦਲਾਂ ਦੀਆਂ ਧੂੜਾਂ ਨੇ ਨਾਸਾਂ ਮੁੰਦੀਆਂ
ਮੂੰਹ ਥਾਣੀਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ਪਰਤੀਤ ਫਰਕ ਮੁਸ਼ਕ ਤੇ ਖੁਸ਼ਬੋ ਦਾ
ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਏਹੀ ਕਿਆਸਿਆ
ਕਿ ਉੱਲੀ ਉਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਜੋ ਸਾਡੀ ਸੁੱਕੀ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਲੱਗਦੀ ਹੈ
ਜਾਂ ਖੂਹਾਂ ਦੁਆਲੇ ਹਰੀ ਹਰੀ ਜਿਲਬ
ਜੀਹਦੇ ਤੋਂ ਪੈਰ ਤਿਲੁਕਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਰੋਂ ਭਾਸਦਾ ਰਿਹਾ
ਬੱਕਰੀਆਂ ਆਪਣਿਆਂ ਮੇਮਣਿਆਂ ਨੂੰ
ਦੁੱਧ ਚੁੰਘੌਣ ਲਈ ਮਿਆਂਕਦੀਆਂ ਨੇ
ਜਾਂ ਨੇੜਿਉਂ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਿਆ
ਤਾਂ ਸਦਨੇ ਕਸਾਈ ਨੇ
ਧੌਣਾਂ ਤੇ ਛੁਰੀਆਂ ਧਰੀਆਂ ਨੇ।

ਰਾਤੀਂ ਕੁਪਿੱਤੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਮਹਿਫ਼ਲ ਜੰਮੀ
ਸਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੰਗੇ ਹੋਏ
ਸਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁੱਜੇ ਹੋਏ
ਸੁੱਜੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਸਿੰਛ ਉੱਗੇ ਹੋਏ
ਢੁੱਚਰੀਆਂ ਕੋਲ ਨਸ਼ੇ
ਨਸ਼ਿਆਂ 'ਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ।

ਲਗਦੇ ਰਹੇ ਅੱਜ ਤੀਕਣ ਜਤੀ ਸਤੀ ਜੋਗੀ
ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿੱਕਲੇ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਭੋਗੀ

ਪਰਸੋਂ ਕੁਝ ਧੌਲੇ ਝਾਟੇ ਵਾਲੀਆਂ ਟੱਕਰੀਆਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਰੋਈਆਂ ਫੇਰ ਹੱਸੀਆਂ
ਪੜਤਾਲਣ 'ਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਗੱਲ ਨਿਕਲੀ
ਇਹ ਸੰਪਤੀਵਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਰਖੇਲਾਂ
ਜੁਆਨੀ 'ਚ ਚਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਅੰਗੂਰੀਆਂ
ਹੁਣ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰੇ ਨੌਂ ਸੌ ਚੂਹੇ ਖਾ ਕੇ
ਗੜਵੀਆਂ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਧਰ ਕੇ
ਅਠੋਤਰੀ ਮਾਲਾ ਫੜ ਕੇ
ਮੱਕੇ ਚੱਲੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਮੂਸੀਆਂ
ਰਾਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਮੱਤਦਾਨ ਪੱਤਦਾਨ ਮੰਗਦੀਆਂ।

ਯਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪਹਿਲੀਆਂ 'ਚ
ਸਮਾਂ ਫਾਲਤੂ ਸਮਝ ਕੇ
ਖੁੰਢ ਚਰਚਾ ਖੂਬ ਕੀਤੀ
ਬਥੇਰੇ ਕੌਲੇ ਕੱਛੇ
ਥਾਂ ਥਾਂ ਦੇ ਪੱਥਰ ਚੱਟੇ
ਨਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵਰਮੀਆਂ 'ਤੇ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਲੱਸੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ।

ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਦੇ ਲੰਘਾਉਆ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ
ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਪਛਾਣਦਿਆਂ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕੋਚ ਨਾਲ ਵਰਤਣ
ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ 'ਚ ਟੁੱਭੀ ਲਾਣ ਦੀ
ਲੰਮੇਂ ਸਾਹ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੀ
ਟੀਰਿਆਂ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰੀਂ ਵੜ ਕੇ ਕਰੋਲਾ ਦੇਣ ਦੀ
ਬਦਨੀਤਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ
ਸਮਾਜੀ ਗੰਦੇ ਕੀੜਿਆਂ 'ਤੇ
ਕੀੜੇ ਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ ਛਿੜਕਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ
ਆਂਢੀ-ਗੁਆਂਢੀ ਅੱਗੇ ਵਧੂਆਂ ਨਾਲ
ਕਰਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਵਾਟਾਂ ਖ਼ਾਤਰ
ਲਗਾਤਾਰ ਬਾਦਸਤੂਰ ਮਿਲਦੇ ਗਿਲਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ।

●

ਇੰਜ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ

ਮੈਂ ਤਾਂ
ਓਦੋਂ ਈ ਉੱਤਰਨ ਸਮੇਂ ਦੇਖ ਲਿਆ ਸੀ
ਕਈ ਜਵਾਨੀਆਂ
ਆਪਣੀਆਂ ਉਮਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨਿੱਕੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ
ਢਾਬਿਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਗੰਦਿਆਂ ਪੀਪਿਆਂ ਚੋਂ
ਕੁਝ ਖਾਣ ਲਈ ਭੋਰੇ ਲਭਦੀਆਂ
ਉਦਾਲੇ ਅਵਾਰਾ ਕੁੱਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥੋਂ ਕੁਝ ਭੋਰਿਆਂ ਲਈ ਪੂਛਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸੀ।

ਰਾਜਧਾਨੀ ਤੋਂ ਘਰ ਦੇ ਲੰਮੇ ਸਫ਼ਰ ਤੱਕ
ਬਾਰ-ਬਾਰ ਹੀ ਉੱਡਦੀ ਸੀ
ਸਵਾਏ ਗਿਣਤੀ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਦੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਤੇਜ਼ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅੱਖਾਂ ਚੁੰਧਿਆਂਦੀ ਸੀ।

ਬੇਵਸਾਹੀ ਤੇ ਖੁੜਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਚੀਹੜੇ ਕੀਤੇ
ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਥਾਂ ਦੇ ਤਖ਼ਤਪੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਫੱਟੇ ਟੁੱਟੇ ਫੁੱਟੇ ਗਏ
ਚੋਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਢਾਣੀਆਂ
ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਜਣਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਣਕਾਂ
ਖਿੰਡ-ਪੁੰਡ ਗਈਆਂ।

ਕੱਚੀ ਰੁੱਤੇ ਉਦਾਸ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ
'ਹੋਣੀ' ਭੂਤਰੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ
ਖੂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੌਣਾਂ ਬੋੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ
ਮਾਹਲਾਂ ਜੰਗਾਲ ਨੇ ਖਾ ਲਈਆਂ

ਵਿੱਚ ਗੰਦੀਆਂ ਲੀਰਾਂ ਤੇ ਕੱਖਕਾਨੇ ਤਰਦੇ ਸੀ।

ਗਰਭਵਤੀਆਂ ਓਵੇਂ ਹੀ
ਚੁਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਕੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਲਿਉੜਾਂ 'ਚੋਂ
ਰੋੜ ਖਾਂਦੀਆਂ
ਮੇਰੇ ਪੰਦਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਦੇਸ ਪਰਤਣ ਦਾ
ਦਬਿਆ ਜਿਹਾ ਚਾਅ ਜੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ
ਘਰ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਲੁਕਵੀਂ ਜੇਈ ਨਮੋਸ਼ੀ ਸੀ।

ਬਾਪੂ ਨੇ ਘਾਹ ਦੀ ਪੰਡ ਸੁਟਦਿਆਂ
ਮੈਨੂੰ ਜੱਫੀ, 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਧਾਅ ਮਾਰੀ
ਉਹਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਲੋਹੜੇ ਦਾ ਹਿਰਖ ਸੀ
ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹਨੇ ਚਿੱਠੀ ਪਾਈ ਸੀ
ਕਿ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਖੜ੍ਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ
ਕੰਧ ਦੀ ਨਿਉਂ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਸਰਕਾਈ ਸੀ
ਤੇ ਵਹੀਣ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ....

ਮੇਰੇ ਵਤਨੋਂ ਮੁੜ ਔਣ 'ਤੇ
ਅੱਜ ਫੇਰ ਘਰੋਂ ਲਹੂ ਲਿੱਬੜੀ ਚਿੱਠੀ ਆਈ
ਸਾਬ ਦੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਦੀ
ਸਾਕ ਦੇ ਛੁੱਟ ਜਾਣ ਦੀ।

ਇਸ ਅੰਧ ਘੋਰ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਬਲਾ ਨੇ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ
ਇਸ ਵਿਸਫੋਟ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਮਲਾ ਨੇ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ
ਉਹਨਾਂ ਖਚਰੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਸਿਆਂ ਵਿਚ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਨੇ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ
ਇਹਨਾਂ ਕਰਾੜਾਂ ਦੇ ਸੌਂਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੁਟਾਈ ਨੇ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ।

ਅਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੰਜ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ

ਹੁਣ ਗੱਲ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਦੀ ਹੈ
ਨਵੇਂ ਸਾਥ ਲੱਭਣ ਦੀ
ਨਵੇਂ ਸਾਕ ਲੱਭਣ ਦੀ
ਨਵੇਂ ਸ਼ਰੀਕੇ ਦੀ
ਨਵੇਂ ਸਲੀਕੇ ਦੀ
ਤੇ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਦੀ.....

ਹਸਰ

ਧੰਨਾਂ ਮੰਨਾਂ ਕੇਹਰੂ ਮੇਹਰੂ ਅੰਮਾਂ ਜਾਏ
ਪਹਿਲ ਪਲੇਠੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰੇ
ਮੰਦਾ ਬੋਲੇ ਚੰਗਾ ਖਾਏ
ਆਬਣ-ਉੱਗਣ ਵੇਲੇ
ਢਲਦੀ ਉਮਰੇ ਪੰਚ ਵਿਹਾਏ
ਚੰਮ ਚਲੌਂਦੇ
ਚੰਮ ਹੰਢੌਂਦੇ
ਧੌਲੇ-ਝਾਟੇ ਆਏ.....
ਚਾਰੇ ਪਾਸੀਂ
ਅੰਗੀਂ ਸਾਕੀਂ
ਵਿਹੰਦੇ ਰਹੇ ਕੋਈ ਸਾਕ ਲਿਆਏ
ਹੁਣ ਵੀ ਆਏ
ਕੋਈ ਹੁਣ ਵੀ ਆਏ
ਹਾਰਕੇ
ਰੋਟੀ ਪਕਦੀ ਕਰਨ ਖਾਤਰ
ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਨੂੰ 'ਕਰ' ਲਿਆਏ.....
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਤਾਂ ਦੁੱਧ-ਚਿੱਟੇ
ਪਰ ਭੈੜੇ ਚੱਜ ਦੇਖ ਕੇ
ਪ੍ਰਗਤੀ ਨੂੰ ਝੋਰਾ ਵੱਢ ਵੱਢ ਖਾਏ
ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਰਹਿੰਦੀ ਜਾਏ
ਸੁੱਕਦੀ ਜਾਏ
ਪਲ ਪਲ ਸੁੱਕਦੀ ਜਾਏ
ਸਲੱਗ ਔਲਾਦ ਖੁਣੋਂ ਤਰਸਦੀ
ਪ੍ਰਗਤੀ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਗਈ
ਨਾ ਅੱਗਾ ਵਧਿਆ
ਨਾ ਪਿੱਛਾ ਛੱਡਿਆ।

•

ਕਿਆਸ ਕਰੀਂ

ਮੇਰੀ ਜਿਗਰੀ ਦੋਸਤ!
ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਲੰਮੀਆਂ ਪੈ ਚੁੱਕੀਆਂ ਤੇ ਦੱਬੀਆਂ ਹੋਈਆਂ
ਹਕੀਕਤਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਆਂ
ਕਿ ਅਕਸਰ
ਵਾਕਿਆਤ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੋੜੇ ਲਾਂਦਿਆਂ
ਤੇ ਵਕਤੀ ਝਮੇਲਿਆਂ 'ਚ
ਅਕੇਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਆਂਦਾ ਰਿਹੈ ਤੇ ਥਕੇਵਾਂ ਵੀ।

ਕਈ ਵੇਰ ਤਾਂ
ਪਲਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਮੂਹਰੇ ਆਣ ਖਲੋਤੀ ਐ
ਕੁੱਝ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਦੀ ਗੱਲ
ਭਾੜੇ ਦੇ ਟੱਟੂ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਚੁੱਭਦੀ ਐ
ਮੇਰਾ ਤੈਨੂੰ ਜਤਾਉਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਖਾਹ ਮੁਖਾਹ
ਪੈਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟਕੋਰਾਂ ਕਰਾਂ
ਜਾਂ ਤੇਰਾ ਪਰਤਿਆਵਾ ਲੈ ਕੇ ਤੇਰਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਾਂ.....
ਇਹ ਤਾਂ ਵਚਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਸ 'ਚ ਹੋਈਆਂ ਸੰਧੀਆਂ ਨੇ
ਜੋ ਪੀਡੀਆਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਨੇ।

ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਇਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਬੱਝੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ
ਕੀਤੇ ਸਮਝੋਤੇ ਕਿਸੇ ਤਿੱਖੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਕਾਰਨ
ਮਿਆਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਟੁੱਟ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।
ਕਈ ਵੇਰ
ਆਪਸੀ ਗੁੱਸਿਆਂ-ਗਿਲਿਆਂ ਦਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣਾ
ਕੁਆਰੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਭੋਲਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਗਰਭ ਦੇ ਵਾਂਗੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦੈ
ਪਰ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਕਹਿ ਕੁਹਾ ਕੇ ਸ਼ਿਕਵਿਆਂ ਦੀਆਂ

ਤਿਖੀਆਂ ਛਿਲਤਾਂ 'ਤੇ ਪਰਖ ਪੜਚੋਲ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਰੰਦਾ ਫੇਰਦੇ ਰਹਿਣਾ
ਸਾਬਣ ਲਾਕੇ ਲੀੜੇ 'ਚੋਂ ਮੈਲ ਦੇ ਕੱਢਣ ਵਾਂਗੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦੈ
ਫੇਰ ਨਾ ਯਾਰੀ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਧੁੜਕੂ
ਨਾ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ
ਨਾ ਈ ਕੱਚੇ ਗਰਭ ਡਿੱਗਣ ਦਾ ਸੰਸਾ.....
ਤਾਂ ਹੋਰ.....

ਤੂੰ ਵਤਨ ਦੇ ਭਾਈਆਂ, ਪੰਡਤਾਂ, ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਡਾਂਵਾਂ ਡੋਲਤਾ
ਅਤੇ ਕੁੰਜ ਦੇ ਬਦਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਐ
ਇਹ ਉਹੀ 'ਉੱਤਰ ਕਾਟੇ ਮੈਂ ਚੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਡਰਾਮੇ ਨੇ
ਜਿਹੜੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਗਰੀਬਦਾਸਾਂ ਨਾਲ ਖਰਾਬੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਲਬਾਸਾਂ 'ਚ
ਬਦਮਾਸ਼ੀ-ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਇਜਾਜ਼ਤਾਂ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੇ
ਤੇ ਨਿਰਨੇ ਕਾਲਜਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ 'ਚੋਂ ਬੁਰਕੀਆਂ ਦੀਆਂ
ਦਿਨ ਦਹਾੜੇ ਖੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਨੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇਦੀਨਿਆਂ ਦਾ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਭਾਈ ਮੁੱਲਾਂ ਬਣ ਖੜੋਦੈ
ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਨਮਾਜ਼ ਬਣ ਬੈਠਦੀ ਐ।

ਇਹ ਵੀ ਮੁਮਕਿਨ ਐ
ਕਿ ਮੁੱਦਤਾਂ ਦਾ ਦੜਿਆ ਬੈਠਾ ਸਹਿਮ ਉੱਠ ਖੜੋਵੇ
ਕਾਵਾਂ-ਰੌਲੀ ਹੱਕ-ਨਿਆਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬਣ ਕੇ ਇੱਕਸਾਰ ਗੂੰਜ ਪਵੇ
ਰੰਡੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਕੀਰਨੇ
ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜਹਾਦ ਦੇ ਦਲੇਰ ਗੀਤ ਬਣ ਉੱਠਣ
ਕੂੜੇ ਵਾਲੀਆਂ ਦੇ ਨੌਹਾਂ 'ਚੋਂ ਗੋਹਾ ਨਿੱਕਲ ਕੇ
ਖਾਣ-ਸੂਰਿਆਂ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਲਬਾਸਾਂ 'ਤੇ ਲਿੱਪਿਆ ਜਾਵੇ.....

ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੈ
ਕਿ ਮਾਸੂਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਦੇ ਛਾਲੇ ਫੁੱਟ ਪੈਣ

ਤੇ ਧਨਪਤਾਂ ਲਈ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਡੰਗ ਬਣ ਜਾਣ
ਪਿੰਡਾਂ-ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਸ ਝੁੱਗੀਆਂ ਨਿੱਝਕ ਹੋ ਕੇ
ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਮੂਹਰੇ ਬੋਲ ਪੈਣ।
ਕਈ ਵੇਰ ਚੁੱਪ ਜਵਾਬੀ ਹਮਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦੈ
ਤੇ ਜਵਾਬ ਸਵਾਲੀਆ-ਫਿਕਰਾਂ ਬਣ ਤੁਰਦੈ।

ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਕਹੀ ਵਿੱਸਰਿਆ ਨੀਂ
ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ!
ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੱਚੀ ਫਸਲ ਵੱਢਣ ਵਾਂਗੂ ਹੋ ਜਾਂਦੈ
ਤੇ ਦਾਤੀ ਦੇ ਫਿਰਨ ਮਗਰੋਂ ਲਹੂ ਪਾਣੀ ਸਿੰਮ ਪੈਂਦੈ।
ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਦਾ ਇੱਕਸਾਰਤਾ ਹੀ ਰਹੇ
ਕਈ ਵੇਰ ਗੱਚ ਭਰ ਔਂਦੈ
ਤੇ ਧਰਤੀ 'ਚ ਧੁਸ ਜਾਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰਦੈ
ਕਈ ਵੇਰ ਸ਼ੀਂਹ-ਮੁਕੱਦਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹਦੈ
ਤੇ ਉਡੂੰ ਉਡੂੰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰਦੈ।

ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਤੂੰ ਕੱਲੀ ਹੀ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਲਵੇਂ
ਤੇ ਏਨੀ ਦਾਬੂ ਹੋ ਜਾਵੇਂ
ਕਿ ਅਗਾਂਹ ਤੁਰਨੋਂ ਵੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਂ
ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰੀਂ
ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ 'ਚੋਂ ਕਰੀਂ
ਐਵੇਂ ਭੇਲਸੇ 'ਚ ਆ ਕੇ ਜ਼ਮੀਰ ਨਾ ਮਾਰੀਂ।

ਬੱਸ ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖੀਂ
ਹਮਜਮਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਦਖਾ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਨਾ ਕਰੀਂ
ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਇਤਕਾਦ 'ਤੇ ਝਰੀਟ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇਵੀਂ

ਦੇਖੀਂ!

ਕਿਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਕਾਤਲ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ

ਵਡਾ ਦਾ ਵਢਾਂਗ ਨਾ ਕਰਵਾ ਬਹੀਂ

ਮੇਰੀ ਜਿਗਰੀ ਦੋਸਤ!

ਇਧਰ ਉਧਰ ਦੀ ਵਿੜਕ ਰੱਖੀਂ

ਤੇ ਅਵੇਸਲੀ ਨਾ ਹੋਵੀਂ!!.....

ਖਰੀਆਂ ਪਰ ਕੌੜੀਆਂ

ਕਾਹਦੀ ਗੱਲ ਐ?

ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਠੇ ਸਿੱਧੇ ਹੀਲੇ ਬਹਾਨੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਦੇ ਓ

ਮੂੰਹ ਜ਼ਬਾਨੀ ਵੀ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਓ

ਕਿ ਅਸੀਂ

ਤੁਹਾਡੇ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ 'ਚ ਈ ਨੀਂ ਆਉਂਦੇ?

ਐਨ ਸਾਊ ਗਊ ਚਾਹੀਦੈ ਐ ਨਾ ਤੁਹਾਨੂੰ?

ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਓ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਚਨਬੱਧ ਹੋਈਏ

ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਫਰਮਾਬਰਦਾਰੀ ਨਾਲ.....

ਆਪ ਤੁਸੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਬੁੱਕਲ ਫਿਰੋ

ਜੋ ਜੀ ਆਵੇ ਕਰੋ

ਜੋ ਮਨ ਆਈ ਕਰੋ।

ਦਸਤਖਤ ਤਾਂ ਹੋਣ ਤੁਹਾਡੇ ਈ

ਸਹੀ ਪਵੇ ਤੁਹਾਡੀ

ਪਰ ਜ਼ਮੇਂਵਾਰੀ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁੱਕੀਏ ਅਸੀਂ।

ਥੋੜੀਆਂ ਥਾਂ ਕੁ ਥਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ ਪਿੱਲੀਆਂ

ਘਿੱਝਤਾਂ 'ਤੇ ਪੋਚਾ ਪਾਚੀ ਕਰੀਏ ਅਸੀਂ

ਝੀਥਾਂ 'ਚ ਕੱਥਾ ਚੂਨਾ ਲਾਈਏ ਅਸੀਂ

ਤੁਹਾਡੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਕਿਰਿਆਂ ਵਾਹਦਿਆਂ ਨੂੰ

ਹੁੰਝ ਛੱਟ ਸੰਵਾਰ ਕੇ

ਪੀਹਣ ਬਣਾ ਤਿਆਰ ਕਰੀਏ ਅਸੀਂ

ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਰਫ਼ ਹੋਵੇ ਉਂਗਲ....

ਜਨਾਬਿਆਲੀ!

ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਨੀ ਜੋ ਦਿਸਦੇ ਓ

ਉਰੇ ਹੋਰ ਪਰੇ ਹੋਰ
ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਫਲੋਰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਪਾਸ ਓ
ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੁਹਾਡੀ ਪਾਸਿੰਗ ਆਊਟ ਪਰੇਡ ਹੋਈ ਸੀ
ਉਸ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰੇ ਪਹਿਲਾਂ
ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਨ੍ਹੇਰੀ ਝੁੱਲੀ
ਫੇਰ ਚੁਫੇਰੇ ਡਾਹਢੀ ਗੜੇ ਮਾਰ ਹੋਈ।
ਤੁਸੀਂ ਚਹੁੰਦੇ ਓ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਨੂੰਨੀ ਬਣ
ਬਿਨਾਂ ਸਿੰਝਾਂ ਤੋਂ ਢੱਗੇ
ਤੁਹਾਡੀ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਚਲ੍ਹੇ 'ਚ ਖੁੱਭੀ ਗੱਡ ਖਿੱਚਣ ਲਈ
ਬੀਂਡੀ ਜੁੜਦੇ ਰਹੀਏ
ਤੁਸੀਂ ਪੱਟ ਵਹਿ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਹਿੱਕੋ?
ਤੇ ਆਰ ਲੁਆਈ ਚੱਡੀਂ-ਪਰਾਣੀ ਲਾਂਦੇ ਰਹੋਂ!

•

ਕੁੜੀੜ

ਅਸੀਂ

ਕੋਈ ਕੁੜੀੜ ਬੋਹੜੋਂ ਆਂ?

ਢਹੇ ਖੋਲਿਆਂ ਕੁਨੂੰਆਂ 'ਚ ਕਤੂਰੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ

ਕੁੜੀੜਵਾਧਾ ਕਹਿ ਕੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੁਰਕਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ

ਸ਼ਰੇਆਮ ਕੁਚਲੇ ਦੇ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ।

ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ

ਦਰੀਂ ਵੇਹੜੀਂ ਬਹਿ ਕੇ ਜੀਭਾਂ ਲਮਕਾਈਏ

ਪਕਾਉਂਦਿਆਂ ਖਾਂਦਿਆਂ ਵੱਲ ਝਾਕੀ ਜਾਈਏ

ਜੂਠੀ ਬੁਰਕੀ ਖਾਤਰ ਮੂੰਹ ਸੁਆਰਦੇ ਰਹੀਏ।

ਕਿਉਂ?

ਆਬਣ-ਉੱਗਣ ਘੋਟਣੇ ਖਾ ਕੇ

ਚਊਂ-ਚਊਂ ਕਰਦੇ ਨੰਝ ਮਾਰਦੇ

ਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਭੱਜਦੇ ਅੜਕਦੇ ਜਾਈਏ

ਦੁਰਗਤ ਹੋਏ ਤੱਤੇ ਕੰਨ ਫੜਕਦੇ ਜਾਈਏ

ਅਸੀਂ

ਕੋਈ ਭਗੌੜੀ ਕੁੜੀੜ ਨਹੀਂ ਆਂ

ਅਸੀਂ ਤਾਂ

ਬਾਲਕ ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਤਾਂ ਦੇ

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਹਾਂ ਬਾਲਿਕਾਂ ਦੇ

ਅਜੇ

ਮਾਲਕ ਮੁਖਤਿਆਰ ਤਾਂ ਹਨ ਨਿਰਦਈ ਪਾਪੀ ਬਘਿਆੜ ਕੁੱਤੇ

ਲੋਭੀ ਹੰਕਾਰੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਾਇਆ ਸੰਗ ਸੁੱਤੇ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ
ਕਿਉਂ ਨਾ ਸੁਰਤ ਫੜੀਏ?
ਆਪਣੇ ਹੋਏ ਖੁੰਢੇ ਹਥਿਆਰ ਚੰਡੀਏ
ਰਾਹੀਂ ਬੀਜੇ ਕੰਡੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਂ ਕੱਢੀਏ।
ਅਸੀਂ ਤਾਂ
ਹੱਕ ਸੱਚ ਦੀ ਅਕਲ ਲੈ ਕੇ
ਹੱਕ ਸੱਚ ਦਾ ਦਖਲ ਲੈ ਕੇ
ਸਾਂਝੀ ਮੇਰ ਕਰਾਂਗੇ
ਜ਼ਬਰ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਕਰਾਂਗੇ.....

ਭਾਖਿਆ

ਚੇਤਨਾ ਹੋਈ ਮੁਟਿਆਰ
ਹਿਤ ਹੋਇਆ ਅੰਗਿਆਰ
ਲੁਟੇਰੀ ਫਿਰੇ ਭੂਤਰੀ
ਸਥਿਤੀ ਹੋਈ ਗਰਭਵਤੀ
ਤੇ ਮਾਇਆ ਆਣ ਤ੍ਰਿਕੀ।

ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਅਨਕੂਲ
ਸਮਾਂ ਰਿਹੈ ਘੂਰ
ਕਈ ਘਰੜ-ਗਿਆਨੀ
ਕੁਝ ਕਰਮ ਨਾ ਜਾਣੀ
ਨਾ ਉਹ ਚੜ੍ਹਨਹਾਰ
ਨਾ ਉਹ ਉੱਤਰੇ ਪਾਰ
ਨਾ ਉਹ ਕਰਨਹਾਰ
ਨਾ ਉਹ ਕਰਾਵਣਹਾਰ।

ਉਲਟੇ ਪੁਲਟੇ ਕਰਨ ਵਖਿਆਨ
— ‘ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀ
ਪਰ ਲਿਖਿਐ ਸਾਡੇ ਨਾਲ’—
ਧਿਰਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਣਾ
ਧਿਰਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਸ
ਭੱਠ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ
ਭੱਠ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੱਜ
ਹੱਸ ਹੱਸ ਲਾਉਂਦੇ ਯਾਰੀਆਂ
ਰੋ ਰੋ ਜਾਂਦੇ ਭੱਜ।

ਹੋਏ ਸੱਖਣੇ ਵਿਚਾਰ
ਖੜ ਖੜ ਕਰਨ ਅਧਾਰ
ਦੂਰੋਂ ਲੱਗਣ ਜਾਗਦੇ
ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਸੁੱਤੇ
ਉੱਤੋਂ ਜਾਪਣ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ
ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਲੁੱਚੇ
ਬਾਹਰੋਂ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵ ਜਤਾਉਂਦੇ
ਅੰਦਰ ਛਿੱਤਰੀਂ ਦਾਲ ਵੰਡਾਉਂਦੇ
ਕਲਮਾਂ ਦੁਆਤਾ ਦੇ ਟੂਣੇਹਾਰ
ਕਾਗਜ਼ੀ ਭਲਵਾਨ
ਸਦਾ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ
ਅੱਖ ਵੋਟਾਂ 'ਤੇ
ਜਾਂ ਅੱਖ ਨੋਟਾਂ 'ਤੇ
ਝੋਲੇ ਦੇ ਮਾਰੇ
ਉੱਤੋਂ ਸਦਾਉਣ ਪੰਜ-ਹਜ਼ਾਰੇ
ਉੱਤੋਂ ਲਾਉਣ ਜਮਾਤੀ ਨਾਰੇ
ਵਿੱਚੋਂ ਕੂੜ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ।

ਥਾਂ ਥਾਂ ਹੇਲੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਫਿਰਦੇ
ਟਟੀਰੀਆਂ ਵਾਗੂੰ ਟਿਆਂਕਦੇ
ਮੇਮਣਿਆਂ ਵਾਗੂੰ ਮਿਆਂਕਦੇ।

ਲੋਕੋ !
ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਦੱਸੋ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੀ ਸਮਝਾਵੇ?
ਹੱਥਲ ਮੱਝ ਅੱਗੇ
ਬੀਨ ਕੌਣ ਬਜਾਵੇ?
ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋ ਤੋਲੋ

ਮੂੰਹਾਂ 'ਚ ਹੱਕੀ ਜੀਭਾਂ ਲਾਕੇ
ਹੱਕ-ਸੱਚ ਦੀ
ਜੈ ਬੋਲੋ!

ਬਿੜਕ ਰੱਖਉ !

ਅਸੀਂ ਸਰਵਹਾਰੇ
ਨਾ ਨਿਰੇ ਪਾੜੇ
ਨਾ ਨਿਰੇ ਲਿਖਾਰੇ
ਮਾਇਆ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਗਲੀ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ
ਧਾਤਾਂ ਢਾਲਦੇ
ਡਾਕਾਂ ਛਾਂਟਦੇ
ਇੱਟਾਂ ਪੱਥਦੇ
ਨੀਹਾਂ ਰੱਖਦੇ
ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ
ਲੋਕ-ਰਚਨਾ ਵੀ ਰਚ ਲੈਂਦੇ।

ਮਸਾਂ ਜੇ
ਬਣ ਜੁੜ ਕੇ
ਭੱਠੀ ਤਾਈ ਹੈ
ਪਰਾਗਾ ਭੁੰਨਿਆਂ ਹੈ
ਚੱਕੀ ਝੋਈ ਹੈ
ਮੁੱਠ ਮਿੱਸਾ ਆਟਾ ਗੁੰਨਿਆਂ ਹੈ
ਕੁਝ ਰੋਣਕ ਹੋਈ ਹੈ
ਸਾਂਨਗੀ ਵੱਜੀ ਹੈ
ਕੁਝ ਤਾਲ 'ਚ ਆਏ ਹਾਂ
ਜਫਰ ਦੀ ਹੇਕ ਲੱਗੀ ਹੈ
ਮਸਾਂ ਜੇ
ਖੋਪੇ ਦੀ ਗਿਰੀ ਵਰਗਾ ਸੁਆਦ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪਰ ਰਾਹੀਂ..... ਖਹਿੜੀਂ
ਦੂਰ ਦਰੇਡੀਂ
ਅਦਬੀ ਕਰੁੰਜੜੇ
ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਆੜਤੀਏ
ਨਿਰਮੂਲ ਯਤਨ ਕਰਦੇ
ਸਾਂਝ ਦੇ ਅਰਥ ਮਟਾਉਣ ਵਾਂਗੂੰ
ਬੁੜਿਆਂ ਦੀ ਪੱਗ ਲਾਉਣ ਵਾਂਗੂੰ
ਬਿਗਾਨੀ ਛਾਹ 'ਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਮਨਾਉਣ ਵਾਂਗੂੰ।

ਭੀੜ ਚੋਂ ਭਾਖਿਆ ਹੋਈ
ਹੇ ਮਨ-ਮੁਖੀਓ!
ਹੇ ਪਸ਼ੂ ਪਤੀਓ!!
ਹੇ ਮੂੜ੍ਹ-ਮਤੀਓ!!!
ਕਦੇ ਵੱਡਾ ਨੀ ਹੁੰਦਾ ਕੱਲਾ ਵਿਅਕਤੀ
ਕੱਲਾ ਤਾਂ ਜਿਉਣਾ ਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਰੁੱਖ ਵੀ
ਬੱਗੇ ਸ਼ੇਰ ਘਾਹ ਨੀ ਖਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ
ਪਾਲਤੂ ਕੁੱਤੇ ਵੀ ਘਾਹ ਨੀ ਪਚਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ।

ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ
ਥਾਂ ਥਾਂ ਸੰਢ ਲਾਏ
ਰੰਗੀਨ ਰੱਸਿਆਂ ਨਾਲ
ਪ੍ਰੀਤ ਪੀਘਾਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਕਿੱਤਾ
ਰੰਗਾਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਬਾਲਣ
ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਪੁੱਖਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ
ਨਫਰਤ ਭੜਕੌਣ ਦਾ
ਮਨੁੱਖਤਾ ਜਲਾਉਣ ਦਾ
ਕੂੜ ਪੰਦਾ
ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਹੁੰਦਾ।

ਹੇ ਕਿਰਤ ਦੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਵਾਲਿਓ!
ਭਾਵੇਂ ਥੀਵੇਂ ਜਲ ਥਲ
ਭਾਵੇਂ ਖੋਜੇ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ
ਪਰ ਹੋ ਨਾ ਜਾਵੇ ਰਿੱਧੇ ਚੌਲਾਂ ਦਾ
ਤੱਤੇ ਵੜੇਵਿਆਂ ਵਰਗਾ ਸੁਆਦ।

ਬਿੜਕ ਰੱਖਿਓ!
ਟਰੜ ਕੁਕੜੀ ਕੁੜ ਕੁੜ ਕਿੱਥੇ ਕਰਦੀ ਹੈ?
ਤੇ ਆਂਡੇ ਕਿੱਥੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ?
ਕੌਣ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਦਿੰਦੇ ਲੈਂਦੇ ਨੇ?
ਬੁੱਢੀ ਬੋਤੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਬਤਾਰੂ
ਕਿਹੜੇ ਰੁੱਖ ਬਹਿੰਦੇ ਨੇ?

•

ਬੂਰਾ ਝੋਟਾ

ਹੈਂਸਿਆਰਿਆਂ ਦਾ
ਆਨੰਦਮਈਆਂ ਦਾ
ਧਰਮ ਬਣਿਆਂ—ਬੂਰਾ ਝੋਟਾ।

ਚਾਹੇ ਇਹਨੂੰ
ਹਾਲੀ ਕੱਢਣ
ਸੱਜੇ ਤੋਰਨ
ਖੱਬੇ ਜੋੜਨ
ਚਾਹੇ ਪਾਣ ਬੀਂਡੀਆਂ
ਦੁੱਧ-ਕੜਾਪਾ ਪੈਣ 'ਤੇ
ਕਰੋਣ ਲਵੇਰੀਆਂ ਦੁੱਧੋਂ ਭੱਜੀਆਂ।

ਹੰਭਣ ਹਾਰਨ ਤੋਂ
ਚਾਰਨ ਗੁੜ ਦੀ ਵੱਟੀ
ਨੱਥ ਲਾਹੁਣ 'ਤੇ
ਬਣੇ ਜੂਹਾਂ ਦਾ ਭੇੜੂ
ਥਾਂ ਥਾਂ ਪਾਵੇ ਖੌਰੂ।

ਕਿਧਰੇ ਵਰਤਣ ਇਹਨੂੰ ਭਾਵੇਂ
ਪਰ ਰਹਿਣ ਹੱਥ ਚਟਾਉਂਦੇ
ਕਾਲੀ ਮੱਝ ਦਾ ਬੂਰਾ ਝੋਟਾ
ਹਰ ਅੜੇ ਖੁੜੇ ਕੰਮ ਆਵੇ....

•

ਵੀਰ ਬਚਨਿਆਂ !

ਵੀਰ ਬਚਨਿਆਂ !

ਅੱਜ ਈ ਮਿਲਿਆ ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਹਾਸ਼ੀਏਦਾਰ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਨੁਮਾ ਖ਼ਤ
ਏਕਤਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾ ਭਰਿਆ ਪੀਤਾ
ਭੋਲੇਪਣ 'ਚ ਭਰਮ ਦੇ ਢਿੱਡ ਹੋਣ ਵਾਗੂੰ।
ਕਿੰਨੇ ਈ ਨਾਂ ਤੇ ਤਖੱਲਸ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ
'ਨਾਖੁਸ਼' ਤੋਂ 'ਖੁਸ਼ਦਿਲ' ਤੇ 'ਨਾਕਸ' ਤੋਂ 'ਨਫੀਸ' ਤੱਕ।
ਦਿੱਖ ਤੋਂ ਜਾਪਿਆ
ਜਿਵੇਂ ਸਾਧ ਦੀ ਭੂਰੀ 'ਤੇ ਪਖੰਡ-ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ
ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਪਧਾਰਨ 'ਤੇ
ਬੀ. ਡੀ. ਓ. ਸੁਾਬ ਨੇ ਲੈ ਆਂਦੇ ਹੋਣ ਲੱਦ ਕੇ
ਇਲਾਕੇ ਦੇ 'ਲੁੰਬੜ ਪੰਚਾਇਤੀ 'ਤੇ ਆਲੂ ਪਾਲਕ ਵਰਗੇ 'ਕਾਮਰੇਡ'।
ਸੁਣਿਆਂ ਅੱਜ ਕੱਲ ਉਹ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਪਸੰਦ ਹੋ ਗਏ ਨੇ
ਯਾਨੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ 'ਚ ਗੜ੍ਹੱਚ
ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਸਬਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚੀਰੇ ਜਾਣ
ਤੇ ਰਲਣ-ਗਲਣ ਲਈ 'ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਰਤੱਬ' ਪ੍ਰਚਾਰਦੇ ਨੇ।
ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਮੂਹਰਲੀਆਂ ਸਫਾਂ' ਦਾ
ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਥਾਣਿਆਂ 'ਚ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਤੌਰ ਐ
ਤਾਂਹੀਂ ਤਾਂ ਬੇਝਿਜਕ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੀ ਚਿਕ ਚੁੱਕ ਕੇ
ਮੂਹਰਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਥਾਈਂ ਵੜ ਕੇ
ਮੁਛਕੜੀਆਂ ਹੱਸਦੇ ਪਿਛਲੇ ਦਰ ਥਾਣੀਂ ਨਿੱਕਲ ਆਉਂਦੇ ਨੇ
ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਮਿਹਰੂ ਬੰਤੀ ਨੱਥੂ ਖਹਿਰੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਨੇ
“ਬੋਡਾ ਕੰਮ ਹੋ ਜੂ, ਬਈ ਹੁਣ ਚੱਲੋ ਹੁਣ ਕੁਝ ਖਾ ਪੀ ਤਾਂ ਲਈਏ”
ਤਾਂਹੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ
“ਆਹੋ ਬਈ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੀਆਂ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਕੰਨ ਹੁੰਦੇ ਨੇ”
ਵਾਸ਼ ਮੰਗਦੇ ਮੰਗਦੇ ਜੰਤੇ ਤੇਲਣ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗੇ

“ਚੱਲ ਤੂੰ ਚਾਰ ਪਲੀਆਂ ਸਰੋਂ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀਆਂ ਈ ਦੇ ਛੱਡ”
 ਆਉਂਦੇ ਕਿਸਾਨ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਆਏ ਕਾਮ-ਰੇਟਾਂ ਦੀ
 ਮਾਲਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਸਿਰ ਝੱਸਣ ਲਈ
 ਖੁਸ਼ਕੀ ਪੈ ਗਈ ਐ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁੜਪੁੜੀਆਂ ਵਿਚ
 ਚੋਣ ਗੱਠ-ਜੋੜ ਦਾ ਘਚੋਲ ਕਰਦਿਆਂ
 ਨਾਲ ਈ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲੱਭਦਿਆਂ
 ਪੈ ਗਈਆਂ ਸਿਰਾਂ 'ਚ ਕੱਲਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧੋੜੀਆਂ
 ਚਿਹਰੇ ਫੜ ਗਏ ਨੇ ਚਟਿਆਈ ਤੇ ਫਿਰ ਗਈਆਂ ਨੇ ਪਲੱਤਣਾਂ
 ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਕਜੋੜ ਕਰਦਿਆਂ।
 ਯਾਰ ਤੂੰ
 ਗੁਰਦਾਸ ਵਰਗਾ ਸਾਊ ਪੁੱਤ, ਕਮਾਊ ਖੜ-ਸੁੱਕ ਲਾਣੇ ਦਾ ਮੋਢੀ
 ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਤੇ ਕਦੇ ਨੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ!
 ਜਦੋਂ ਤੇਰੇ ਹਾਣ ਦੇ ਭੜੂਏ, ਬਣਾਕੇ ਦਾਹੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖਿਤੌਨੀਆਂ
 ਦੇ ਕੇ ਮੁੱਛਾਂ ਨੂੰ ਤਾਅ ਪੀ ਕੇ ਸੁੱਕੀ ਦਾਰੂ।
 ਪਾਂਦੇ ਨੇ ਰਾਹਾਂ ਸੱਥਾਂ 'ਚ ਖੌਰੂ।

ਤੂੰ ਨਰਮ ਦਿਲ ਵੀ ਐਂ ਮੂੰਹ-ਕੂਲ ਵੀ
 ਪਤੈ ਇਹ ਵੀ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਐ
 ਤੂੰ ਡੰਗਰ-ਵੱਛਿਆਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ-ਦੱਬੇ ਪਾ ਕੇ
 ਸਿਆਲਾਂ ਲਈ ਝੁੱਲ-ਝੁੱਪੇ ਦੀ ਗੰਢਤੁੱਪ ਵੀ ਤੂੰ ਆਪ ਈ ਕਰਦੈਂ
 ਤੇਰੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਕੁਝ ਬੀਤਦਾ ਨੀ?
 ਜਦੋਂ ਤੈਨੂੰ ਆਏ ਦਿਨ ਮਿਲਦੈ ਕੁਪੱਤੀ ਮਤਰੇਈ ਵਰਗਾ ਸਲੂਕ।
 ਦਰਅਸਲ ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਆਏ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰੀ ਖ਼ਤ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ
 ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ
 ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ 'ਚ ਈ ਏਕਤਾ ਹੁੰਦੀ ਐ ਮੇਰੇ ਵੀਰ!
 ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਐ ਮੈਨੂੰ
 ਲੋਕਾਂ ਸੰਗ
 ਤੂੰ ਵੀ 'ਵੀਰ' ਤੋਂ 'ਬੀਰ' ਬਣੇਂਗਾ ਅੰਤ ਨੂੰ.....

ਤੂੰ ਸੋਚਦਾ ਹੋਵੇਂਗਾ

ਤੂੰ ਸੋਚਦਾ ਹੋਵੇਂਗਾ ਮੇਰੇ ਦੋਸ਼ੋਂ ਨਿਕਲਣ ਮਗਰੋਂ
ਸਾਡਾ ਕੱਚਾ ਖੋਲਾ ਪੱਕੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਆਣ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇਗਾ
ਬਣ ਕੇ ਦੋਹਾਸਵਾਂ ਨਿਵਾਸ।
ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਸਿਮਰ ਕੇ ਭਗੌਤੀ
ਆਤਮ ਨਿਰਭਰ ਹੋ ਗਏ ਹੋਵਾਂਗੇ
ਜਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਧੋ ਲੀਤੇ ਹੋਣਗੇ ਹੀਣਤਾ ਦੇ ਲੱਗੇ ਗੰਦੇ ਦਾਗ
ਜਾਂ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਪਾ ਛਡਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਭੋਗ ਉੱਚ-ਨੀਚਤਾ ਦਾ।

ਤੂੰ ਸੋਚਦਾ ਹੋਵੇਂਗਾ
ਸਾਡੇ ਲਈ ਦੁਸਹਿਰੀ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਪੇੜ ਫਲਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਏ ਹੋਣਗੇ
ਤੇ ਤੂੰ ਸਮੇਤ ਚੀਪ-ਫਲਾਈਟ ਲੈ ਕੇ
ਅੰਬ ਚੂਪਣ ਆਵੇਂਗਾ।

ਤੂੰ ਸੋਚਦਾ ਹੋਵੇਂਗਾ
ਠੰਡਾਂ ਉਤਰਨ 'ਤੇ ਭਰ ਆਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਮਾਦਾਂ 'ਚ ਰਸ
ਤੂੰ ਡੁਆ ਕੇ ਕੰਧ ਨਾਲ ਮੰਜਾ
ਧੁੱਪੇ ਬਹਿ ਕੇ ਪੋਲੇ ਪੋਲੇ ਗੰਨੇ ਚੁਪੇਂਗਾ।

ਤੂੰ ਸੋਚਦਾ ਹੋਵੇਂਗਾ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਦੇ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਮਗਰੋਂ
ਚੁੱਕ ਲੀਤੇ ਹੋਣਗੇ ਪਿੰਡ ਚੋਂ ਗੰਦੇ ਢੇਰ
ਰੂੜੀਆਂ 'ਤੇ ਚੁਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਟਰੜ ਮੁਰਗੀਆਂ
ਹੁਣ ਸੋਨੇ ਦੇ ਆਂਡੇ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ?
ਤੂੰ ਸੋਚਦਾ ਹੋਵੇਂਗਾ
ਚਿੱਟੇ ਖੱਦਰ ਦੀ ਟੋਪੀ ਵਰਗੇ ਰਾਮ-ਰਾਜ ਵਿੱਚ

ਥਾਂ ਥਾਂ ਸੋਨ-ਚਿੜੀਆਂ ਚਹਿਚਹਾ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਤੂੰ ਸੱਚ ਕਰਕੇ ਜਾਣੀ ਮੇਰੇ ਵੀਰ !
ਇਥੇ ਉਵੇਂ ਈ ਬਕਦੇ ਨੇ ਜਾਤਾਂ-ਕੁਜਾਤਾਂ ਅਜੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਕੜੀਆਂ ਧੌਣਾਂ 'ਚ
'ਸਰਦਾਰੀ' ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਦੇ ਕਿੱਲੇ ਗੱਡੇ ਹੋਏ ਨੇ ਅਜੇ
ਸਗੋਂ ਲੈ ਰਹੀ ਐ ਸ਼ਰਨ ਬੁੱਢੇ 'ਬੋਧਰਾਜ' ਦੀ
ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ।

ਤੂੰ ਸੋਚਦਾ ਹੋਵੇਂਗਾ
ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਘੁੱਗ ਵਸਦੇ ਹੋਵਾਂਗੇ।

ਤੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨੀਂ ਮੇਰੇ ਵੀਰ !
ਬੁਰਜਾ ਸੇਠ ਹਲਕਿਆਂ ਫਿਰਦੈ ਅਜੇ ਵੀ
ਮੱਚਦੀ ਐ ਕਾਵਾਂ ਰੌਲੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜੇ ਵੀ
ਹੁੰਦੀ ਐ ਧੀ ਦੀ.... ਮਾਂ ਦੀ..... ਆਥਣ ਉੱਗਣ ਉਵੇਂ ਈ
ਜਗਾਂਦੇ ਨੇ ਵੇਲੜ ਸ਼ਾਨ ਅਲਖ ਘਰੋਂ-ਘਰੀਂ ਅਜੇ ਵੀ
ਪੁਆਂਦੇ ਨੇ ਪਾਂਡੇ ਤ੍ਰਿਚੌਲੀ ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਭੌਣਾਂ 'ਤੇ ਅਜੇ ਵੀ
ਲਿੱਪਦੀਆਂ ਨੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਪਥਕਣਾਂ 'ਚ ਗਹੀਰੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਕੀਤੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਸੱਖਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਪੀਰ ਨੇ
ਕਲ੍ਹ ਭਰੀ ਸੱਥ 'ਚ ਟੂਣੇਹਾਰ ਆਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਨੇ
ਫੇਰ ਖੇਖਨ ਕੀਤੈ
ਵੱਡੀ 'ਰਕਾਨ' ਟਲਦੀ ਨੀਂ ਬੜੌਣੋਂ ਲੋਅ ਦੀਵੇ ਦੀ ਅਜੇ ਵੀ।
ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਆ ਕੇ ਹੁਣ ਲੱਗੇ ਆਂ ਅਸੀਂ
ਉਠਾਉਣ ਕੁਝ ਅੱਖਰ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਵੀ
ਘਾਹ ਖੋਤਦਿਆਂ...ਆਡਾਂ ਟੱਪਦਿਆਂ
ਅਧਿਆਰੇ 'ਤੇ ਲਈ ਨਵੇਂ ਦੁੱਧ ਹੋਈ ਝੋਟੀ ਦੇ ਦਿਨ ਗਿਣਦੇ ਆਂ
ਤੇ ਸੂਣ 'ਤੇ ਆਈ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵੀ ਮਿੱਥਦੇ ਆ।

ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਅੰ ਵਿਚਾਰ
ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਬੇਹਾਂ 'ਤੇ ਉੱਸਰੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਸਾਰ ਦਾ ਵੀ
ਲੱਗੇ ਅੰ ਸਮਝਣ
ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਜਮ੍ਹਾਂ-ਮਨਫੀਆਂ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਕਾਰਨ
ਕੜਕਦੀਆਂ ਬਿਜਲੀਆਂ ਨੂੰ
ਤੇ ਸਾਗਰਾਂ ਦੇ ਢਿੱਡਾਂ 'ਚ ਉੱਠ ਰਹੇ ਤੂਫਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ।

ਤੂੰ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਸਾਡੀ ਖਾਤਰ
ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਸੋਚਦਾ ਹੋਵੇਂਗਾ.....।

•

ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ

ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦੇ ਮਾਹਰੋ!
ਦੁਰੈਤ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਹਿਤਕਾਰੋ!
ਜ਼ਰਾ ਗੌਰ ਤਾਂ ਕਰੋ
ਕਈ ਵਿਤਕਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਾਂ 'ਚ ਹੁੰਦੇ
ਕਈ ਵਿਤਕਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਹੁੰਦੇ
ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ
ਕਈ ਜੜੀਆਂ-ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ

ਵਿਤਕਰੇ ਬਾਜ਼ੀ ਵਾਲਿਆਂ
ਨਗਰ ਢੰਡੋਰਚੀਆਂ ਨੂੰ ਆਖਣਾ!
ਕਿ ਦੁਰੈਤ ਭਾਵ ਦੀ ਡੱਫ ਵਜਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਹੇਠਾਂ ਸੋਟਾ ਤਾਂ ਫੇਰਨ...

ਇਕ ਬਿਮਾਰੀ ਸਿਰ ਦੀ ਹੈ
ਇਕ ਬਿਮਾਰੀ ਦਿਲ ਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਇਕ ਢਿੱਡ ਦੀ—
ਨਬਜ਼ ਦੇਖਣ
ਪੁੜੀਆਂ ਵੇਚਣ
ਤੇ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਨ
ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖਣਾ!
ਕਿ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਪਾਉਣ
ਨਸੀਹਤ ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇਣਾ!
ਪਹਿਲੋਂ ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਗੁੜ ਖਾਣੋਂ ਹਟਣ

ਵਗਣ ਈ ਵਾਲਾ ਏ ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਦੀ ਪਾਣੀ

ਆ ਗਈ ਏ ਘੜੀ ਦੇ-ਟੁੱਕ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ
ਕੀ ਲਗਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਏਵੇਂ ਈ ਟੌਲੇ?
ਕੀ ਖਾਈ ਜਾਣੇ ਐਂ ਏਵੇਂ ਈ ਪੌਲੇ?

ਜਾਂ ਇਰਾਦੇ ਏ ਮੂਹਰੇ ਬੋਲ ਪੈਣ ਦਾ
ਜਾਂ ਇਸ਼ਟ ਏ ਹੱਥ ਚੁੱਕ ਲੈਣ ਦਾ
ਜਾਂ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਟੀਚਾ ਏ ਕਿਸੇ ਤੀਜੇ ਥਾਂ ਹੋਰ ਜਾ ਬਹਿਣ ਦਾ...

ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਮੀਰ ਦੇ ਜਗਾਇਆਂ
ਗਤੀ-ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਣਾਂ
ਬਿਨਾਂ ਪੱਟ ਦੇ ਚੀਰਿਆਂ
ਇਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਮਾਇਆ ਜਾਣਾਂ.....

•

ਸੱਜਣ ਠੱਗੀਆਂ

ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਤਾਂ ਹੈ
ਖਾਲਸ ਸਾਂਝ ਸੁੱਚੇ ਸ਼ਹਿਦ ਵਰਗਾ
ਜਿਹੜਾ ਮਾਖਿਉਂ ਦੀ ਕਿਰਤ 'ਚੋਂ ਉਪਜੇ
ਚੌਹੀਂ ਕੂਟੀਂ ਘਰੀਂ ਬਾਹਰੀ ਵਿਗਸੇ....

ਕਈ ਭੰਬਲਭੂਸੀ ਸਣ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾਵਾਦੀ ਦਾਹੜੀ ਲਾ ਕੇ
ਕਈ ਅਧਿਆਤਮਿਕੀ ਆਵਾਗੋਣ ਦੀ ਤਾਜੀ ਹਜਾਮਤ ਕਰਾ ਕੇ
ਕਈ ਠਰਕ ਰੂਪੀ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੰਨੀ ਪਾ ਕੇ
ਕਈ ਹਿਰਸੀ ਗੁੰਝਲ ਜੁਲਫ ਬਣਾ ਕੇ
ਉੱਪਰੋਂ ਹੋਕਾ ਸ਼ਹਿਦ ਦਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ
ਵਿੱਚੋਂ ਗਰਮ ਕੀਤੀ ਲੁੱਕ ਵੇਚਦੇ ਨੇ
ਝੱਟ ਪੱਟ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਮੇਚਦੇ ਨੇ.....

ਕਈ ਲੋਕ ਰਲੇ ਦੀ ਸ਼ੱਕ ਪੈਣ 'ਤੇ ਵੀ
ਚੁੱਪ-ਗੜੁੱਪ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ
ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਰਿੱਝ-ਕੁੜੁ ਕੇ
'ਚਲੋ ਉਹ ਜਾਣੇ'-ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ.....

ਪਰ ਹੱਕ-ਸੱਚ ਦੇ ਖੋਜੀ
ਨਿਰਖੀ ਜੀਭਾਂ ਨੇਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ
ਪਰਖ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਚਾਰੀਂ ਕੂਟੀਂ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਠੱਗ-ਠੱਗਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਵਟਾਂ ਦੀ
ਪਟੜੀ ਫੇਰ ਖੂਬ ਭੰਡੀ ਪਿਟਾਉਂਦੇ ਨੇ
ਵਾਹ ਲੱਗੋ ਤਾਂ ਲੱਗੋ ਪੈਸੇ ਵੀ ਮੁੜਵਾਉਂਦੇ ਨੇ

ਮੁਲਖੱਈਏ ਨੂੰ ਲਵੀਆਂ ਸੁਚੱਜੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਰਾਹੀਂ
ਖਰੇ ਰਲੇ ਦੀ ਪਰਖ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਨੇ
ਤੇ ਸੱਚੇ ਸੌਦੇ ਕਰਨ ਗਿਝਾਉਂਦੇ ਨੇ ....

ਯਾਦਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ

ਚਿਰੀਂ ਵਿਛੁੰਨੋਂ, ਵਾਟਾਂ ਕਰਦੇ ਲਈ ਫਿਰਦੇ...ਯਾਦਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ
ਮੱਕੀ ਦੇ ਦੋਧਿਆਂ, ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਭੱਖੜੇ ਦੇ ਕੰਡਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ
ਠੁਮ ਠੁਮ ਕਰਦੇ ਜੁਆਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਣਕਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਤੜਾਰੀਆਂ
ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਾਵੇ, ਝਾਂਜਰਾਂ ਦੇ ਛਣਕਾਟੇ, ਬੱਕਰੀਆਂ ਦੇ ਪਾਈਆਂ ਗਾਨੀਆਂ
ਚਰ੍ਹੀ ਦੇ ਵੱਢਾਂ 'ਚ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜੇ ਲਾਉਣੇ
ਕਦੇ ਈ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀਆਂ ਧੌੜੀ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ
ਕੱਸੀ ਮੁੱਢ ਤੂਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਛੱਲੀਆਂ ਭੁੰਨਣੀਆਂ ਤੇ ਹੋਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ
ਰੋੜਾਂ 'ਚ ਖੁੱਦੋ-ਖੁੰਡੀ, ਵੀਹਾਂ 'ਚ ਲੁਕਣ-ਮੀਚਾਂ
ਘੋਨੀ-ਕਣਕ ਦਾ ਦਾਣਾ, ਲੁਕ-ਛਿਪ ਜਾਣਾ
ਰਾਬੀਂ ਗੁੱਲੀ-ਡੰਡਾ, ਘੁੱਤੀਏਂ ਗੀਠੇ ਬੁਗੜਾਂ ਕੌਡੀਆਂ....

ਦੇਖ ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਚ ਮੁੱਛਾਂ ਡੁਟਦੀਆਂ, ਨਿਕਲਣ ਕੁਤ-ਕੁਤਾੜੀਆਂ
ਦੂਰੋਂ ਹੋਣ ਸੈਨਤਾਂ, ਪਥਕਣਾਂ 'ਚ ਗਹੀਰਿਆਂ ਉਹਲੇ ਮਿਲਣੀਆਂ
ਲੁਕ-ਲੁਕਾ ਦੀਆਂ ਝਾਕੀਆਂ ਹੱਡ-ਮਾਸ ਭਖਾਉਂਦੀਆਂ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ
ਤੜਪਾਉਂਦੀਆਂ
ਭੱਠੀ 'ਤੇ ਭੁਜਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਹਿਕਾਂ
ਛੋਲਿਆਂ ਵੱਟੇ ਮੱਕੀ ਵਟਾ ਕੇ ਮੁਰਮੁਰੇ ਕਰਾ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ
ਝੋਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਭੁਜਦੀਆਂ ਆਸਾਂ
ਮਕਲਾਵਿਉਂ ਆਈ ਵੀਰੋ ਦੀਆਂ ਪਿੱਪਲ-ਪੱਤੀਆਂ ਚਿਲਕਦੀਆਂ
ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਰਿਆਮੇ ਨੇ ਸਿਆੜ ਧਰ ਕੇ ਬਣਾਈਆਂ
ਬਹੁਤੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਰਾਵੀ ਝਨਾਂ ਵਰਗੀਆਂ
ਤੇ ਹਿੰਦ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਵੀ ਡੂੰਘੀਆਂ....

ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਅਹਿਸਾਸ ਜਾਗੇ ਏਧਰ ਉਧਰ ਝਾਕੇ
ਦਿਸਣ ਲਗੀਆਂ ਬੁਝਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਪਾਟੀਆਂ

ਬੁੜਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਮਗਰੀਆਂ ਜੋਬਾਂ ਗਈਆਂ ਕਤਰੀਆਂ
ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਟੀਆਂ ਚੁੰਨੀਆਂ ਤੇ ਬਾਬਰੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ
ਨੀਤਾਂ ਗਈਆਂ ਕਰੰਡੀਆਂ ਆਸਾਂ ਗਈਆਂ ਮੁਰੰਡੀਆਂ....

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਉਠਦਿਆਂ ਮੱਥਾ ਠਣਕਿਆ, ਅੱਖ ਨੇ ਵੀ ਫਰਕਿਆ
ਦੇਸੋਂ ਡਾਕ ਤੱਤੀ ਵਾਅ ਲਿਆਈ
ਪਾਪਣ 'ਸਰਦਾਰੀ' ਨੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਖਿਲੀ ਉਡਾਈ
ਇਕਨਾਂ ਘਰੀਂ ਚਾਨਣ ਹੋਇਆ, ਇਕਨਾਂ ਘਰੀਂ ਚਾਨਣ ਮੋਇਆ
ਇਕਨਾਂ ਨੇ ਚਾਨਣ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪਾਈ, ਇਕਨਾਂ ਨੇ ਸੁੱਤੀ-ਕਲਾ ਜਗਾਈ

ਰੰਗੋ ਮਾਈ ਦੇ ਸਿਲਾ ਚੁਗਦਿਆਂ ਆਖਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰਬ ਆਈ
ਮਾਂ ਦੇ ਵਾਣ੍ਹਾਂ 'ਚ ਰੁਲਣ ਤੇ ਆਜ਼ੀ ਹੋਣ 'ਤੇ
ਮੈਨੂੰ ਡਾਡ਼ੀ ਸ਼ਰਮ ਆਈ
ਏਸ ਹੀਣਤਾ ਨੇ ਮੇਰੀ ਅਣਖ ਜਗਾਈ
ਏਸੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਕਲਮ ਵਗਾਈ....

ਇੱਕ ਤੋਂ ਦੋ, ਦੋ ਤੋਂ ਚਾਰ, ਜੁੜ ਜੁੜ ਕੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਈਆਂ ਮਨਫੀਆਂ
ਅੱਜ ਫੇਰ
ਰਾਂਝਣ ਬਣ ਕੇ ਆਈਆਂ—ਯਾਦਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ
ਹੀਰ ਦੇਵੇ ਦੁਹਾਈਆਂ—ਯਾਦਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ
ਨਹੋਰੇ ਦੇਣ ਭਰਜਾਈਆਂ—ਯਾਦਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ
ਦੇਸੋਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਆਈਆਂ—ਯਾਦਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ

•

ਕੱਚੇ ਚੂੜੇ

ਲੰਮੇ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਕੱਚੇ ਚੂੜੇ ਜਾਂਦੇ ਤੋੜੇ
ਟੁੱਟਦਿਆਂ ਸਿੱਖਣ ਨੀਰ ਪੈਣ ਵਿਛੋੜੇ
ਕੌੜੇ-ਕੁਸੈਲੇ ਮਾਂ ਮਛਹਰੇ ਕੱਚੀ ਉਮਰੇ ਟੁੱਟੇ
ਬੇਕਿਰਕਿਆਂ ਨੇ ਵਗਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟੇ....

ਕਰੁੱਤੇ ਫਲਾਂ ਦੇ ਵਣਜ 'ਚੋਂ
ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੰਗੇ?
ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹ ਡੰਗੇ?
ਕੌਣ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੱਕੜਾਂ ਦੇ ਤੋਲੇ?....

'ਦੌਲਤੇ-ਜਾਗੀਰੇ' ਬੜੇ ਹੰਕਾਰੇ
ਵੇਹਰੇ ਬੈਠੇ 'ਲੱਖੇ-ਸਰਦਾਰੇ'
ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗ ਪੜ੍ਹੇ
ਉਹ ਬਣ ਕਰੇਲੇ ਨਿੰਮ ਚੜ੍ਹੇ।

'ਅਗਾਂਹ-ਵਧੂ' ਪੰਡਾਲਾਂ ਹੇਠਾਂ
ਲੁੱਚ-ਪੁਣੇ ਦੀਆਂ ਪੈਵਣ ਰਾਸਾਂ
'ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ' ਕਨਾਤਾਂ ਉਹਲੇ
ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਦੀਆਂ ਲੱਗਣ ਨਮਾਇਸ਼ਾਂ!....

ਪਾਰਖੂਆਂ ਨੇ ਅੱਖ ਬਚਾਅ ਕੇ
ਰਿੱਝੀ ਦਾਲ ਚੋਂ ਦਾਣਾ ਟੋਹਿਆ
ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਇਆ
ਕਿਹੜਾ ਕਿਹੜੀ ਦਾ ਬਣ ਖਲੋਇਆ?
ਕਿਹੜਾ ਕਿਹੜੀ ਦਾ ਬਣ ਕੇ ਮੋਇਆ?

ਕੌਣ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੰਗਰਾਮੀ ਬਲ ਦੀਆਂ ਲੈਣ ਪ੍ਰੇਰਨਾਵਾਂ?
ਕੌਣ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਰਨ ਵਤਹਿ ਦੀਆਂ ਸੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ?

•

ਨਿਆਸਰੀਆਂ ਆਸਾਂ

ਪਾਰਕਾਂ 'ਚ ਬੈਠੇ ਬੁਝਿਆਂ ਦੇ ਸਾਸਾਂ ਗਰਾਸਾਂ ਦੇ ਕੜ ਪਾਟੇ
ਵਹਿਣ ਵਹਿੰਦੀਆਂ ਸਹਿਣ ਸਹਿੰਦੀਆਂ
ਹੱਡ ਬੀਤੀਆਂ ਚੋਂ ਤੋੜੇ ਝਾੜਦੇ
—ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬਈ
ਖਰਾਸੀਂ ਜੋਏ ਬਾਬਰਾਂ ਨੇ
ਦਲਦੇ ਰਹੇ ਪੀਂਹਦੇ ਰਹੇ ਪੀਹਣ ਖਸਮਾਂ ਦੇ।

ਬਿੱਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਜੋਤਣ ਸਾਡੇ ਖੋਪੇ ਪਾ ਕੇ
ਤ੍ਰਿਭਕਦੇ ਰਹੇ ਵਗਦੇ ਵਗਦੇ
ਲੱਗੇ ਰਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਾਲੇ।

ਕਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਡੇ ਖੋਪੇ ਤਾਂ ਲਾਹੇ
ਪਰ ਗਾਧੀ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਹਿੱਕਣ
ਚੜੀਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਾਈ ਰੱਖਣ
ਕਦੇ ਥੱਲੇ ਪਾਈ ਸੁੱਕ 'ਤੇ ਖੁੱਚਾਂ ਨਿਸਾਲ ਲਈਏ
ਕਦੇ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਜਿੰਨਾ ਬੁਸ਼ਕਾਰਨ 'ਤੇ ਪਲ ਭਰ ਬਿੱਸਮ ਜਾਈਏ।

ਓਨਾ ਕੁ ਹੀ ਦੇਵਣ ਮਿਥ ਕੇ
ਜੀਹਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਲਹਿਣ ਭੁੱਖਾਂ
ਹੋਰ ਤਰਸਣ ਸਾਡੀਆਂ ਕੁੱਖਾਂ
ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਮਾਘੀ ਵਿਸਾਖੀ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਠੀਕ ਹੈ ਦਿੰਦੇ।

ਅਸੀਂ ਏਨੇ 'ਚ ਈ ਜੀਭਾਂ ਸੁਆਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਜਦੋਂ ਵਗਣੋਂ ਰਹਿ ਜਾਈਏ ਰੱਸਾ ਗਲੋਂ ਲਾਹ ਦਿੰਦੇ

ਡਰੇਨਾਂ ਛੱਪੜਾਂ ਕੰਢੀਂ ਅੱਧਮੋਏ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ
ਕਾਂ ਉਚੇੜਨ ਕੰਨ੍ਹੇਂ ਗਿਰਝਾਂ ਕੱਢਣ ਉੱਪਰ ਗੇੜੇ
ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸੁੰਘਣ ਹੱਡਾ-ਰੋੜੀ ਦੇ ਕੁੱਤੇ।

ਸੁਣਿਆਂ ਬਈ ਚੜ੍ਹਦੇ ਬੰਨੇਂ
ਸਾਡੇ ਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਜਾਏ
ਹੋਏ ਕੋੜੇ ਬਣੇ ਮਾਰਨ ਖੰਡੇ
ਡੱਬ ਖੜੱਬਿਆਂ ਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਝਈਆਂ ਲੈ ਲੈ ਪੈਵਣ
ਸ਼ੀਹ—ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਾ ਢੁੱਕਣ ਦੇਵਣ।

ਹਾਂ ਬਈ!
ਆਪਣੇ ਜਾਇਆਂ ਦੇ ਜਾਏ
ਆਖਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰ ਚੁੱਕਣਗੇ
ਰਣ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਣ ਕੇ ਭੇੜੂ
ਨਿੱਕੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਜਿੱਤਣਗੇ।

ਆਪਣਾ ਸੰਸਾਰ
ਆਪਣਾ ਭੰਡਾਰ
ਆਪੇ ਜਾਨਣ ਆਪਾ ਆਪ
ਕਿਉਂ ਮਾਰੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਸੰਤਾਪ
ਵੰਡਵਾਂ ਰੱਜਵਾਂ ਖੁਆਵਣ ਖਾਵਣਗੇ
ਹੀਣੇ ਹੋ ਕੇ ਭੁੱਖ ਦੋਖੇ
ਸਾਡੇ ਥੋਡੇ ਵਾਂਗੂੰ ਤਰਸਦੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵਣਗੇ....

•

ਨਾਂਹ ਤੇ ਹਾਂ—

ਹਾਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ
ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ-ਕਤਾਈਂ
ਉਹ ਦੂਰੋਂ ਈ ਅੱਥਰੀ ਮੋਹ ਲੈਂਦੀ ਏ
ਕਾਲਜੇ ਰੱਤੜੀ ਖੋਹ ਪੈਂਦੀ ਏ।

ਲੁਕਣ-ਮੀਚਣ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ
ਆਪਸ ਦੀਆਂ ਝੇਡਾਂ ਵਿੱਚ
ਜਦੋਂ ਨਿਰਨੀ ਜੇਬੀ ਖੋਹ ਪੈਂਦੀ ਏ
ਤਾਂ ਰੱਜ ਕੇ ਮੋਹ ਲੈਂਦੀ ਏ।

ਚਾਅ 'ਚ ਆਕੇ ਦੂਰੋਂ ਨੇੜੇ
ਤਾਅ 'ਚ ਆ ਕੇ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ
ਮੋਹ ਕੇ ਪੋਹ ਲੈਂਦੀ ਏ
ਪੋਹ ਕੇ ਜੋਹ ਲੈਂਦੀ ਏ
ਤੇ ਜੋਹ ਕੇ ਛੋਹ ਲੈਂਦੀ ਏ।

ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਰੋਂ 'ਚ ਰਵਾਂ ਹੁੰਦੀ ਏ
ਕਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਤਿਉੜੀ ਵਰਗੀ ਨਾਂਹ ਹੁੰਦੀ ਏ
ਕਦੇ ਬੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਰਿਉੜੀ ਵਰਗੀ ਹਾਂ ਹੁੰਦੀ ਏ
ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਟੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚ
ਬੇਲਿਆਂ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚ
ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗੈਰ ਬਾਂਹ ਫੜਦਾ ਹੈ
ਤਾਂ ਸ਼ੀਹਣੀ ਨੂੰ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਰੋਹ ਨੇ ਅਣਖ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਹੈ
ਗੈਰਤ ਨੇ ਬਲਕਾਰਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ

ਬਲਕਾਰਨ ਨੇ ਅਧੀਨਗੀ ਨੂੰ ਉਠਾਇਆ ਹੈ
ਜੀਹਨੇ ਕੈਦੋਆਂ ਨੂੰ ਵਾਹਣੀਂ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਉਹਦੀ ਸੁਰਤ ਸੁਲੱਖਣੀ ਹੈ
ਜੀਹਨੇ ਆਪਣੀ ਪੱਤ ਰੱਖਣੀ ਹੈ।

-

ਇਸ਼ਕ ਹਉਕਾ !

ਸ਼ਿਵ ਬਾਰੇ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਐ
ਕਿੱਕਰ ਦੇ ਤੁੱਕਿਆਂ ਵਰਗੀ
ਸ਼ਿਵ ਸੀ ਸ਼ਾਇਰ
ਬਿਰਹੋਂ-ਰੋਗਾਂ-ਸੋਗਾਂ ਦਾ
ਏਹੀ ਉਹਦੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਦੇਣ ਨਿਰਾਲੀ
ਅੱਲ੍ਹੜ ਆਸ਼ਕ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਦਾ
ਬੇਲਿਆਂ ਕੱਲਰਾਂ ਰੋਹੀਆਂ 'ਚ ਤਪਿਆ
ਪ੍ਰੇਮ-ਨਗਰ ਦੀ ਸਪਣੀ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਡੱਸਿਆ
ਬੁੱਢੜੇ ਗਾਰੜੂ ਨੇ ਵੀ ਉਹਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾ ਖਿੱਚੀ
ਜਿਹੜੀ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਰਿੱਝੀ
ਨਾਗਣ ਦੀ ਵਿਹੁ ਉਹਦੇ ਤਪਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਆਈ
ਜਿਹੜੀ ਉਹਨੇ ਕੀਰਨਿਆਂ-ਮੂੰਹ ਗਾਈ
ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਤਿਤਲੀਆਂ ਦੀ ਗੰਧ ਮਾਨਣ ਲਈ
ਖੁੱਲ੍ਹਾ-ਭੁੱਲ੍ਹਾ ਮੁਸ਼ਕ-ਕਾਪੂਰ ਸੀ
ਜਿਹੜਾ ਉਹਨੇ ਤਲੀ 'ਤੇ ਧਰਿਆ
ਵੰਨ-ਸਵੰਨੀਆਂ ਭਮੀਰੀਆਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਨੇ
ਉਹਨੂੰ ਬੋਰਾ ਕੀਤਾ
ਤਾਂਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਮਹੁਰਾ ਪੀਤਾ
ਸੀਨੇ 'ਚ ਉਹਦੇ ਵਸਲ ਦੀ ਅੱਗ ਲੱਗੀ
ਥਾਂ ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਭੱਠੀ ਤਾਈ
ਆਥਣ-ਉੱਗਣ ਪੀੜਾਂ ਦੇ ਪਰਾਗੇ ਭੁੰਨੇ
ਪੂਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਕੱਢੇ।

ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵੀ ਆਇਆ

ਤਪਦੀ ਤਪਦੀ ਭੱਠੀ ਨਾਲ ਲਿਆਇਆ
ਕਈਆਂ ਉਹਦੀ ਭੱਠੀ 'ਤੇ
ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਠਰਕ ਦੀ ਵਾਰੀ ਰੱਖੀ
ਆਬੂਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਕੀਨਾਂ
ਵਿਸਕੀ-ਬਰਾਂਡੀ ਦੇ ਝੋਕੇ ਲਾਏ
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਲੀਲਾ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਵਿਹਾਏ
ਉਹਦੀ ਭਾਵੁਕਤਾ ਦਾ ਪਿੱਤਾ ਸੜਿਆ
ਉਹਦੀ ਸੂਖਮ ਕਵਿਤਾ ਦੇ
ਕੌਲ 'ਚ ਗਿੱਲਾ ਬਾਲਣ ਜਲਿਆ
ਵਤਨ ਜਾ ਕੇ ਉਹਦੀਆਂ ਖਿੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ
ਭੁੱਜੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖਿੱਲਾਂ ਕਦੇ ਨੀ ਉਗਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ....

ਹੁਣ ਰੰਗ-ਰੂਪਾਂ ਨੈਣ-ਨਕਸ਼ਾਂ ਤੰਗ-ਕਾਫੀਏ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਭੌਰੇ
ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਲੂਣੀ ਸ਼ਾਮ ਮਨਾਉਂਦੇ
ਉਹਦੀ ਅਸ਼ਾਂਤ ਮੜੀ 'ਤੇ
ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾਉਂਦੇ
ਤਾਂਹੀ ਤਾਂ ਯਾਰ ਹੋਰੀਂ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ
“ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਉਕਾ
ਅਕਲ ਦਾ ਆਖਰੀ ਹੌਕਾ ਹੁੰਦੈ.....”

•

ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਜਨਾਬ ਦਾ

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਸਵੱਖਤੇ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ
ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ
ਉਹਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਖਿੱਚਵਾਂ ਸੱਦਾ
ਉਹਦੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਿੱਘਾ ਸੁਆਗਤ
ਖੁਦਾ ਦੀ ਕਸਮ
ਏਨਾ ਨਸ਼ਾ ਆਇਆ—ਜਿਵੇਂ ਨਸ਼ਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ।

ਜਿੰਨਾਂ ਸੋਚ ਸਕਿਆ ਸੋਚਿਆ
ਜਿੰਨਾਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਰਿਆ
ਜਿੰਨਾਂ ਚੱਲ ਸਕਿਆ ਚੱਲਿਆ
ਹੁਣ ਹੋਰ ਅਗੇ ਵਧਣਾ—ਹੈ ਆਦਰਸ਼ ਵੀ ਆਪ ਦਾ।

ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਕੁਝ ਕਰ ਨਾ ਸਕਿਆ
ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਕੁਝ ਕਹਿ ਨਾ ਸਕਿਆ
ਕੁਝ ਸਹਿ ਲੀਤਾ ਕੁਝ ਸਹਿ ਨਾ ਸਕਿਆ
ਪੁਰਾਣੇ ਅਸਰ-ਰਸੂਖ ਤੇ ਨਵੇਂ ਮਾਹੌਲਵਿੱਚ
ਬਦਲ ਗਿਆ ਚਿਹਰਾ ਮੁਹਰਾ ਵੀ ਜਨਾਬ ਦਾ।

ਮਰਦ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਨਿਚੱਲੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੇ
ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਡਾਰ ਚੱਲ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ
ਮੈਂ ਅਜੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣਾ ਹੈ।
ਕਾਸ਼! ਹੋ ਜਾਵੇ...ਮੇਰਾ ਰਾਹ ਵੀ ਆਪ ਦਾ।

ਮਾਸ਼ਅੱਲਾ!

ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਹਿਫ਼ਲਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਮੁਬਾਰਕ

ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਇਕ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਆਂ
ਇਹ ਸਾਰਾ ਕਿੱਸਾ ਮੇਰਾ ਈ ਨਹੀਂ
ਤੇ ਨਾ ਈਂ..... ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਦਾ।

ਇਹ ਮਾਜਰਾ ਤਾਂ
ਸਾਡਾ ਹੈ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ
ਤੁਹਾਡਾ ਨਹਾਇਤ ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਆਂ
ਤੁਸੀਂ ਮੌਕਾ ਬਖਸ਼ਿਆ—ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਾਪ ਦਾ।
ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਦਸਾਂ!
ਉਂਜ ਕੰਡੇ ਤਾਂ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੇ ਗਏ
ਪਰ ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ—ਹਲਕੇ ਜੇ ਗੁਲਾਬ ਦਾ
ਬਹੁਤ ਸ਼ੁਕਰੀਆਂ—ਨਹਾਇਤ ਸ਼ੁਕਰੀਆਂ ਜਨਾਬ ਦਾ।

•

ਸਦਕੇ

ਸਦਕੇ !

ਤੇਰਾ ਤੱਤਾ ਠੰਡਾ ਮਜ਼ਾਜ਼
ਫਰਕਦੇ ਬੁੱਲਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਚੁੱਪ ਬੋਲ—

ਜਦੋਂ ਤੂੰ

ਚੁੰਨੀ ਦਾ ਲੜ

ਜਾਂ ਘਾਹ ਦੀ ਤਿੜ੍ਹ

ਦੰਦਾਂ 'ਚ ਲਵੇਂ

ਤਾਂ ਖੁਲ੍ਹੀ-ਕਵਿਤਾ ਵਰਗੀ ਲੱਗੇਂ।

•

ਪੇਸ਼ਕਸ਼

ਮੇਰੀ

ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਬੂਲੀਂ ਜਾਂ ਨਾ ਕਬੂਲੀਂ

ਯਖ ਹੋਈਆਂ ਬਰਫਾਂ 'ਤੇ

ਤੱਤਿਆਂ ਰੇਤਿਆਂ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਦੀ

ਨਵੇਂ ਖੁਲ੍ਹੇ-ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦਾ

ਕਲਮ ਦੁਆਤ ਵਰਗਾ ਰਿਸ਼ਤਾ

ਮੰਨੀਂ ਜਾਂ ਨਾ ਮੰਨੀਂ

ਮੇਰੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀਏ

ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਏ ਮਜਾਜਣੇ!

•

ਸਮਝ

ਦਰਅਸਲ

ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ

ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਂ

ਆਪਣੀ ਅਗੋਤਰੀ ਸਿਰਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ

ਆਈ ਹੈ ਸਮਝ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵੀ

ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤ ਠੋਕਰਾਂ

ਹੁਣ ਮੈਂ

ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ

ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਨੁਭਵ ਇਤਰ ਵਰਗੇ ਅਹਿਸਾਸ

ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਜੁੱਗਾਂ ਜਿੰਨੇ ਕਲਾਤਮਕ ਰੂਪ.....

•

ਹੱਕ

ਤੇਰਾ ਹੱਕ ਹੈ

ਬਾਦਲੀਲ ਪਰਖ-ਪੜਚੋਲ ਕਰਕੇ ਟਕਰਾਅ ਕਰਨ ਦਾ

ਕੂਹਣੀਮਾਰਾਂ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ ਨਾ ਗਾਣ ਦਾ

ਨਿਰੇ ਪਹਿਰਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ

ਭਾੜੇ ਦੇ ਟੱਟੂਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਲਾਹੁਣ ਦਾ

ਪਰ

ਤਹਿਦਿਲ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਠੁਕਰਾਈ ਦਾ

ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਆਏ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵਗ੍ਹਾਈਦਾ.....

•

ਭਾਲ

ਮਨ ਦੇ ਮੌਜ-ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ
ਉਸ ਵਿਦਿਆਲੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਚਮ ਦਾ ਚਰਚਾ
ਤੇਰੇ ਸਾਹਿੱ
ਕੁਝ ਰੁਝੇਵੇਂ ਤੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਿਆਂ
ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵੇਲੇ
'ਕੀ ਹਾਲ ਐ' ਕਹਿ ਨਾ ਸਕਿਆ....
ਫੇਰ ਵੀ
ਰਾਹ ਖਹਿੜੇ ਦੀ ਓਪਰੀ ਵਾਕਫੀ ਅੰਦਰ
ਇਕ ਅਪਣੱਤ ਲੁਕੀ ਹੋਈ
ਕੋਈ ਮਾਨਸਕ-ਸਾਂਝ ਛੁਪੀ ਹੋਈ
ਆਥਣ-ਉੱਗਣ ਤਾਰ ਖੜਕਦੀ
ਕੋਈ ਗੀੜ ਦੀ ਪਾਇਲ ਛਣਕਦੀ
ਲਗੇਂ ਪਾਰਖੂ ਤੂੰ ਦਿਲਾਂ ਦੀ
ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਜਾਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਹਾਂ, ਤੂੰ ਹੱਕ-ਸੱਚ ਦੀ ਖੋਜਣ
ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਹੈ ਭਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ.....

•

ਨਵੀਆਂ ਰੁੱਤਾਂ ਵਿੱਚ

ਜੋ ਕੋਈ
ਪਿੱਪਲਾਂ ਹੇਠਾਂ ਉੱਗਿਆ
ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਛਾਂ ਥੱਲੇ
ਨਾ ਵਧਿਆ ਨਾ ਫੁੱਲਿਆ
ਹੁਣ ਫੇਰ
ਥਾਂ ਥਾਂ ਪਿੱਪਲ ਕਿਉਂ ਲੱਗਣ ਦੇਈਏ?
ਥਾਂ ਥਾਂ ਬੋਹੜ ਕਿਉਂ ਉੱਗਣ ਦੇਈਏ?
ਖਾਦ-ਖੁਰਾਕ ਖੁਣੋਂ ਪੀਲੇ ਚਿੱਟੇ ਪੈ ਕੇ
ਅੱਜ ਵੀ ਸੁੱਕੇ
ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਸੁੱਕਣਗੇ।

ਨਾ ਅਸੀਂ
ਲਾਈ-ਲੱਗ ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਖਚਰਿਆਂ ਦੇ
ਨਾ ਅਸੀਂ
ਪਿੱਛ-ਲੱਗ ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਮਕਰਿਆਂ ਦੇ
ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਾਂ
ਸਮੇਂ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਹਾਣੀ
ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਪੱਕੇ ਆੜੀ.....
ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਰਾਹ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ
ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ
ਉਹ ਐਨੇ ਗਏ-ਗੁਜ਼ਰੇ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਨਾ ਕਲਾਮ
ਤੁਸੀਂ ਐਨੇ ਵੀ ਦੁੱਧ-ਧੋਤੇ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਝੁਕ ਝੁਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਸਲਾਮ।

•

ਰੁੱਤੇ ਫਲ

ਬੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਰ ਲੱਗਣ
ਆਈ ਰੁੱਤ ਮਿਲਾਪ ਦੀ।
ਕੱਚੇ ਬੇਰ ਪੱਕ ਪੈਣ
ਕੱਚਾ ਫਲ ਝਾੜਿਆਂ ਨਾ ਜਾਵੇ... ਐਵੇਂ
ਹਲੂਣੇ ਦੇ ਦੇ ਕੇ।
ਢਾਂਗੀਵਾਲਾ ਲਾਹ ਨਾ ਲਵੇ ਕੱਚੀਆਂ ਲਗਰਾਂ
ਅੱਖ ਬਚਾਅ ਕੇ।
ਰਾਖਿਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵੀ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ
ਕਦੋਂ ਹੋ ਜਾਣ ਇਹ ਬੇਈਮਾਨ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਸਾਹ ਨੀਂ।
ਗਲ-ਘੋਟੂ ਹੁੰਦੇ ਕੱਚੇ ਬੇਰ
ਖੰਘ ਖੁਲਕੀ ਕਰਾਂਦੇ ਕੱਚੇ ਬੇਰ
ਖਈ-ਰੋਗ ਲਗਾਂਦੇ ਕੱਚੇ ਬੇਰ।
ਖੇਡੋ ਮੱਲੋ ਪੜ੍ਹੋ ਪੜ੍ਹਾਵੋ... ਏਧਰ ਉਧਰ
ਓਨਾ ਚਿਰ
ਹੱਥ ਵਟਾਵੋ ਕੁਝ ਕਰੋ ਕਰਾਵੋ... ਏਧਰ ਉਧਰ
ਓਨਾ ਚਿਰ
ਆਈ ਰੁੱਤੇ ਬੇਰ ਲੁੰਲੂੰ ਹੋ ਜਾਣ
ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਈ ਨੇ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਖਾਣੇ
ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਈ ਨੇ ਇਹ ਕਿਧਰੇ ਨੀ ਜਾਣੇ।

ਜਰੋਂਦ ਕਰੋ
ਝੱਖੜ-ਝੋਲਿਆਂ ਤੋਂ ਚੌਕਸ ਰਹੋ
ਹੋਛੇ ਨਾ ਹੋਵੋ

ਹਵਸੀ ਬੇਸਬਰੇ ਨਾ ਬਣੋ
ਮਿੱਠਾ ਹੋਸੀ ਰੁੱਤਾ ਫਲ
ਕੌੜਾ ਹੋਸੀ ਕਰੁੱਤਾ ਫਲ
ਬੇਰ ਪੱਕ ਲੈਣ ਜ਼ਰਾ ਸਸਤਾਵੋ
ਬੇਰ ਲਾਲ ਹੋ ਜਾਣ।

•

ਵਿਚਲੀ ਗੱਲ

ਰੋਜ਼

ਏਧਰ ਓਧਰ

ਗੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਵਝਦੀਆਂ ਨੇ

ਅਫ਼ਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਚਲਦੀਆਂ ਨੇ।

ਫੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਨੇ

ਕੰਜਕਾਂ ਜੁਆਕ ਜਣਦੀਆਂ ਨੇ।

ਰੋਜ਼ ਗੱਲਾਂ ਤੁਰਦੀਆਂ

ਰਲਣ-ਰਲੋਣ ਦੀਆਂ

ਛੱਡਣ-ਛੱਡੋਣ ਦੀਆਂ

ਰੋਜ਼ ਬਾਤਾਂ ਉਡਦੀਆਂ

ਮਿਲਣ-ਮਲੋਣ ਦੀਆਂ

ਭੱਜਣ-ਭਜੋਣ ਦੀਆਂ।

ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ

ਆਪ-ਹੁਦਰਿਆਂ ਨੇ ਸਹੇੜੀਆਂ

ਬਹੁਤੀਆਂ ਤਾਂ

ਸੇਹ ਦੇ ਤੱਕਲਿਆਂ ਨੇ ਛੇੜੀਆਂ

ਬਹੁਤੇ ਅਰਥ ਅਜੇ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਨੇ

ਧਰਤੀ 'ਚ ਧਾਤ ਵਾਂਗੂੰ

ਮਤਲਬਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਘਟੀ ਨਹੀਂ

ਬਰਫ਼ਾਂ ਦੇ ਪੈਣ 'ਤੇ ਵੀ।

ਗਰਭਪਾਤ ਮੁਹਿਮਾਂ ਜਾਰੀ ਹਨ

ਅਨਿਸਚਤ ਸਮੇਂ ਲਈ।

ਵਿਚਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ

ਵਿਸ਼ਾ ਪਕੜ ਨਵੇਂ ਆਧਾਰ ਘੜਨ ਦੀ ਹੈ

ਆਪਣੇ ਪੈਰੀਂ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸੇਹ ਦੇ ਜੜਨ ਦੀ ਹੈ।

•

ਜੋੜ-ਕਜੋੜ

ਜੁਗੜਿਆਂ ਤੋਂ ਦੰਦ-ਕਥਾ ਛਿੜਦੀ ਰਹੀ
ਰੀਤਾਂ ਕੁਰੀਤਾਂ ਦੀ
ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਗੱਲ ਰਿੱਝਦੀ ਰਹੀ
ਨਫ਼ਰਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਦੀ।
ਖੱਚ ਖੱਚ ਐਨੀ ਵਧਦੀ ਗਈ
ਇਕ ਗੁਰੇਜ਼ ਜੇਹਾ ਹੋ ਗਿਆ
ਲਾਗ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਐਨੀ ਲਗਦੀ ਗਈ
ਇਕ ਪਰਹੇਜ਼ ਜਿਆ ਹੋ ਗਿਆ।
ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਸੀਨ ਜਾਣ ਕੇ
ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਬਠਾਂਦੇ ਰਹੇ
ਪਰ ਉਹ ਸਾਡੇ ਝਿਮੱਣਿਆਂ 'ਤੇ ਲਿਟ ਕੇ
ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਈ ਰੜਕ ਪਾਂਦੇ ਰਹੇ।
ਅਸੀਂ ਵਫ਼ਾ ਦੀ ਸੀਮਾ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ
ਦੁੱਧ-ਪਥਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਖਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ
ਅਪਣੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦਾ ਸਾੜ ਕੇ ਸਰਕੜਾ
ਅਪਣੀ ਸੁਆਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਿਰਾਂ 'ਚ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।
ਖੁਦ ਨਿਰਨੇ-ਕਾਲਜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਜਾ ਕੇ
ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ਵਹਿਮ ਨਿੱਕਲੇ
ਆਪੀਂ ਪਿੱਛੇ ਖੜੇ ਸਾਨੂੰ ਬਲਦੀ ਦੇ ਬੁੱਥੇ 'ਚ ਪਾ ਕੇ
ਉਹ ਬੜੇ ਬੇਰਹਿਮ ਨਿੱਕਲੇ।
ਬਦਲਦੀਆਂ ਰੁੱਤਾਂ 'ਚ ਬੜਾ ਚਿਰ ਲੱਗਾ
ਉਜਾਗਰ ਹੋਣ 'ਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਨੂੰ
ਬਦਲਵੇਂ ਲਬਾਸਾਂ 'ਚ ਢੇਰ ਚਿਰ ਲੱਗਾ
ਨਗਨ ਹੋਣ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਹਿਯਾਈ ਨੂੰ।

ਇਸ ਨਫੇ-ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਮੀਨਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ
ਮੁੜ ਮੁੜ ਵਹੀ-ਖਾਤੇ ਫੋਲਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ?
ਜਦੋਂ ਉੱਕਾ ਈ ਮੂੰਹ ਵੱਟ ਬੈਠੇ
ਇਕ ਅੱਧੀ ਵੇਰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ?
ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਨਵੇਂ ਤਾਲ ਰਸ ਦਾ ਕਰਕੇ ਨਿਖਾਰ
ਅਪਣੇ ਰਾਗ ਸਾਜ਼ ਆਪੇ ਛੇੜਾਂਗੇ
ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਖਾ ਕੇ ਕਸਮ ਹੋਏ ਹਾਂ ਤਿਆਰ
ਅਣੀਆਂ ਫਸੀਆਂ ਆਪੇ ਨਬੇੜਾਂਗੇ।

•

ਫੁਕਰੇ ਯਾਰ ਨੂੰ

ਮੈਂ

ਸਾਂਝ ਦੀ ਸਦ ਭਾਵਨਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ
ਤੇ ਸਿਦਕ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ
ਲਿਫ ਲਿਫ ਕੇ ਉੱਠੀ
ਤੇ ਉੱਠ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰੀ—

ਤੂੰ

ਨਿੱਜੀ ਮੁਫ਼ਾਦਾਂ ਤੇ ਇਤਕਾਦਾਂ ਦੀ ਓੜ ਵਿਚ
ਖੜ੍ਹ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਲਿਫਿਆ
ਤੇ ਝੁਕ ਝੁਕ ਕੇ ਤੁਰਿਆ—

ਲਖ-ਲੁਟਾ!

ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਲੱਗੇ ਬੜਾ ਭਰਵਾਂ
ਤੇ ਫੱਬਵਾਂ ਵੀ
ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਤੂੰ
ਹੀਣਾ ਈਂ ਐਂ
ਪੀਲੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਪਿੱਲੇ ਘੜੇ ਵਰਗਾ—

ਚੰਦਰਿਆ!

ਤੇਰੇ 'ਚ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਵੀ ਐ
ਤੇ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਵੀ—
ਵੇ ਬੱਗੀ ਧੁੱਪ ਦਾ ਸੀਹਾ ਸੇਕਣ ਵਾਲਿਆ!
ਕਦੇ ਵੀ ਠਰ ਨੀ ਭੱਜਾ
ਤੇਰੀ ਅੰਦਰਲੀ ਸੀਤ ਹੋਈ ਨੀਤ ਦਾ—

ਤੂੰ ਚਹੁੰਦਾ ਰਿਹੈਂ
ਕਿ ਮੈਂ
ਹਿਯਾ ਦੀ ਪੁੜੀ ਬਣ ਕੇ ਬੱਝੀ ਰਵਾਂ
ਤੇ ਤੂੰ ਜਿੰਨੀ ਚਾਹੈਂ
ਚੁੰਢੀ ਭਰ ਲਿਆ ਕਰੇਂ ਅਪਣਾ 'ਜੀ' ਕਰਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ—

ਅੱਗ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਆਪੇ ਬੜੋਣ ਵਾਲਿਆ!
ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਮਰਦੀ ਨੂੰ ਅੱਕ ਚੜੋਣ ਵਾਲਿਆ!
'ਓਦੋ' ਮੈਂ 'ਓਥੇ' ਜੰਮੀਂ ਸਾਂ
'ਹੁਣ' 'ਏਥੇ' ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਨੇ—

ਮੈਂ
ਤੇਰਾ ਮਨ ਟੋਹਿਆ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ
ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਜੋਹਿਆ ਵਾਹ ਪਾਂਦਿਆਂ—

ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਐ
ਕੁਫਰ ਤੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਣਾ
ਬਹੁਤ ਕਠਣ ਐਂ ਇਹਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਣਾ ਵੀ
ਪਰ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ—
ਹੁਣ ਮੈਂ
ਕਿਸੇ ਟੂਣੇਹਾਰ ਨੂੰ
ਅੱਖਾਂ 'ਚ
ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ ਪੂੜਨ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗੀ!!

•

ਇੱਲਤ

ਦੇਖੋ!

ਨਵੇਂ ਤੱਕੜਾਂ 'ਚ ਤੋਲ ਤੁਲਦੇ
ਉਂਜ ਤਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਪਰ੍ਹੇ ਵਿੱਚ
ਹਰ ਕੋਈ ਆਥਣ-ਸਵੇਰ ਤੁਲੇ
ਪਰ ਭਤੀਜ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਭਾਰ
ਦੂਣਿਉਂ ਇਕ ਦਮ ਆਧੀ ਹੋਏ.....
ਹੁਣ ਇਹ ਸੰਸਾ ਵੱਢੇ
ਉਂਜ ਤਾਂ ਵਾਟ ਹਰ ਕੋਈ ਕਰੇ
ਪੁੱਨਿਆਂ ਦੀ ਰਾਤੇ ਰੋੜਾਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਦਸਦੇ
ਬਿਨ ਪਾਣੀਉਂ ਮੌਜੇ ਖੋਲਦੇ.....
ਅਸਲੀ ਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਭਣੇਵੇਂ
ਹਨ ਵੱਡੇ ਸ਼ਰੀਕੇ ਨੇ ਚੱਕੇ
ਤਾਂਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਹੋਛੇ ਹੋਏ
ਸੋਝੀ ਤੋਂ ਕੋਝੇ ਹੋਏ
ਆਂਢੀ-ਗੁਆਂਢੀ ਕੰਧਾਂ-ਕੋਲੇ ਟੱਪੇ.....
ਸਹਿਣ-ਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ 'ਤੇ
ਭਰੱਪੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਠਣਕੇ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੂਲਾ ਫੱਕਿਆ
ਰੋਂਦੂ-ਰੋਲੀ ਟੋਲਾ ਹੱਸਿਆ
ਪਟੜੀ ਫੇਰ ਕਚੀਰੇ ਹੋਏ.....
ਦੇਖੋ ਬਈ! ਇਹ ਕੇਹੀ ਔਲੋ?
ਦੇਖੋ ਬਈ! ਇਹ ਕੇਹੀ ਇੱਲਤ?
ਸੁਹਦੇ ਹੋਏ ਕੋੜਮੋਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਦਸਾ 'ਤੇ
ਬੁਝਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ-ਸਿਆਣਪ
ਕਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਤਿਉੜੀਆਂ ਪਾਂਦੀ
ਕਦੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸ਼ਕੜੀਆਂ ਹਸਦੀ।

ਦੋ ਹੀਰੋ

ਅੱਜ ਦਾ ਚੂਰੀ ਖਾਣਾ
ਰਾਂਝਾ
ਕੁਰਲਾਵੇ
‘ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਹੀਰ ਮਿਲੇ
ਭਾਵੇਂ ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਢਰਾਕੇ ’ਚੋਂ
ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸੰਖੀਏ ਦੀ ਪੁੜੀ ਚੋਂ.....
ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਜੇ
ਪਰ
ਮੇਰੀ ਹੀਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਵੇ
ਹਾਏ!
ਮੇਰੀ ਹੀਰ ਸਲੇਟੀ
ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਜੇ!!’
ਭਗਤ
ਸਰਾਭਾ
ਆਖੇ
—“ਭਾਵੇਂ ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ
ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਜੇ
ਪਰ
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਵੇ!!!”
ਆਸ਼ਕ
ਸੂਰੇ
ਆਗੂ
ਸਮਾਜੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਅਕੀਦਿਆਂ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਤੋਂ ਪੁਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ—

ਹੋਣਹਾਰ

ਉਹਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ
ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਪੜ੍ਹਿਆ
ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ
ਹਰ-ਵਰ੍ਹਿਆਈ ਪੜ੍ਹਿਆ
ਉਹਦੇ ਵਿਚੋਂ
ਇਕ ਵਰ੍ਹਾਊ ਬੱਦਲ ਉੱਠਿਆ
ਇਕ ਬਰ੍ਹ-ਰੰਗਾ ਪਿੰਡਾ ਲਿਸ਼ਕਿਆ
ਜੀਹਦੀਆਂ
ਪੋਨੇ ਦੇ ਗੰਨੇ ਵਰਗੀਆਂ ਅੱਖਾਂ... ਦਿਸੀਆਂ
ਉੱਘੜਨ ਵਾਲੀਆਂ।
ਹਰ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਨ 'ਤੇ
ਤੂੰ 'ਚੋਂ ਮੈਂ
ਤੇ ਮੈਂ 'ਚੋਂ ਤੂੰ
ਦਾ ਹੀ
ਮਤਲਬ ਨਿੱਕਲਿਆ
ਫੇਰ ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ ਵੇਰ
ਅੰਤਰ-ਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ
ਜਾਂ ਅੱਖਾਂ ਪੁੱਟੀਆਂ
ਤਾਂ
ਥੱਲਉਂ ਪੁੱਠੀ ਦਿਸੀ
ਗਰਭ ਵਿਚਲਾ 'ਜੀਅ'
ਨਰੋਆ
ਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਜੇਰ-ਕਟੋਰੇ ਵਿੱਚ
ਮਹਿਫੂਜ਼ ਸੀ
ਹੁਣ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਰਹੇਗਾ ਵੀ.....

ਜਦੋਂ ਅਣਖ ਜਾਗੇ

1

—ਬੱਚੀ ਜੋ ਹੋਈ

ਜ਼ਰਾ ਝਿਜਕ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਏ

“—ਬਾਪੂ ਤੇਰਾ ਕਮੀਜ਼ ਪਾਟ ਗਿਆ ਏ।”

“—ਬੱਚੀ!

ਲੀੜਾ ਕਾਹਨੂੰ ਪਾਟਿਆ ਏ!!

ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਉਣਾਂ ਦਾ ਉਧੇੜ ਏ

ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੇ ਕੱਪੜੇ ਚਕੋਤੇ 'ਤੇ ਸਿਲਵਾਏ ਨੇ

ਕੱਚਿਆਂ ਧਾਗਿਆਂ ਦੇ ਅਲਗਰਜ਼ ਜਿਹੇ ਸੜੋਪੇ ਮਰਵਾਏ ਨੇ।”

“—ਹਾਂ ਬਾਪੂ

ਪਾਟਣ ਤੇ ਉੱਧੜਨ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਸਮਝ ਪਈ ਏ

ਇਹ ਚੰਦਰੀਆਂ 'ਦਾਰੀਆਂ'

ਸਾਡੇ ਨੰਗੇਜ਼ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਅਸਲੀ ਕਾਰਨ ਨੇ!!”

2

ਉਹ ਹੁਣ ਸਿਆਣੇ ਨੇ

ਚੁੰਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਨਿਆਣੇ ਸੀ

ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹ ਨਿਆਣੇ ਹੀ ਨੇ

ਅਸਲ 'ਚ ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਸਿਆਣੇ ਹੋਣਾ ਏ

3

ਅਕਸਰ ਸੋਚ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ

ਨਾ ਕਰਕੇ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ

ਕਹਿ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ

ਨਾ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ

ਪੜਤਾਲ ਕੇ ਨਿਰਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ
ਤੇ ਨਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰਕੇ ਪੜਤਾਲ
ਸੁਣ ਕੇ ਬੋਲਣ
ਬੋਲਕੇ ਸੁਣਨ
ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿਣ
ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਨ
ਯਕੀਨ ਕਰਨ
ਤੇ ਕਰਕੇ ਯਕੀਨ ਕਰਨ 'ਚ
ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਏ।
ਵਾਰੇ ਵਾਰੇ ਜਾਈਏ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨ
ਤੇ ਇਖਲਾਕ ਤੋਂ!
ਆਪ ਇਹ
ਕੁੱਤੇ-ਕੁੱਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਥਣ-ਸਵੇਰ
ਪਾਰਕਾਂ ਤੇ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ 'ਤੇ
ਹਗਾਉਂਦੇ ਮਤਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ
ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਬਚਾਰਾ
ਪੀਤੀ ਬੀਅਰ ਦਾ ਮਾਰਾ
ਤੰਗ ਆ ਕੇ
ਅੱਗਾ ਪਿੱਛਾ ਝਾਕ ਕੇ
ਵਾੜ ਉਹਲੇ ਚੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ
ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ਰਮ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ
ਤੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਨੇ।
ਵਾਰੇ ਵਾਰੇ ਜਾਈਏ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੱਕੜੀ-ਇਨਸਾਫ ਤੋਂ!!
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ-ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ!!!

•

ਹੋਸੀ ਭੀ ਸੱਚ.....

ਜੁੱਗੋ ਜੁੱਗ
ਭੈ ਭੀਤ
ਭਗਤੀ
ਧੀਰਜ
ਸ਼ਕਤੀ
ਭੁੱਖ ਤੇਹ
ਉਤਰਸ ਖੇਹ
ਉਲਝੇ ਕਈ ਪਾਸੀਂ
ਖੁੰਝੇ ਕਈ ਰਾਹੀਂ
ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ
ਵਾਟਾਂ ਕਰਦੇ
ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਨਿਰਭਉ ਹੋਏ
ਨਿਰਵੈਰ
ਸੱਤਾਧਾਰੀ.....

ਆਵਾਗਉਣ ਦੀ ਖੁੱਦੋ ਫੋਲੀ
ਜਿਹੜੀ ਲੋਕ-ਨਾਝੂਆਂ ਨਾਲ ਮੜੀ
ਕਾਲੀਆਂ ਪੀਲੀਆਂ ਲਾਲ ਗੁਲਾਬੀ ਪਿੜੀਆਂ
ਕਾਂ-ਕਬੂਤਰ
ਤੋਤਾ-ਮੈਨਾ
ਸੋਨ-ਚਿੜੀਆਂ.....

ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ
ਮਾਇਆ ਦੇ
ਕੱਚੇ ਪੱਕੇ ਦੂਹਰੇ ਤੀਹਰੇ ਮੋਟੇ ਸੜੋਪੇ ਤੋੜੇ

ਵਿਚੋਂ ਨਿੱਕਲੇ
ਮੂਤ ਪਲੀਤੀ ਕੱਪੜੇ
ਲਹੂ ਮਾਸ ਗੱਤਲੇ.....

ਖਸਮ-ਕਸਾਈ
ਆਪੋ-ਧਾਈ
ਲੁੱਟ-ਮਾਰ
ਬਹੁੜ-ਦੁਹਾਈ
ਕਾਲੀਆਂ-ਜੀਭਾਂ
ਪੁੱਠੀਆਂ-ਲਿਖਤਾਂ
ਫੋਕੇ-ਭਾਸ਼ਨ
ਝੂਠ-ਅਜੂਠੇ
ਕਲੋਲ-ਘੁਪਿੱਤਾਂ
ਆਖਣ
“ਲੋਕੀਂ ਭੈੜੇ
ਬੜੇ ਅਵੈੜੇ
ਕੁਪੱਤੇ ਰਾਖੇ
ਅੱਵਗਿਆ ਕਰਦੇ
ਭੂਤਕਾਲ ਦੀ ਖਿੱਚੀ ਰੇਖਾ
ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਉਲੰਘਦੇ?
ਰਾਖੀ ਦੀ ਚੁੰਗ
ਹੋਰ ਕਿਉਂ ਮੰਗਦੇ”

ਵਿਦਿਆਲੀਂ ਧਰਮਸਾਲੀਂ
ਹੁਕਮੀਂ ਹੁਕਮ ਚਲਾਏ
ਵਿਦਰੋਹੀਆਂ ਦੇ ਗਲੀਂ
ਭਾਰੇ ਭਾਰੇ ਡਹੇ ਪਾਏ
ਤਾਂ ਕਿ

ਰੇਖਾਵਾਂ ਨਾ ਟੱਪਣ
ਬਰੂਹਾਂ ਨਾ ਘੱਤਣ
ਹੁਣ
ਸੱਚੀਂ ਹਰਫਲੇ ਹੱਤਿਆਰੇ
ਛਤਰ-ਧਾਰੀ
ਕੂੜ ਨਿੱਖੁਟੇ
ਏਕਾ-ਅਧਿਕਾਰੀ
ਰਾਤ ਦਿਨ ਤਿੱਥਵਾਰ
ਹੁਣ ਕਿਰਤੀ ਜਾਣੇ
ਜੋਤ ਸਰੂਪ ਹੋਏ-ਸਰਵਹਾਰੇ
ਅਪਣੇ ਮੂਲ ਆਪ ਪਛਾਣੇ
ਸਾਚਾ ਨਾਉਂ ਸਾਚਾ ਹੱਕ
ਹੈ ਭੀ ਸੱਚ
ਹੋਸੀ ਭੀ ਸੱਚ.....

•

ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ

ਡਾਰੋਂ ਨਿੱਖੜੀ, ਹਾਣੋਂ ਵਿੱਛੜੀ ਜੋੜੀਏ
ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਲਈ, ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ੁਭ ਮਿਲਾਪ 'ਤੇ
ਸਾਡੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਇਛਾਵਾਂ, ਸਾਡੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ
ਹੱਕ ਸੱਚ ਦਾ ਚੋਗਾ ਚੁਗਦਿਆਂ, ਮੀਂਹ ਹਨੇਰੀਆਂ 'ਚ ਇਕੱਠੇ ਉਡਦਿਆਂ
ਅਣਸੂਚਿਤ ਪਛੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਗ ਰਲਾਣਾ
ਤੱਤੇ ਠੰਡੇ ਦਾ ਸਮਤੋਲ ਰਖਦਿਆਂ
ਬਰਫ ਨਾ ਨਿਗਲਣਾ, ਅੱਗ ਨਾ ਖਾਣਾ।
ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੇੜ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦਿਆਂ
ਭੂਤ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ 'ਤੇ ਝੂਰਨ ਤੋਂ
ਭਵਿਖ ਦੀਆਂ ਨਿਰਮੂਲ ਆਸਾਂ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਤੋਂ, ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਾ
ਵਰਤਮਾਨ ਹਕੀਕਤਾਂ 'ਚ ਵਿਚਰ ਕੇ
ਹੋਰ ਅਗ੍ਰਾਂ ਹੋਰ ਉਤਾਂਹ ਉਡਦੇ ਜਾਣਾ
ਫਿਰਦੀਆਂ ਰੁੱਤਾਂ 'ਚ ਪੜਾਅ ਮਿਥਣ ਸਮੇਂ
ਵਿਰੋਧੀ ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੂਲ ਨਹੀਂ ਘਬਰਾਣਾ।
ਹੰਸਾਂ ਵਰਗੀ ਨਵੀਂ ਸਜੀ ਜੋੜੀਏ
ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨਵੀਆਂ ਲੱਭਤਾਂ 'ਚ
ਨਾ ਵਿਸੱਰਨਾ ਨਾ ਵਿਸੱਰਾਣਾ
ਹਰ ਥਾਂ ਹਰ ਪਲ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਘੋਲ ਘਮਾਣਾ
ਚਿੱਟੇ ਬਾਜ਼ਾਂ ਵਰਗੀ ਜੋੜੀਏ
ਮਾਸੂਮ ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਲਗੜਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣਾ
ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ 'ਚ ਰਹਿਣਾ
ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸਮੇਂ ਦੇਖਿਉਂ!
ਕਦੇ ਢੇਰੀ ਨਾ ਢਾਣਾ
ਵਸਦੇ ਰਹਿਣਾ ਰਸਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਹਸਦੇ ਰਹਿਣਾ
ਸਾਡੀਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਇਛਾਵਾਂ
ਸਾਡੀਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ.....

ਅਸੀਂ ਕਾਮੇ

ਅਸੀਂ ਕਾਮੇ, ਅਸੀਂ ਆਦੀ, ਅਸੀਂ ਜੁਗਾਦੀ
ਅਸੀਂ ਸਰਵਹਾਰੇ
ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਹਾਂ-ਅਸੀਂ ਕਲ੍ਹ ਵੀ ਸਾਂ
ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ
ਕੀ ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਓਵੇਂ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ?
ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਾਂ
ਕੀ ਅਸੀਂ ਓਵੇਂ ਹੀ ਕਹਾਂਗੇ?
ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਂ
ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ.....ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ
ਅਸੀਂ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਂ—ਓਵੇਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ
ਅਸੀਂ ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਹਾਂ—ਓਥੇ ਨਹੀਂ ਬਹਿਣਾ
ਅਸੀਂ ਖੂਹ ਦੇ ਡੱਡੂ ਨਹੀਂ
ਨਾ ਗੱਬ-ਗਾਦ ਭਰੇ ਟੋਭੇ ਛੱਪੜ
ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਵਗਦੇ ਰਹਾਂਗੇ
ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਅੱਟਣ
ਸਾਡੇ ਮੱਥਿਆਂ 'ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਦੀਆਂ ਵੱਟਾਂ
ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਂ, ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਵੀ ਹਾਂ
ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ।
ਅਸੀਂ ਹੱਕ-ਹਲਾਲ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹਾਮੀ
ਅਸੀਂ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਤਰਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹਾਮੀ
ਅਸੀਂ ਸਰਵਹਾਰੇ ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਪਿਆਰੇ
ਅਸੀਂ ਆਦੀ, ਅਸੀਂ ਜੁਗਾਦੀ
ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਵੀ ਹਾਂ
ਅਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਸਾਂ
ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ!
ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ!!

ਉਹ ਕੌਣ ਲੋਕ ਨੇ?

ਦੁਟੰਗੇ ਜੀਵ, ਸੁਆਰਥੀ ਫੁੰਮਣ
ਮਾਨਸਿਕ ਮਾਲੀ-ਖੋਲੀਏ ਦੀ ਰੋਹੀ ਦੇ ਬਾਸ਼ਿੰਦੇ
ਨਾਮ-ਦਾਮ ਦੀ ਲੱਗੀ ਅੱਚਵੀ
ਮੈਂ ਮੈਂ ਮੈਂ ਦੀ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ
ਭੌਂਦੂ ਭੌਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਕਰਨ ਸੁਰੜ ਸੁਰੜ ਸਾਹਿਤਕ ਨਜ਼ਲਿਆ ਦੀ
ਹੋਏ ਪਿਛਲਖੁਰੀ ਭੂਤਕਾਲ ਦੇ ਸਮਰਥਕ
ਚਾਹੁਣ ਭੂਤਨਿਆਂ ਦਾ ਵਾਰਾ-ਪਹਿਰਾ
ਬਾਂਦਰ ਨੀਤੇ ਨਾਇਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਕੂਹਣੀਮਾਰ ਲਫੰਗੇ, ਫੜ੍ਹਾਂ, ਮਾਰਦੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੇ ਚੱਕੇ ਹੋਏ।
ਅਟਕਲ ਪੱਚੂ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ
ਕਲਾਕਾਰ ਬੇਬਢੀਆਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਦੇ
ਹਕੀਕਤਾਂ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ
ਉਤਪੁਣੇ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜਣ ਬਿਨਾਂ ਅਹਿਸਾਸੋਂ
ਆਪ ਹੁਦਰੀ ਨੌਸਰਬਾਜ਼ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ
ਮੈਂਬਰ ਮਾਨਸਕ ਮਿਲਗੋਭੇ ਦੀ ਹੋਛੀ ਸਭਾ ਦੇ
ਉਹ ਕੌਣ ਲੋਕ ਨੇ?
ਗੁਸਤਾਖੀ ਅਭਿਮਾਨੀ ਸੜੇਹਾਂਦ ਜ਼ਾਤਪਾਤ ਦੀ
ਗੋਤਕਨਾਲੀ ਦੇ ਪਾਸਕੂ ਚੱਟੇ-ਬੱਟੇ
ਨਿਰਾ ਪਖੰਡੀ ਪੀੜ-ਦਿਖਾਵਾ
ਹਉਮੈਵਾਦੀ ਧਰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਸੇਲ 'ਤੇ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ
ਮੂੰਹ ਕੰਨਾ ਤਾਈਂ ਪਾਟੇ ਨਿਰੀ ਹੈਂਕੜ ਗੁਟਬੰਦੀ
ਗੰਢਤੁੱਪ ਦੇ ਅਲੀਬਾਬੇ
ਨਵੇਂ ਬਣਜਾਰੇ ਸੌਦੇ ਵੇਚਦੇ ਕੂੜ ਦੇ, ਉਹ ਵੀ ਖੋਟ ਰਲਾ ਕੇ
ਸ਼ੈਤਾਨ ਉਲ-ਜਲੂਲ ਖਚਰੇ ਸਨਕੀ ਪਰਚੇ
ਕਰਨ ਵਿੱਕਰੀ ਜਨੂਨਵਾਦ ਦੀ

ਬੈਗੈਰਤੇ ਕੋਲੇ ਕੱਛਦੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ
 ਖੇਡਣ ਆਲੇ-ਕੋਡੀ ਛਿੱਕੇ-ਕੋਡੀ
 ਕੋਈ ਤਮੀਜ਼ ਨਾ ਭੈਣ ਭਰਾ ਦੀ।
 ਉਹ ਕੌਣ ਲੋਕ ਨੇ?
 ਲੁੱਚੀਆਂ ਨੀਤਾਂ ਬਾਘੜ-ਬਿੱਲੀਆਂ
 ਛੱਜ ਛਾਨਣੀਆਂ ਰਈਸਾਂ ਦੀਆਂ
 ਆਗਿਆਕਾਰ ਔਲਾਦ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ
 ਕੱਬੇ ਉੱਪਦਰੀ ਬੇਕਿਰਕ ਅਪਰਾਧੀ
 ਜਾਨੀਚੋਰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੇ, ਚੁਬਾਰੀਂ ਸ਼ਹਿ ਲਾ ਬਹਿੰਦੇ
 ਮਾਰਨ ਸੂਰਮਗਤੀ ਗਿੱਦੜ-ਭਬਕੀਆਂ
 ਪਾ ਕੇ ਬਾਰੂਦੀ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਗਾਤਰੇ
 ਸੁਤੰਤਰ ਮਾਨਵੀ ਫਰਜ਼ਾਂ ਤੋਂ
 ਨਿਪੁੰਸਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਘੁਰਾੜੇ
 ਸੁਤੰਤਰ ਅਪਣੀਆਂ ਗਰਜ਼ਾਂ ਖਾਤਰ
 ਫਿਰਕੂ ਨਫਰਤ ਫੜੋਫੜਾਈ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ
 ਏਧਰ ਉਧਰ ਉਜਾੜੇ ਦੇ ਹਲਕਾਰੇ।
 ਹੜਬੁੰ ਹੜਬੁੰ ਖੇਰੂੰ ਖੇਰੂੰ 'ਰਚਨਾਤਮਕ ਰਚਨਾ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
 ਹਨ ਇਹ ਅਮਰਵੇਲਾਂ, ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਜੜ੍ਹ ਨੀ
 ਪਿਆਰੀ ਆਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਮਾਸ-ਬਰਾਂਡੀ
 ਜ਼ਮੀਰਾਂ ਫੰਡਰ ਹੋਈਆਂ
 ਇਘੜ-ਦੁਘੜ ਵਾਰਤਾ ਦੀ ਲਾਉਣ ਛਹਿਬਰ
 ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਤੋਂ ਲੂਣ ਪੀਕੇ।
 ਹੱਸਣ ਕੁੱਤੇ-ਹਾਸੀ, ਮਾਰਨ ਅੱਖ-ਮਟੱਕੇ
 ਕੰਜਰਪੁਣੇ ਦੀ ਦਾਮਦਲਾਲੀ ਖਾ ਕੇ
 ਇਹ 'ਚੇਤੰਨ' ਸਮਾਜੀ ਮੁਜਰਮ
 ਹਨ ਠੁੱਮਣੇ ਕਰੋੜਪਤੀਆਂ ਦੇ ਚੁਮਲੇ ਹੋਏ
 ਗਿੱਬ ਗਿੱਬ ਅਫਵਾਹਾਂ ਰਚਦੇ
 ਲਿਖਦੇ ਆਪਹੁਦਰੇ ਗਿੱਦੜ-ਭਬਕੀਆਂ ਵਾਲੇ ਫੀਚਰ

ਭੌਂਕੇ ਰੁਮਾਂਸਵਾਦੀ ਪਤੰਦਰ
ਸਾਹਿਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਣਕੋਂ ਆਧੀ
ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਗਰਾਮਰ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਕੋਰੇ
ਉਹ ਲੋਕ ਕੌਣ ਨੇ?
ਬੀਤੇ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਦ ਦੇ ਹਰਫਨਮੌਲੇ
ਮਾਰੂ ਨਦੀਣ ਰਿਸਦੇ ਫੋੜੇ, ਸਮਾਜੀ ਕੁੱਤੇ-ਮੱਖੀਆਂ
ਬੇਸ਼ਰਮ ਬੜਕੌਕ ਅਜ ਦੇ
ਗਪੌੜਸੰਖਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ ਕੱਖੋਂ ਹੌਲਾ
ਇਹ ਸਰਵ-ਸ੍ਰੀ ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਨੀਤਕ, ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਭਚਾਰੀ
ਦੁਸ਼ਟ ਹਾਸੋਹੀਣੇ ਲੰਮੇਂ ਪਤਲੇ ਮਧਰੇ-ਭਾਰੇ
ਮਾਨਸਕ ਰੋਗੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਚੁਗਲਢਾਣੀ
ਬੇਲਗਾਮੇ ਮੁਸ਼ਕ-ਮੁਸ਼ਟੰਡੇ, ਲੇਖਕ, ਆਲੋਚਕ, ਸੰਪਾਦਕ
ਤੰਗ ਕੌਮੀ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਨਿੱਤ ਨੇਮੀ
ਨਿਰੀ ਥੂ ਥੂ ਤੁਝੇ ਤੁਝੇ
ਪਰ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ
ਭਵਿਖ ਦੀ ਇਹ ਮਨਹੂਸ ਮਾਯੂਸੀ
ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿਦਕੀ ਕਲਮਾਂ
ਪੂਰਨਤਾ ਸਚਿਆਈ ਨਿਆਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ੀ
ਰੋਕਣ ਅੱਤਿਆਚਾਰੀ, ਅਪਰਾਧੀ ਖ਼ਬੀਸ ਕਲਮਾਂ ਤੇ ਜੀਬਾਂ ਨੂੰ
ਫੜਨੋਂ ਘੁੱਗੀਆਂ ਧਰਮਜਾਲ ਲਾ ਕੇ
ਰੋਕਣ ਘੋਗੜ ਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਂਡੇ ਭੱਨਣੋਂ ਮਾਸੂਮ ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ
ਦੇਖਣ ਘੋਖਣ ਪੜਤਾਲਣ ਹਰ ਸ਼ੈ ਨੂੰ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ
ਪਹਿਲੋਂ ਜੋਹ ਕੇ ਹੱਥ ਪਾਉਣ, ਫੜਨ ਘੁੱਟ ਕੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ
ਇਹ ਦਿਲਚਸਪ ਮਾਨਯੋਗ ਕਲਮਾਂ, ਸਿਆਸੀ ਯੋਧੇ
ਸਰਲ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਰਤਣ
ਹੋਛੇਪਨ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਵੈਰਨ
ਲੋਕ ਸਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ
ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਰਥ ਨਵਜੀਵਨ ਦੇ

ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਕਿਰਨਾਂ ਲੋਕ ਸਹਿਤ ਦੀਆਂ ਲੋਕ-ਹਿਤ ਦੀਆਂ
ਦੇਣ ਭਾਂਜ ਢੀਠ ਬਦਕਾਰੀ ਚਲਿੱਤਰੀ ਕਰਤੂਤਾਂ ਨੂੰ
ਕਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਅਮਲਾਂ ਨਾਲ.....

-

ਹੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ !

ਹੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ !

ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਭੈਅ ਉਦਾਸ?

ਤੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕਾਲਖ ਲੱਗੀ?

ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਹੋਸ਼ੋ-ਜੋਸ਼ੋ ਸੱਖਣੀ?

ਵਾਧੂ ਖਾਵੇਂ ਉਤਲਿਆਂ ਤੋਂ ਕੁੱਟਾਂ-ਮਾਰਾਂ

ਸੁੱਕੇ ਸੋਹੜੇ ਕਰੇਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ

ਜੁਗੜਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁੱਕ-ਬਰੂਹੀ

ਹਾੜ੍ਹੇ ਕਢਦੀ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੀ.....

ਹੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ !

ਰੂੜੀ ਤੋਂ ਉੱਠ ਤੂੰ ਉੱਠਣ ਯੋਗ

ਆਪੇ ਹੀ ਤਰੁੱਠ ਤੂੰ ਤਰੁੱਠਣ ਯੋਗ

ਨੀ ਅੜੀਏ ਤੂੰ ਬਲਵਾਨ

ਨੀ ਅੜੀਏ ਤੂੰ ਖੁਦ ਮਹਾਨ

ਨੀ ਅੜੀਏ ਤੂੰ ਉੱਠ ਖਲੋ

ਨੀ ਅੜੀਏ ਹੁਣ ਹੋਈ ਲੋਅ

ਪਾ ਦੇ ਭੜਬੂ ਮਹਿਲੀਂ ਭਵਨੀਂ

ਢਾ ਦੇ ਟਿੱਬੇ ਟੋਏ ਪੂਰਦੇ

ਕਰਦੇ ਹਾਲਤ ਪੱਧਰੀ.....

ਹੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ !

ਕਿਰੀ ਕਿਰਤ ਦਾ ਕੁਝ ਨੀ ਵਿਗੜਿਆ

ਪੰਜੇ ਉਂਗਲਾਂ ਕਰ ਇਕੱਠੀਆਂ

ਚੁੱਕ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾ

ਵਾਧੂ ਮੁੱਲ ਦੇ ਚੋਰਟਿਆਂ ਨੂੰ

ਕੱਚੇ ਚਣੇ ਚਬਾ.....

ਹੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ !

ਤੂੰ ਮਹਾਨ
ਹੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ !
ਤੂੰ ਪਰਧਾਨ
ਹੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ !
ਤੂੰ ਬਲਵਾਨ—
●

ਏਥੇ ਵੀ

ਦੇਖਿਆ
ਬੱਸ ਪੁੱਛੋ ਈ ਨਾ
ਸਟੇਜਾਂ 'ਤੇ ਮੀਆਂ ਮਿੱਠੂਆਂ ਨੇ
ਖੂਬ ਖੰਭ ਖਿਲਾਰੇ
ਕਾਟੋਆਂ ਨੇ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕਿਆ
ਤੇ ਚੁਗਲਾਂ ਨੇ ਝਾਤੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ

.....

ਉਹ ਜਣਾ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਵਚਨ ਗੁਰਦਾਨਦਾ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦਾ
ਤੇ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਮਜ਼ਮੂਨ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਕੋਰਾ
ਖਾਲੀ ਭਾਂਡਾ ਖੜਕਦਾ

.....

ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੇ ਚਾਲੂ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ
ਜਿਵੇਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿੱਬੜੀਆਂ ਸਾਬਣਦਾਣੀਆਂ ਹੋਣ
ਬਹੁਤੀਆਂ ਸਾਈਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਜਾਂਦੀਆਂ

.....

ਸੁਆਰਥੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਫੈਲਾਉਣ ਖਾਤਰ
ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਲਮੀ ਮੱਠ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਯਤਨ-ਸ਼ਤਨ ਹੋ ਰਹੇ ਨੇ
ਮਾਨਸਿਕ ਬੌਣਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਪੁਰਖੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ
ਪ੍ਰੈਸ-ਮੀਡੀਆ 'ਚ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਰੀਆਂ ਪਲਦੀਆਂ
ਕਈਆਂ ਨੇ ਭੁੱਜੇ ਦਾਣੇ ਬੀਜੇ

.....

ਬਹੁਤੇ ਭਿਖਾਰੀ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ
ਹੁਣ ਘਰੋਘਰੀਂ ਤੁਰਕੇ ਮੰਗਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ
ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਜਲ ਰੰਧਲ ਗਿਆ
ਗਾਬ 'ਚ ਕੰਵਲ ਹੋਰੀ ਵੀ ਮੁਰਝਾ ਗਏ

.....

ਸਟੇਜਾਂ ਅਕਸਰ ਕੁਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਹਾਡੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਅਰਸਿਆਂ ਦੇ ਨਿਰਨੇ ਕਵੀ, ਦੁਹਿਆਂ ਦੀ ਕੱਚੀ ਸੀ ਨਾਲ ਕਾਲਜੇ ਧਾਫੜਦੇ
ਭੁਖੀਆਂ ਨੀਤਾਂ ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਬੁਰਕ ਮਾਰਦੀਆਂ
ਮੁੱਛਦੀਆਂ ਤੇ ਮਿੱਧਦੀਆਂ

.....

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹੇਜ ਦਾ ਅਫਾਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਤਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ
ਬਹੁਤੇ ਦਾਨੇ ਕਲਾਬਾਜ਼ ਰਾਜ ਕਰਨੀ ਨੇ ਪਲੋਸ ਲਏ
ਸਮਝੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵੀ ਗਏ

.....

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸੱਪਾਂ ਨੂੰ ਦੱਬਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿੱਕਰਾਂ 'ਤੇ ਟੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ
ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਵਾਂ ਸਿਉਂਤਾ ਵੀ ਜਾ ਰਿਹੈ
ਘਸ ਘਸ ਕੇ ਪਾਟ ਵੀ ਰਿਹੈ
ਤੇ ਰਫੂ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹੈ

.....

ਬੱਸ ਹੁਣ ਜੇ ਕਰ ਗੰਭੀਰ ਨਾ ਸੋਚਿਆ
ਤਾਂ ਤਿੜਕ ਜਾਣਗੇ
ਜੇ ਸਿਰਫ ਸੋਚਦੇ ਹੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਟੁੱਟ ਜਾਣਗੇ
ਜੇ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਤਾਂ ਛੜ੍ਹਤ ਜਾਣਗੇ.....

●

ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਾਲਤ

ਇਕ ਖਾਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ
ਅਜੇ ਵੀ ਹੈ ਅਰਧ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਮੌਸਮ
ਛਾਏ ਹੋਏ ਨੇ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦੇ ਬੱਦਲ
ਤੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਲਹਿਦਗੀ ਦਾ ਹੁੰਮਸ—
ਉੱਗੀ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ ਰਾਹਾਂ 'ਚ ਭਖੜੇ
ਜੋ ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਚੁਭਦੇ
ਤੇ ਪੱਕ ਰਹੇ ਨੇ ਸਮਾਜੀ ਪੁਠਕੰਡੇ ਵੀ—
ਮਸ਼ੀਨਗੰਨਾ ਕਰਵਾ ਰਹੀਆਂ ਨੇ ਅਖਬਾਰ ਨਵੀਸੀ
ਬੰਬ ਲਿਖਵਾ ਰਹੇ ਨੇ ਤਵਾਰੀਖ
ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਗੜੀ ਮੰਡੀਰ ਮਗਰ ਮਗਰ
ਭੱਜੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਸਿਆਸੀ ਮਸਤਹਾਬੀ—
ਸਭਾਵਾਂ ਔਰ ਸੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ਬੇਲਾਂ
ਤੇ ਮੰਗ ਰਹੇ ਨੇ ਵਧਾਈਆਂ ਕਲਮੀ-ਖੁਸਰੋ
ਦਾਦ ਲਾਰਿਆਂ ਤੇ ਟਿੱਚਰਾਂ ਦਾ ਧਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ਰੂਪ—
ਤਿਲੁਕ ਤਿਲੁਕ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ਫਿਕਰਿਆਂ ਤੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਅਦੀਬ
ਉਹ ਗੁਆ ਬੈਠੇ ਨੇ ਅਪਣੇ ਅਰਥ
ਜਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ਟੀਰੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼—
ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖਬੰਦ ਹੁਕਮ ਦੇ ਗੋਲਿਆਂ ਤੋਂ ਲਿਖਵਾਏ
ਉਂਜ ਬਹੁਤ ਵਿੱਕਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗੀਆਂ ਐਡੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ
ਫਰੀ-ਮਾਰਕਿਟ ਦੇ ਮੀਨਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ
ਰੰਗਦਾਰ ਚੂੜੀਆਂ ਵਿਕ ਰਹੀਆਂ ਨੇ ਬੇਵਾ ਔਰਤਾਂ ਲਈ—
ਫੀਊਡਲ ਫਲਸਫਿਆਂ ਦੇ ਕੱਢਨ ਮੇਚ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੇ
ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਿਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ
ਵਿਕ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤੱਕੜੀ ਵਾਲੀ ਔਰਤ

ਉਹਦੀ ਅੱਖ ਦੀ ਪੱਟੀ ਪਾਂਸਕ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਹੈ ਅਸਮਰੱਥ—
 ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ
 ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਹਦਾਇਤ ਨਾਢੂਖਾਂ ਨੈਣੇ ਸਰਦਾਰ
 ਬੀਜ ਦਿਉ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੀਜ ਚਾਰਚੁਫੇਰੇ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਦੇ
 ਪੁਆ ਦਿਉ ਨਿੱਜਤਾ ਦੀਆਂ ਵੱਟਾਂ ਹਰ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ—
 ਚੁੱਕ ਲਵੋ ਜਬਰੀ ਬੋਹਲ ਝੱਖੜ ਝੁੱਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ
 ਮਾਰ ਦਿਉ ਸੰਵਾਰ ਕੇ ਲੋਭੀ ਮਾਂਜਾ
 ਹੂੰਝ ਲਵੋ ਆਖਰੀ ਦਾਣਾ ਵੀ—
 ਹਿੰਦ-ਪਾਕ ਵਿੱਚ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਗਿਣਤੀ
 ਸਰ ਅਤੇ ਮੈਡਮਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਲੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ
 ਬਹੁਤ ਮੁਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ
 ਚੋਰਾਂ ਅਤੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨਣਾ ਵੀ—
 ਰਿਸ਼ਤੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਫਾਇਦਿਆਂ ਨੇ ਮੱਲ ਲਈ ਹੈ
 ਤੇ ਕਿਧਰੇ ਗਿਆ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ
 ਇਹ
 ਕਦੋਂ-ਕੁ-ਤਾਈਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਛਣਕਦੀਆਂ ਪਾਪ ਦੀਆਂ ਝਾਂਜਰਾਂ?
 ਕਦੋਂ-ਕੁ-ਤਾਈਂ ਰਹੇਗਾ ਤਰਦਾ ਬੇਗੈਰਤ ਬੇੜਾ?
 ਕਦੋਂ-ਕੁ-ਤਾਈਂ ਰਹੇਗਾ ਉਡਦਾ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਬੇਰਹਿਮ ਮਜ਼ਾਕ?
 ਪਾਪ ਦੀਆਂ ਝਾਂਜਰਾਂ
 ਬੇਗੈਰਤ ਬੇੜਾ
 ਬੇਰਹਿਮ ਮਜ਼ਾਕ—

●

ਕਵਿਤਾ

ਇਸ ਸਾਊ ਧਰਤੀ 'ਤੇ
ਇਸ ਉਪਜਾਊ ਧਰਤੀ 'ਤੇ
ਕਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਮਾਰੂ ਖੱਤੀਆਂ ਜਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਬਣਵਾਈਆਂ
ਬਾਂਦਰ ਮੂੰਹਿਆਂ ਨੇ ਵੱਟਾਂ ਜਾਤਾਂ ਗੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪਵਾਈਆਂ
ਉੱਗੀਆਂ ਚਾਰੀਂ ਪਾਸੀਂ ਦੌਰੀਆਂ ਦਹਿਸ਼ਤ ਤੇ ਅੰਗਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ
ਨਿੱਕਲੀਆਂ ਦਿਨਦਿਹਾੜੇ ਲਾਟਾਂ ਲੁੱਟਾਂ-ਕੁੱਟਾਂ-ਮਾਰਾਂ ਦੀਆਂ—
ਹੁਣ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਪੈਣਗੀਆਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਸਤਕਤਾ ਦੀਆਂ
ਰੁੜ੍ਹ ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਜਾਣਗੀਆਂ ਢੇਰੀਆਂ ਆਸਤਕਤਾ ਦੀਆਂ—
ਜ਼ਮੀਨ ਤਾ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ
ਪਰ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਨੀਤ ਮੰਦੀ ਹੈ
ਹੋਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਹੈ ਸਰਬੰਧ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ
ਠੀਕ ਕਰਨ ਹੀ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪੁਰਾਣਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ—

•

ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ

ਸੁਆਣੀ ਚੱਕੀ ਝੋਵੇ
ਦਾਣਾ ਦਾਣਾ ਆਟਾ ਬਣ ਬਣ ਗੰਡ 'ਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰੇ
ਨਾਰ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕੇ
ਥੰਦੇ ਤੁਬਕੇ ਬਣ ਬਣ ਮਖਣੀ
ਮਧਾਣੀ ਦੁਆਲੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਲਾਉਣ ਝਰਮਟ।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗਿੜੇ
ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਵਿਚਰੇ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਗੇੜੇ ਘੱਤੇ
ਕਦੇ ਚੁਟਕੀਆਂ ਬਜਾਵੇ, ਰਾਸ ਰਚਾਵੇ
ਪੜਦਾ ਗਿਰੇ
ਬੱਸ
ਸਰੀਰਕ ਸੀਨ ਖਤਮ
ਤੇ ਭੁਰਭੁਰੀ ਰਾਖ ਬਣੇ।

•

ਸਾੜ

ਸਾੜੇ ਤੇ ਨਫਰਤ ਭਰੀ ਹਵਾੜ ਮਾਰਦੀ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਚੋਂ
ਕਿਵੇਂ ਨਿੱਕਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਖੁਸ਼ਬੋਦਾਰ ਵਾਰਤਾਲਾਪ
ਢਿੱਡਾਂ 'ਚ ਤੁੰਨੀ ਵਿਅਕਤੀਕਰਨ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ
ਤੇ ਜੰਗਲੀ ਨੀਯਤ ਨੂੰ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਕਲੀ ਕਰਨ 'ਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਹਾਈ
ਪੁਰਾਣੇ ਨਿਸ਼ਾਦਰ ਦਾ ਤੱਤ
ਕਿਵੇਂ ਨਵੀਂ ਚਟਿਆਈ ਫੜਨ ਫੜਨ 'ਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਦਦਗਾਰ।
ਪਰ ਉਹ ਲਾਣਾ ਤਾਂ ਸਦਾ
ਜਨੂੰਨੀ ਪੂੰਏਂ ਨੂੰ ਮਿਹਰਾਂ ਭਰੇ ਬੱਦਲ ਗਰਦਾਨਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਨੂੰ
ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈ

•

ਸੱਜਰਾਪਣ

ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਬੇਹੇ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ
ਨਾ ਹੀ ਬੁਸੇ ਹੋਏ
ਨਾ ਹੀ ਖੱਟੇ ਤੱਤੇ ਕੀਤੇ ਮਾਈਕਰੋਵੇਵ 'ਚ।
ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸੱਜਰੇ ਰੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਨਵੇਂ ਨੁੱਕ ਲਫਜ਼ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ
ਸਾਡੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਤੂੜੀ ਦੀ ਪੰਡ ਨਾ ਖੋਲੋ!
ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ
ਨਵੀਂ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਲੈਸ ਕੀਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ
ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਫਿਕਰਿਆਂ 'ਚ ਪਰੋਸੇ ਹੋਏ।
ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਫੁੱਟ ਰਿਹਾ ਅੰਕੁਰ ਚਾਹੀਦੈ
ਅਸੀਂ ਚਗਲੇ ਹੋਏ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹਾਂ।

•

ਡਾਕੇ ਪੈਣ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਸਥਾਨਕ ਹਵਾਵਾਂ ਦਾ ਰੁਖ
ਲੋਕ-ਲਹਿਰ ਧਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦੈ
ਬਣਦੀਆਂ ਉੱਸਰਦੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਰਾਜ ਮਹਿਲ ਦੇ ਬਨੇਰਿਆਂ ਤਾਈਂ
ਜਾ ਲਗਦੀਆਂ
ਕੁਝ ਅਰਸੇ ਮਗਰੋਂ ਰਾਜ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਪਿੱਲੀਆਂ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ
ਬਨੇਰਿਉਂ ਉਖੇੜ ਔਹ ਮਾਰਦਾ
ਕੁਝ ਉਧੇੜੀਆਂ 'ਚੋਂ ਵਡੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਮੋਰੀ 'ਚ ਲਾਉਣਦੀਆਂ
ਕਣਸੋਆਂ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦੀਆ
ਹੈਂ ਸਿਆਰੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪੁਰਾਣੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਨੂੰਰ ਖਾਤਿਆਂ 'ਚ
ਉੱਚੇ ਬੁਰਜਾਂ 'ਤੇ ਦੀਵੇ ਕਿਸ ਵਿਧ ਕੌਣ ਧਰੇ?
ਖਚਰੀ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ 'ਚ ਡਾਕੇ ਪੈਣ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ
ਫੱਟੜ ਹੋਣ ਜ਼ਮੀਰਾਂ
ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਜਾਣ ਲਾਲ ਮਿਰਚਾਂ ਧੂੜੀਆਂ
ਵੋਟਾਂ ਜਾਣ ਉਧਾਲੀਆਂ
ਅਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਫਿਜ਼ਾ 'ਚ
ਧਨ ਵਟੋਰਾਂ ਦੇ ਭਵਨਾਂ 'ਚ ਲਹੂ ਨੁੱਚੜਦੇ ਪੱਕਣ ਮੁਾਲ ਪੂੜੇ
ਭੋਲੇਪਣ 'ਚ ਬਿਗਾਨੀ ਛਾਹ 'ਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਮੁਨਾ ਕੇ
ਫੋਕੇ ਮਾਣ ਆਸਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਰਵੀਰੇ
ਨਵੇਂ ਮੀਸਣੇ ਮਕੱਦਮ, ਘਟੀਆ ਸਾਹਬਾਂ ਦੇ ਭਰਮਾਉ ਟਕਰਾਉ ਵਤੀਰੇ
ਉੱਤਰ ਕਾਟੋ ਮੈਂ ਚੜ੍ਹਾਂ ਸ਼ੱਕਰ ਭਿੱਜੀ ਵਰਗੀਆਂ ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਖੇਡਾਂ ਝੇਡਾਂ
ਤੇਜ਼-ਤਰਾਰ ਮੋਮੋਠਗਣੀ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ, ਕਾਟੋਆਂ ਕੱਚੀ ਲੱਸੀ ਰਿੜਕਦੀਆਂ
ਚਤਰ ਵਿਕਾਉ ਕਾਲਮਨਵੀਸ ਮਾਰਨ ਚੁਗਲ ਝਾਤੀਆਂ
ਹੁਣ ਸੁੱਤ ਅਨੀਂਦਰੇ ਜਿਊਣਾ, “ਮੈਨੂੰ ਕੀ” ਘੋਸਲ ਮਾਰੂ ਰਵੱਈਆ

ਜੱਕੋ ਤੱਕੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਛੱਡ ਚੁਗਿਰਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਵੇਲਾ
ਵਿਅਕਤੀਵਾਦੀ ਓਪਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ
ਅਨੁਭਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ੀਆਂ ਸੰਗ ਨਵਜੀਵਨ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ
ਲੋਕ ਜਮਹੂਰੀ ਹੱਕੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦਾਂ ਅੱਗੇ ਤੋਰੀਏ
ਅੱਜਿਤ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ
ਫਫਾਕੁੱਟ ਲੋਟੂ ਢਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਨੀਤਾਂ-ਰੀਸਾਂ ਖੁੱਡੇ ਲਾਈਏ,
ਵਸਾਹ ਨਾ ਖਾਈਏ
ਨਵੀਂ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀਏ॥ ਛੰਦ ਪਰਾਗੇ ਆਈਏ ਜਾਈਏ
ਕੀਤਾ ਲੋੜੀਏ, ਭੈਅ ਕਿਉਂ ਖਾਈਏ!!

•

ਅੱਖ ਪੁੱਟੋ

(ਪਾਸ਼ ਦੀ ਯਾਦ)

ਪਾਸ਼

ਧਰਤੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਜਨਮਿਆ ਨੌਂ ਸਤੰਬਰ ਉੱਨੀ ਸੌ ਪੰਜਾਹ ਨੂੰ
ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਮਾਜੀ ਫੋਲਾ ਫਾਲੀ ਦਾ ਸ਼ੁਕੀਨ
ਜਿਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਰਾਂ ਤੋੜ ਆਦਰਾਂ ਤਾਈਂ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਕਰੋਲਾ
ਉਹਦੀ 'ਲੋਹਕਥਾ' ਸਮਾਜੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਲਈ ਵੱਡਾ ਖਤਰਾ ਬਣ ਗਈ।
ਉਹਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ 'ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ' ਉਡਦੇ ਬਾਜ਼ਾਂ ਮਗਰ' ਪਈ।
ਉਹਨੇ ਠਾਣੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੈਤਾਂ ਘੋਟਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ
ਅਪਣੇ ਤਨ-ਮਨ 'ਤੇ ਝੱਲੀਆਂ —
ਸਫੈਦ ਪੋਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਗੈਰਤ ਡਾਇਰੀਆਂ ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਲੱਗੀਆਂ।
ਪਿਛਲਖੁਰੀ ਟੀਰੀਆਂ ਨੀਤਾ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖਦੇੜਿਆ
ਉਹ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀ 'ਚ ਹੋਰ ਉੱਗੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੋਂ
ਅੱਕ ਗਿਆ ਸੀ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸੀ
ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ
ਵਾਗਲਿਆਂ 'ਚ ਵਗਲਣਾ ਸਨ ਲੋੜਦੀਆਂ।
ਉਹਦੀ ਲੋਕਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਤੋਂ ਹੋ ਗਏ ਭੈਅਭੀਤ ਰਿਆਸਤੀ ਦਰਿੰਦੇ
ਮੱਕਾਰ ਗਿੱਦੜ ਬਘਿਆੜਾਂ ਰਲਕੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਤੇ
ਪਾਸ਼ ਤੇ ਹੰਸ ਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੀਤਾ
ਜ਼ਰਾ ਅੱਖ ਪੁੱਟੋ ਦੋਸਤੋ!
ਹਕੂਮਤਾਂ ਲੀਡਰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਮਦਾਰੀ
ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਪਾਲਦੇ, ਫੇਰ ਮਧੋਲਦੇ ਕਲੋਲਾਂ ਕਰਦੇ
ਵਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੀ ਮਸ਼ਕ ਕਰਦੇ।
ਕਿਸਮ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਇਕਾ ਨੂੰ ਖਲਨਾਇਕ ਬਣਾਕੇ
ਸਪਣੀਆਂ ਸਪੋਲੀਏ ਜਣਦੀਆਂ ਵੀ—ਖਾਂਦੀਆਂ ਵੀ
ਵਡੀਆਂ ਰਾਜਧਾਨੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਰਾਜਕਰਨੀਆਂ ਤੋਂ ਧੰਦਾ ਕਰਾਦੀਆਂ

ਤੇ ਜਿੱਦ ਕਰਦੀਆਂ

ਆਏ ਦਿਨ ਪਸ਼ੂ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਸੁਧਰ ਰਹੇ ਨੇ

ਪਰ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਹਿਸ਼ੀ ਬਣ ਰਹੇ ਨੇ।

ਜ਼ਰਾ ਅੱਖ ਪੁੱਟੋ ਸੁੱਤ ਉਣੀਦਿਉ!

ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਂ, ਸੁਆਮੀਆਂ, ਮਾਰੂਸੀਆਂ, ਲਾਰੀਆਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਮਰਾਸੀਆਂ ਦੇ

ਸਲੀਕੇ ਜਾਣੋ, ਸ਼ਰੀਕੇ ਜਾਣੋ, ਵਸੀਲੇ ਜਾਣੋ, ਹੀਲੇ ਜਾਣੋ

ਦਾਨਿਸ਼ ਮੰਦੋ, ਹਿੰਮਤੀਉ, ਮਿਹਨਤੀਉ, ਹਿੱਤੀਉ

ਤੁਹਾਡੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ

ਤੁਹਾਡੇ ਗੰਭੀਰ ਹੋਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ

ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਰੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ

ਏਹੋ ਪਾਸ਼ ਦਾ ਜਿਉਂਦਾ ਪੈਗਾਮ ਹੈ— ਏਹੋ ਪਾਸ਼ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੀ ਸਲਾਮ ਹੈ....

•